

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒՄ

Գրականություն, գեղանկարչություն, քանդակագործություն, երաժշտություն, թատրոն, ընդհանրապես արուեստ, ստեղծագործական իւրայատուկ աշխարհներ են եւ չեն հպատակիր վարչական կարգադրութիւններու, աւելի ճշգրտութեամբ, անոնք կը վերածուին ճարտարարուեստական ապրանքի, եթէ ըսուի թէ ինչ պէտք է ընել, ինչ լաւ է, ինչ լաւ չէ: Ընթացիկ օրէնքներէն տարբեր տեղ կը գտնուին անոնք: Բռնատիրութիւններու փորձը բարացուցական է. պարտադրանքի դէմ երթալով ստեղծուած են իսկական արժէքները:

Հաւաքականութեան եւ անհատներու դիմագիծը կը կազմուի մշակոյթով, որ անանուն կամ յայտնի ստեղծագործողներու կուտակած բնորոշ ժառանգութիւնն է, ամերիկացիներու patterns of culture-ը, տուեալ ժողովուրդով մը յատկանշուող, անոր աշխարահագրութիւնը ունենալով որպէս պարունակ, պատմութիւնը՝ արձանագրուած յիշողութիւն, լեզուն որպէս միացնող կապ եւ անմիջականօրէն չգիտակցուող բովանդակութիւն, տուեալ հաւաքականութեան հոգեբանութեան առանցք, ուր կան Ալեքսանդր Եունկի archétype-ները:

Ժողովուրդները գիտեն որ իրենց ինքնութիւնը կը կաղապարուի սեփական մշակոյթով, խօսքը կը վերաբերի անխարդախ հարազատի, ինչ որ կ'առաջնորդէ այն եզրակացութեան որ ազգային մշակոյթով դրոշմուիլ եւ զայն զարգացնել ազգային էական քաղաքականութեան միաձուլուած բաղադրամասերն են, ինչ որ յաճախ կը մոռցուի անմիջականութիւններու ճնշման ներքեւ, մանաւանդ՝ տնտեսական, որ իր կարգին կը բացատրէ քաղաքական վերիվայրումները եւ խարխափումները, որոնց արդիւնքը միշտ բացասական եղած է ազգերու լինելութեան տեսանկիւնէն:

Պարզ է. կապկումով եւ ընդօրինակութեամբ գոհացող ազգային մշակոյթը անհեթեթութիւն է, ազգին համար հակա-մշակոյթ է: Այս ճշմարտութիւնը յաճախ կ'անտեսուի արդիականացման եւ յառաջդիմութեան կարգախօսներ կրկնելով: Սորվիլ չի նշանակեր կապել կամ կրկնել, այլ իւրացնել, ծանօթութիւնը դարձնել սեփական ենթահողի հարստացում:

Ազգի մը հեռանկարային ղեկավարումը պարտք պէտք է զգայ ստեղծելու պայմանները որպէսզի մշակոյթ ժառանգուի, ծնի եւ զարգանայ, ինչ որ կը նշանակէ կազմակերպել բարեսիրականէ տարբեր բովանդակութիւն եւ տեսիլք ունեցող օժանդակութիւնը: Հայկական միջավայրը, այսօր աւելի քան երբեք, այս քաղաքականութեան կարիք ունի, որ չըլլայ ցուցադրական, գովերգական, կրկնողական, քարոզչական, կամ պարզապէս անցեալի պանծացում, հանդեսներ, փող եւ թմբուկ: Մշակոյթը կը ճահճացնենք եթէ զայն ենթարկենք սովորական դարձած կողմնապաշտութիւններու, մրցակցութիւններու, զայն ստորադասենք ընկերային կեանքի այս կամ այն երեւոյթներուն, ինչպէս՝ ընթացիկ քաղաքականութեան եւ դիրքերու տիրացման:

Վաւերական մշակոյթը humanisme է, այս բառին ամբողջական եւ ազնուական իմաստով, եւ այս բաւարար չափով երբեք չենք կրկնել, չենք պաշտպանել, որպէսզի ինքնութիւն կերտուի, յարգենք եւ յարգուին ինքնութիւնները: Չունինք ընդհանուր ազգային ռազմավարութիւն մը, որպէսզի հոգեկան գրաւման չենթարկուինք, Հայաստան եւ Սփիւռք, յաջորդական տեղատուութիւններով, զոհ չերթանք թութակաբար հնչող համաշխարհայնացման: Յատկանշական օրինակ է, զանազան եւ կարծէք չզարմացնող արդարացումներով, լեզուական տեղատուութիւնը եւ լեզուի աղճատումը, հուսկ՝ կորուստը: Կրնա՞նք ստեղծել հաւաքական գիտակցութիւն: Ինչո՞ւ այդ չենք ընել:

Այս էական խնդիրը ինքնագոհութիւն պատճառող ծանօթացման եւ հպարտութեան մակարդակէն վեր է:

Կը հասկնա՞նք որ հեռանկարային է մշակոյթի ղեկավարման հետ չշփոթուող՝ մշակութային զարգացման ղեկավարումը:

Բ.

ԲԱՍՏԻՆ

ԲԱԳԻՆ

ՀԱՆՐԻԷԹ (Պոէմ-ռոմանս)

60-ականների սկիզբ

... Ապրեն մոմերն իմ տարեդարձի,
Ապրեն ութ-ինը մոմը կենարար.
Ութ-ինը մանուկ հաւաքուել էին
Համեստ սփռոցի...
Ու ծառագայթ կար
Ու ժպիտ կար վառ...

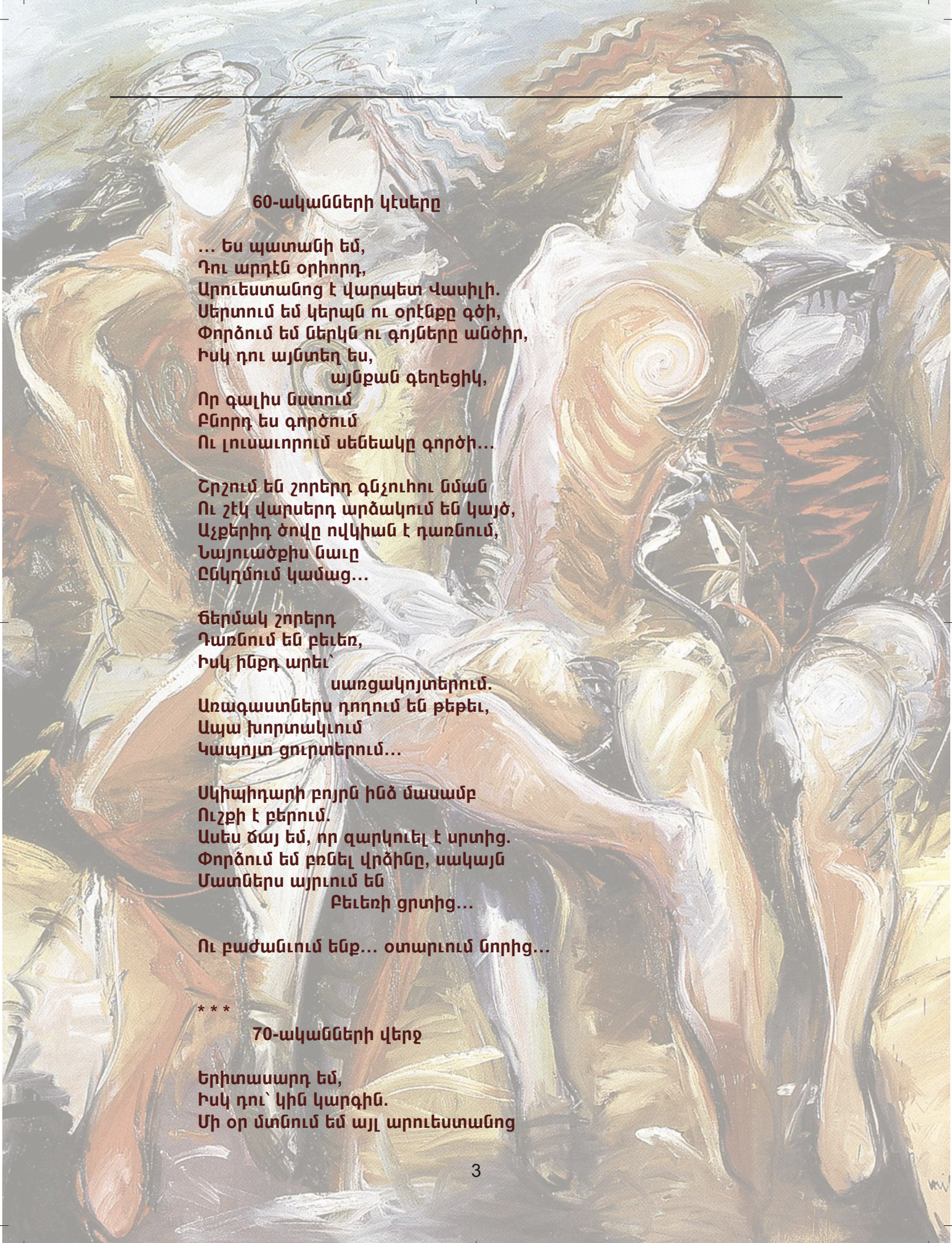
Ու եկել էիր դու, իմ անմահ,
Գիտեի՝ մայրդ այլ է՝ լեհ,
Ու քո աչքերի կապոյտը վարար
Երկար տարիներ
Այն իւրն էր արդար,
Որը հալւում էր սրտիս հնոցին.
Աչքիդ կապոյտը
Մոմ էր՝ մոմերին իմ տարեդարձի.
Այնքան լուռ էիր, շիկ ու խելացի,
Որ չէի կարծում
Կարող էր մէկը
Քո անունը տալ... Յիսուսից բացի:

Տարեդարձն էր իմ, հեռաւոր գիշեր,
Մարտ էր, գարուն էր,
Իսկ յետոյ՝ յուշեր.
Փայլուն վարսակալ քո ոսկէ մագին,
Ասես կանգնած ես կեանքիս երագին:

Լուսանկարում թե՛ ես կամ, թե՛ դու,
Իսկ միւսները աչքեր են, թշեր,
Դո՛ւ ես իմ աչքում նմանում հարսի...

Ու հեռանում ենք... չենք հանդիպում էլ...

* * *

60-ականների կեսերը

... ես պատանի եմ,
Դու արդեն օրիորդ,
Արուեստանոց է վարպետ Վասիլի.
Սերտում եմ կերպն ու օրենքը գծի,
Փորձում եմ ներկն ու գոյները անծիր,
Իսկ դու այնտեղ ես,
այնքան գեղեցիկ,
Որ գալիս նստում
Բնորդ ես գործում
Ու լուսաւորում սենեակը գործի...

Շրշում են շորերդ գնչուի ու նման
Ու շէկ վարսերդ արծակում են կայծ,
Աչքերիդ ծովը ովկիան է դառնում,
Նայուածքիս նաւը
Ընկղմում կամաց...

Ճերմակ շորերդ
Դառնում են բելեռ,
Իսկ ինքդ արեւ՝
սառցակոյտերում.
Առագաստներս դողում են թեթել,
Ապա խորտակւում
Կապոյտ ցուրտերում...

Սկիալիդարի բոյրն ինձ մասամբ
Ուշքի է բերում.
Ասես ճայ եմ, որ զարկուել է սրտից.
Փորձում եմ բռնել վրձինը, սակայն
Մատներս այրում են
Բելեռի ցրտից...

Ու բաժանւում ենք... օտարւում նորից...

* * *

70-ականների վերջ

Երիտասարդ եմ,
Իսկ դու՝ կին կարգին.
Մի օր մտնում եմ այլ արուեստանոց

ԲԱԳԻՆ

Ու յանկարծ տեսնում
Այդ բոհեմիայում
Ոչ թե մատռուակ, սիրուհի ես լոկ,
Այլեւ, թե պետք է,
Ի տես բոլորի՝
Մոտել՝ մերկ բնորդ:

Որքա՞ն էի քեզ տենչացել հոգով,
Որքա՞ն մերկացրել աչքով՝ մտովի,
Սակայն յարգելով
Պահուածքդ, գառ իմ,
Երազս օծել սրինգով հովուի:

Բայց այստեղ արդէն որջ է գայլերի,
Ու մսիդ քաղցը տիրական է էլ.
Մանուշակների դարձել են գերին
Այն ծաղկամանի,
Որ... լազան է էլ:

Յեռանում եմ լուռ,
Թողնում աննկատ
Ու խորհում՝ դարձար աղի՞ծ փողոցի,
Հիմա այնքան ես
Հեշտ, էժանագին՝
Ոչ որ չի կարող
Քո անունը տալ... կենում առանձին...

* * *

2006

Ես հասուն այր եմ,
Իսկ դու... թմրամոլ:

Նստած եմ մի օր
«Նկարիչի տան»
Բար-սրճարանում.
Առաջին ներկս եմ
Յիշում իբր օրօր
Ու կտաւների շուքով վերանում:

... Յայտնուում ես դու
Հնոտիներում,

Բայց այնքան լաւ ես,
Կանացի՝ այնքան,
Որ ուզում եմ լալ,
ճշալ, բղաւել.
- Այդ քե՛զ եմ սպասել
ես այսքան երկայն...

Մօտենում ես ու ծխախոտ խնդրում,
- Անշուշտ չես յիշում՝ ո՛վ եմ, ինչացո՛ւ,-
Ծխախոտի հետ կրակ ես փնտռում
Ու վզիցդ կախ
Մետալիոնն բացում.
Լուսանկարում երկնագոյն աչեր,
Ոսկէ մազերիդ փայլուն վարսակալ,
Երեւի գարնան հեռաւո՛ր գիշեր,
Որ հիմա երազ, ցնորք է կարկամ...

Ու հեռանում ենք... ու հեռանում ենք...
Ու յետ չեմ նայում
Գէթ վերջին անգամ...

11 Օգոստոս 2007
Թեհրան

ՄԵՏԱՄՈՐՖՈԶ (404 եւ 4 կերպարանափոխում)

Յիրաւի շատ եմ զարկուել աշխարհում,
Յիրաւի չունեմ պաշտպան-պահապան.
Իմ միակ գէնքը աչերս են անհուն,
Մէկ էլ... թռիչքս, որ չունի սահման.
Ինձ հալածել են ոչ միայն նրանք,
Ովքեր իրապէս ընչաքաղց են, զուրկ,
Այլեւ՝ փաղիշահ-արքաներն այն,
Որոնք փնտռել են վայելք ու հաճոյք.
Ինձ ծուղակել են թակարդով անգութ,
Հալածել նետով, թափով նիզակի.
- Ես այն եղնիկն եմ, որի մաշկը նուրբ

ԲԱԳԻՆ

Մագաղաթ դարձաւ Մաշտոցի ծնկին:

Յիրաւի շատ եմ հեղուել աշխարհում,
Թափով մատաղի անմեղ արիւնի,
Ինձ դարձրել են ջուր, դարձրել են փրփուր,
Դարձրել են ինձ թոյն, դարձրել են գինի.
Ինձնով կնքել են պարտութեան դաշինք,
Մատնել են ինձնով պայմանագիր սուտ
Օծել են ինձնով փրկութեան կնիք
Եւ փրկագին են կտրել մշտամութ.
Ինձնով գնել են, ինձնով վաճառել,
Ինձնով փրկել են, դարձրել են վկայ.
- Ես այն Թանաքն եմ, որ գիր է դառել
Մաշտոցի մաքուր մատեանի վրայ:

Ես սաւառնել եմ տիեզերքում լուրթ,
Կայծակել եմ վէս կայծակի վրայ,
Ճառագայթել եմ ամպերի մէջ մութ,
Կապոյտ եմ վառել երկնքի վրայ.
Մերթ վերածուել եմ փաթիլի փափուկ,
Վերածուել եմ մերթ սլաքի սահող,
Մերթ դարձել եմ նետ, դարձել եմ նիզակ,
Դարձել եմ Փիւնիկ՝ արծիւ սաւառնող.
Վերացման տենչ եմ աչքերի մէջ սառն,
Թռիչքի թել եմ մրրիկում անդէկ.
- Ես այն Փետուրն եմ, որ գրել է տառ
Մեսրոպ Մաշտոցի մագաղաթին շէկ:

Ես արարուել եմ Արարչի շնչից,
Էացել եմ ես է-ից՝ մենակ ինքս,
Շարականուել եմ մայր հողի կանչից,
Չնայած խստիւ մունջ եմ՝ իբր Սփինքս.
Ես փշրելու եմ պատը լռութեան,
Նոր Բաբելոնն եմ խախտելու հիմից,
Ուր լեզուների խառնարան-լաւան
Ջրալիզում է իմ լեզուն՝ քիմքից.
Ես բարբառել եմ ասքով Նայիրեան,
Կարկառել եմ իմ առագաստն արմէն՝
Դրախտավայրից մինչ տապան Նոյեան.
- Ես այն Այբն եմ, որ դարձել է Բեն...

ՎԱՐԱՆԴ

**2 Հոկտեմբեր 2007
Թեհրան**

ԱՌԱՋԻՆ ՍԵՐ

Երբ քեզ յիշեմ,
Կը տեսլանան յեղակարծ՝
Մեր գիւղակին ծաղիկները հոտեւան.
Եւ կը ստանայ նոր հմայք մը գեղապանծ՝
Եթերալոյս պայծառութիւնն այգաբացի:
Եւ կը զգենում կերպարն անդարծ
Իմ սխրայուշ պարմանութեան,
Հաւատալով վերստին՝
Մարդու անեղծ բարութեան
Եւ ձգտումին համայնական...

Երբ քեզ յիշեմ,
Կը տեսլանան գրաւչութեամբ նորայայտ,
Մորենիի խիտ ոստերով եզերուած՝
Արահետներ տօթակեզ,
Ուրկէ յաճախ կ'անցնէինք
Ծղրիթներու զիլ յանկերգին ունկնդիր,
Երբ դեռ վիշտը մեզ կը դիտէր անտարբեր՝
Ձմեռնական իր պատեանին մէջ քաշուած...

Սակայն հիմա
Կը նմանիս դուն այն ծառին հնամեայ,
Որ անձրեւին տակ աշնան՝
Տերեւաթափն իր կու լայ...
Մեր հեռախոյս պատանութեան
Ջրաբարբառ առուակին
Դուն խոխոջն ես յամրացած:
Տարիներու բեռը ուսիդ
Դուն կ'ընթանաս անհասցէ՝
Դէպի անյայտ բացատները մոռացութեան...

26 Նոյեմբեր 2007
Պէյրութ

ԵՐԱՋԻ ՄԸ ԱՆՑԵԼԱԳԵՂ

Երբ քեզ ճանչցայ՝
Քսանամեայ աղջիկ էիր
Երկար ու սեւ մազերով.
Երբ դեռ երբեք չէր պարուրած
Ոչ իսկ ծուէն մը մշուշ՝
Լուսաժպիտ ոլորտները աչքերուդ.
Երբ կը թափէր քու վերել

ԲԱԳԻՆ

Ձեր պարտեզի նորաբողբոջ նշենին՝
երջանկութեան ծիւնասպիտակ փաթիլներ:

Դուն աճեցար թաւալքին հետ օրերու,
Ու հարսնացար օր մը յանկարծ,
Կը հարսնանան ծովանոյձներն ինչպէս գողտրիկ՝
Տարաշխարհիկ էակներու հետ ծովասոյգ...

Ու թօշնեցար թաւալքին հետ օրերու,
Աշնանային ցուրտ հովերէն դալկացած՝
Մականուխայի թերթերն ինչպէս հողմացրի...

Դուն, օրերու թաւալքէն դուրս մնացած՝
Յուշապատկեր մըն ես հիմա,
Քսանամեայ աղջկան մը
Անցելայուշ վայելչութեամբ...

28 Հոկտեմբեր 2007
Պէյրուք

ԱԻԵՏԱԲԵՐ ՅԱՂԹԵՐԳՈՎ

«ՅԱՂԹԵՑԻՆՔ»

Սուրհանդակին միակ խօսքը

Հելլեն սուրհանդակն եմ խանդաբորբ,
Որ ռազմէն ետք Մարաթոնի
Կը սուրամ յաղթ ու հպարտ,
Աթենացի եղբայրներուս հեռաւոր՝
Յաղթութեան լուրն աւետելու:

Խոյանքին դէմ իմ սլաթել
Կը բանան անցք ու ծամբայ՝
Հայրենական հովիտները մահասոյգ,
Կը խոնարհին փշատենին ու մասրենին
Ու երգեցիկ ծառաստաններն իմ երկրին:

Ոտքերուս տակ կը խայտայ հողն հայրենի՝
Ազատութեան հողմագալար խաղերով.
Ոտքերուս տակ կ'երկնէ յաղթերգ մը հզօր՝
Հողի կանչը դարաւոր...

Ես կը սուրամ միս-մինակ՝
Ամայագեղ կածաններէն լեռնային,
Առանց երբեք ունկ տալու՝
Խօլ հողմերու ահեղալուր ողբերուն...

Թէւ կ'իյնամ շնչասպառ
Դռներուն մօտ արեւական քաղաքին,
Յայտնելէ ետք յաղթութեան լուրն ամենուն,
Բայց նոյն պահուն
Օրհնեալ Աջը Աստուծոյ
Հոգեծնունդն իմ կ'արարէ...

Ես կը ծնիմ վերստին
Եղկ վիճակէս դամբանային
Եւ ոգեղն իմ գոյութեամբ
Կը բնակիմ յիշողութեան մէջ դարերու՝
Իբրեւ անքուն սուրհանդակ:

Ես կը շրջիմ ռազմադաշտէ ռազմադաշտ,
Սպասելով անձանձիր
Բռնաւորին անգութ խիղճը խարանդո՝
Յաղթութիւնն դափնեհամբոյր...

Սուրհանդակն եմ ձեր անխոնջ,
Տառապեալներ աշխարհի,
Ես կը սուրամ ընթացքին հետ ժամանակի
Բազմաժխոր ուղիներէն այս կեանքին,
Որ ե՛ս միայն ձեզ հաղորդեմ
Ստրկութեան ժանտ կապանքէն ազատող
Յաղթանակին ձեր փրկարար
Աւետի՛սը օրհնաբեր...

Տառապեալներ աշխարհի,
Բացէ՛ք յոյսով,
Բացէ՛ք լոյսով լիառատ
Ձեր հաւատքի դռներն ամէն անվարան,
Որ մուտք գործեն դարպասէն ներս
Ներաշխարհին ձեր ալեկոծ
Եւ շէներուն տխրաբոյր.
Եւ իմ այցով անժաման
Եւ ողջոյնովն աւետաբեր՝
Ոսկեզօծեմ ձեր մութ ժամերն սպասման՝
Երջանկութեան չըմբռնիւնուած պահերով,
Փոխակերպեմ ձեր անձկութիւնն ստուերայոյզ՝
Այգաբացի լուսաբարբառ խնդութեան.
Ու վերածեմ տխրամորմոք կեանքը ձեր,
Իշխանական վայելչութեամբ յաղթանշուած՝
Խաղաղութեան կենսահրա՛շ հմայքին...

Մայիս 2007
Պէյրութ

ԲԱԳԻՆ

ԲԱՂՁԱՆՔ

Որքան կ'ուզեի գտնել օր մը քեզ,
Ինչ փոյթ թէ մեռած,
Ինչպէս հողմահեծ ամայքներու մէջ
Կորսուած անցորդ.
Կամ սաղարթախիտ մացառներու տակ
Թարշամած ծաղիկ...

Որքան կ'ուզեի գտնել օր մը քեզ
Քու իսկ սեփական ցաւդ տանջահար
Մահամերձի պէս.
Ու ես աղէխարշ նայուածքիդ ի տես,
Ճակատագիր իմ,
Թող պարուրէի թախիծն աչքերուդ՝
Անթարթ ժպիտով ներումնահայեաց.
Եւ մոռացութեան թաւիշ մամուռով՝
Վարշամակէի խոհերդ ամբարիշտ
Եւ խօսքերդ յայրատ...

Թող թուր կեանքը անիմաստ երկունք
Եւ լուռ քայքայման անհեթեթ ընթացք,
Թող թերուր կեանքը դէպի ծերութիւն,
Դէպի մահ թերուող՝
Նման Փիզայի աշտարակին ծուռ...

Թող ընկլուզուէիր
Ովկիանոսներու խորերն անյատակ՝
Ջրասոյզ ու մերկ դիակի նման.
Եւ ունենայիր այս երկրի վըրայ
Ոչ մէկ հողակոյտ, ոչ իսկ յուշարձան,
Օտար մնայիր միշտ ինծի համար,
Մնայիր անյայտ,
Որ չխնկէի յիշատակը քու՝
Լուռ կարեկցանքի ոսկի կնդրուկով.
Եւ դուն մնայիր աշխարհի դիմաց
Եւ իմ ցաւատանջ յիշողութեան մէջ՝
Յաւիտեան անտէր ու թափառական...

ՅԱԿՈԲ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

18 Նոյեմբեր 2007
Պէյրութ

ԻՄ ԵՐԳԸ

Դու ինձ լսիր,
 երգս կ'երգեմ լոկ մեր մասին,
 այն սկըզբից,
 որ մեզ տարաւ դէպի վերջը,
 եւ այն վերջից,
 որ սկիզբն էր նոր վերջերի:
 Քեզ չյուզեց բաժանուելու զաղափարը,
 եւ հեռացար անձայն, անխօս,
 դու չիմացար լռութիւնդ ինչ աղմկեց հոգուս խորքում:
 Դու չընդհատես իմ խօսքերը,
 քեզ հետ խօսելըն ինձ համար
 երազելու պէս է դարձել՝
 ...անհասանելի մի ցանկութիւն:
 Երգս կ'երգեմ ես մեր մասին,
 այն սկըզբից,
 երբ մօտեցար դու ինձ անձայն,
 եւ չհասցրի բարի գալուստ քեզ ասելու:
 Եւ հեռացար նոյնքան անձայն,
 եւ չհասցրի գնաս բարով քեզ մաղթելու:
 Պիտի երգեմ ես իմ երգը,
 մինչեւ հասնեմ ես այն վերջին,
 քո վերջակէտ դրած կէտին,
 այն դարձնելու ստորակէտ,
 սկսելու քո աւարտից:
 Բայց, չէ՛, պէտք չէ՛,
 վերջակէտին ես ձեռք չեմ տայ,
 թո՛ղ այն մնայ, ինչպէս որ կայ:
 Եւ ես կ'երգեմ իմ նոր երգը:

* * *

Ու ես դիտեցի քեզ հեռուից,
 յուզուած, բայց զուսպ քո աչքերից
 դուրս ժայթքեցին քո խոհերը,
 Իմ աչքերից հոսեցին քո արցունքները,
 եւ քո սրտում երգեց սիրտս իմ բերանից:
 այդքան մօտիկ,
 ե՞րբ հասցրեցինք մենք հեռանալ:

* * *

ԲԱԳԻՆ

ՇՓՈԹՄՈՒՆՔ

Նստել եմ ես Սատիրոնի մէջքը գրկող օղակին,
 նայում եմ հեռում քոյր մոլորակին,
 «երկիր» կոչուող այդ փոշեգնդին,
 նայում եմ մարդկանց,
 ու ժխտի միջին մոլեգնած
 քեզ եմ տեսնում,
 շփոթուած ես...
 Արդեօք ի՞նձ ես փնտռում այդպէս,
 թէ՞ պարզապէս...
 շփոթուած ես, իմ սիրելիս:
 Մէկ ուզում եմ քեզ մօտենալ
 ու քեզ հանել շփոթմունքի կաղապարից,
 բայց, աւաղ, դու շատ հեռու ես:
 Թւում է թէ երբ քեզ մօտ գամ,
 դու արդէն ինձ մոռացել ես,
 ու կը նայես ինձ զարմացած,
 կը մտածես, որ քեզ հաստատ շփոթել եմ,
 չե՛մ շփոթել, քեզ կորցրել եմ...

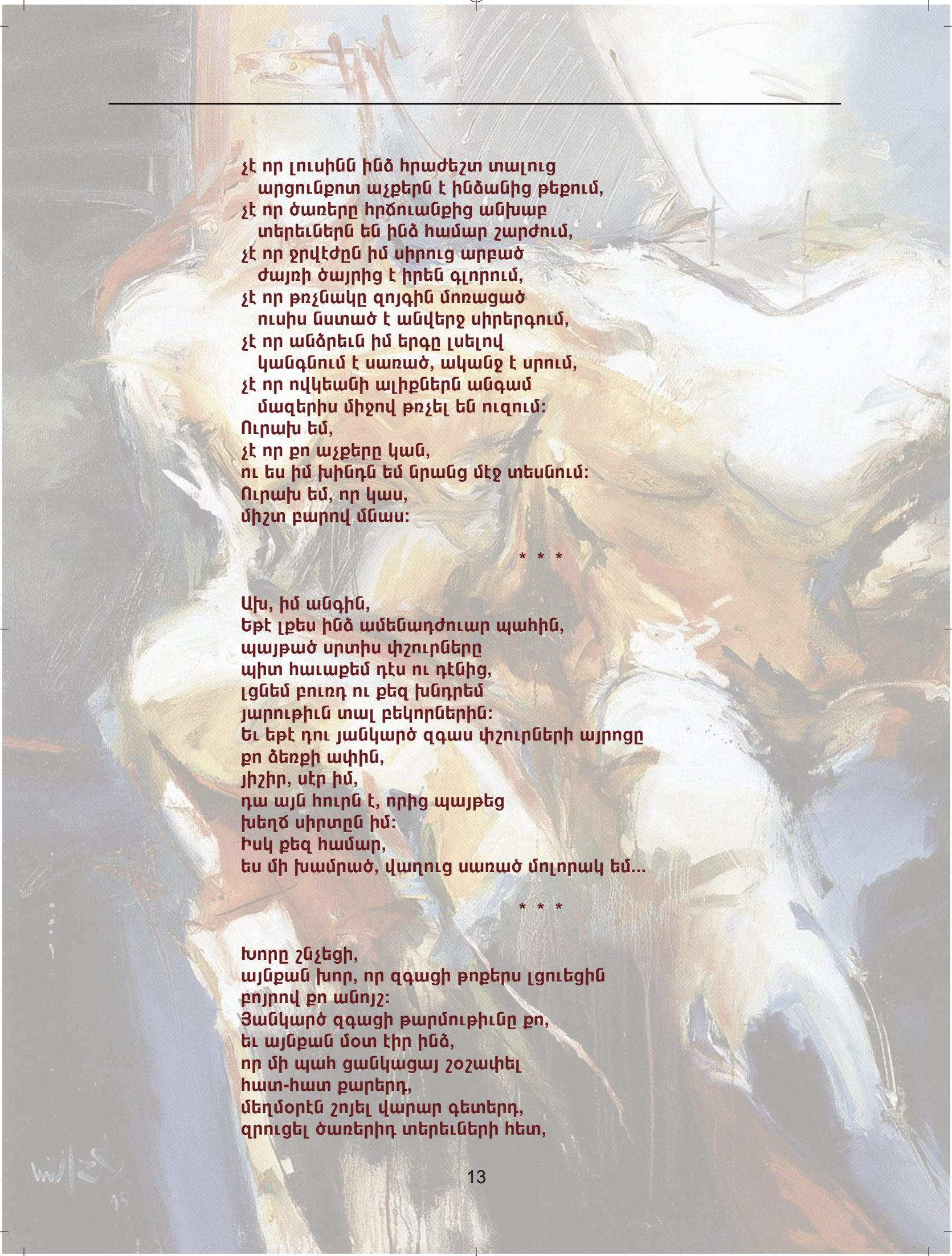
* * *

Եւ վերջապէս եկաւ պահը
 ու զգացի սիրում եմ քեզ,
 ոչ թէ որպէս կանոն կեանքի,
 այլ իմ սրտի եւ ուղեղի զոյգ բերանից
 դէպ դուրս թռչող մի բերկրանքի,
 եւ հաւատա՛ իմ մի հատիկ,
 քեզ տեսնելիս արձագանգ եմ իմ մէջ զգում,
 կարծես թէ իմ ողջ մարմնում
 քեզ տեսնելու ցնծութիւնն է հոգիս լցնում:

* * *

ՈՒՐԱՆ ԵՄ...

Ուրախ եմ,
 չէ որ ժպիտը շուրթիս
 ծաղկի նուրբ թերթի նման է նստում,
 չէ որ երկինքը
 ինձ նայելով է ամպերին քշում,
 չէ որ շողքն արեւի
 ինձ շոյելով է ջերմութիւն առնում,

չէ որ լուսինն ինձ հրաժեշտ տալուց
 արցունքոտ աչքերն է ինձանից թեքում,
 չէ որ ծառերը հրճուանքից անխաբ
 տերեւներն են ինձ համար շարժում,
 չէ որ ջրվեժըն իմ սիրուց արբած
 ժայռի ծայրից է իրեն գլորում,
 չէ որ թռչնակը զոյգին մոռացած
 ուսիս նստած է անվերջ սիրերգում,
 չէ որ անձրեւն իմ երգը լսելով
 կանգնում է սառած, ականջ է սրում,
 չէ որ ովկեանի ալիքներն անգամ
 մազերիս միջով թռչել են ուզում:
 Ուրախ եմ,
 չէ որ քո աչքերը կան,
 ու ես իմ խիճնդն եմ նրանց մէջ տեսնում:
 Ուրախ եմ, որ կաս,
 միշտ բարով մնաս:

* * *

Ախ, իմ անգին,
 եթէ լքես ինձ ամենադժուար պահին,
 պայթած սրտիս փշուրները
 պիտ հաւաքեմ դէս ու դէնից,
 լցնեմ բուռդ ու քեզ խնդրեմ
 յարութիւն տալ բեկորներին:
 Եւ եթէ դու յանկարծ զգաս փշուրների այրոցը
 քո ձեռքի ափին,
 յիշիր, սէր իմ,
 դա այն հուրն է, որից պայթեց
 խեղճ սիրտըն իմ:
 Իսկ քեզ համար,
 ես մի խամրած, վաղուց սառած մոլորակ եմ...

* * *

Խորը շնչեցի,
 այնքան խոր, որ զգացի թոքերս լցուեցին
 բոյրով քո անոյշ:
 Յանկարծ զգացի թարմութիւնը քո,
 եւ այնքան մօտ էիր ինձ,
 որ մի պահ ցանկացայ շօշափել
 հատ-հատ քարերդ,
 մեղմօրէն շոյել վարար գետերդ,
 գրուցել ծառերիդ տերեւների հետ,

ԲԱԳԻՆ

խոնարհուել հպարտ լեռներիդ առջեւ,
համբուրել հողդ,
դողալ յուզմունքից,
ժպտալ քո հովին,
փարուել դաշտերիդ,
գգուել քեզ ինչպէս մանկիկ մի բոպիկ,
փայփայել ինչպէս ծերացած մի կին,
դողդոջուն ձեռքով վերցնել մի բուռ հողդ
ու սեղմել կրծքիս այնքան սրտագին,
որ ջերմութիւնդ ողջ ինձ փոխանցուէր:
Իմ լուսէ երկիր,
ծառադ եմ յաւերժ,
ի ծնէ
ցմահ:

* * *

ՄԱՐ

Թէ իմանայի, շուտով, պիտի խոր քուն մտնեմ
ու աչք փակեմ շրջապատիս եռ ու զեռին,
ննջեմ սեւ, խուլ փոսի միջին,
հեռուից դիտեմ սիրելիիս,
իսկ նա յուզուած շիրմաքարիս.

Երկիր, գիրկդ կը վազէի,
(Ախ, սիրելիս,

ամենասկզբից քեզ մոռացայ)

քեզ տալու իմ վերջին սէրը,
վայելելու ամէն պահը քո ներկայի
եւ հանգչելու քո իսկ գրկում,
անմահութիւն երազելով...

Ընկեր, դէպի քեզ կը գայի,
(Ախ, սիրելիս,

անգամ դու իմ ընկերը չես)

ձեռք մեկնելու եթէ նոյնիսկ դրա կարիքը չզգայիր,
քեզ տալու իմ անկեղծ սէրը,
հիանալու քո իսկ կերտած արժէքներով:

Մայր, կողքիդ կը սլանայի,
(Ախ, սիրելիս,

մայրս ինձ միշտ համբերելու դասեր տուեց)

յաւերժութեան գաղտնիքը քո իմանալու,
հոգուդ խորքում թաքուն պահուած վշտերդ

քեզնից պոկելու,
ինձ հետ փոսըն իջեցնելու:

Քեզ իմ քոյրիկ, կը փարուէի այնքան քնքոյշ,
 (Ախ, սիրելիս,
 անգամ քոյրս քեզ չներեց)
 որ հոգուդ նուրբ թերթիկները չշարժուէին,
 եւ որ ալիք չբարձրանար սրտիդ ծովում,
 ժպտայիր դու միշտ անտրտում:

Իմ սիրելի,
 (Ախ, սիրելիս,
 քեզ միայն վերջում յիշեցի)
 քո տան մօտով չէի անցնի,
 սէրըդ այնքան ինձ վիշտ բերեց,
 որ հազիւ թէ կարողանամ այն մոռանալ:
 Ինձ կը յիշես, սրտիդ խորքում ցաւ զգալով,
 սրտիդ խորքում անթիւ անգամ մեղանչելով,
 սակայն... ի զուր:

* * *

ԱՂԲԻՐ

Մի վճիտ աղբիւր,
 զուլալ, ինչպէս դու:
 Յատակին քարեր,
 գեղեցիկ, գունեղ:
 Ջրի երեսին
 դաջուած մի լուսին,
 դժգոյն, թառամած,
 ժպիտը խամրած
 ու լացակումած:
 Քարերի դէմքին
 ժպիտ կայ լուսէ,
 լուսնեակն է նրանց սառած շուրթերին
 ժպիտն ընդգծել:
 Ջուրը վազում է,
 իսկ լուսինը հեզ
 տեղում գամուած է:
 Աղբիւրը մեղմիւ
 երգ է մրմնջում,
 քեզ է յիշեցնում:
 Յատակին բազմած խղճուկ քարերը
 մէկ-մէկ շարժւում են
 ու յետոյ հանգչում:
 Լուսնի դէմքն ասես

ԲԱԳԻՆ

մերթ ծամածռում,
մերթ սիրաթափուածի
տեսք է ընդունում:
Աղբիւրի ջուրը
սահմանուած գծից
այն կողմ է թռչում
ու համբոյր պոկում
հեզ մանիշակից:
Յատակին նստած
լուռ քարերն անգամ
հոգոց են քաշում,
սէրդ են ինձ յուշում:
Լուսնեակի դէմքին
արցունք է գալիս,
քարը լռում է,
իսկ ջուրը նրա սիրտը շոյելով
լուռ հեռանում է:
Քեզ պէս երազ էր,
դու էլ հեռացար...

ԱԼԵՆՈՒՇ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Թեհրան

Ծնած է Թեհրան, 1981-ին: Կրթութիւնը ստացած է Ալիշան,
Քուշէշ եւ Մարի Մանուկեան վարժարաններու մէջ: Այնուհետեւ
ընդունուած եւ աւարտած է Ամիր Քապիր համալսարանի Դիւստաժեղէնի
ճարտարագիտութիւն (BS), ապա Դիւստաժեղէնի
ճարտարագիտութեան ղեկավարում (MS) ծիւղերը
Առաջին անգամ գրել սկսած է 12 տարեկանին: Գրութիւնները
լոյս տեսած են «Ալիք» օրաթերթի մէջ: Վերջին տարիներու գրուած
բանաստեղծութիւնները լոյս չեն տեսած, սակայն
յօդուածները տպուած են նոյն օրաթերթին մէջ:

ՏՈՐԻՍ ԼԵՍԻՆԿ՝ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԵԼԵԱՆ ԴԱՓՆԵԿԻՐ

ղութիւն ունի իր մօր հետ: Տասնըփնգ տարեկանին կը ձգէ դպրոցը եւ կ'աշխատի ընտանիքի մը մօտ իբրեւ օժանդակ, եւ ապա, տասնութը տարեկանին, որպէս հեռաձայնի պաշտօնեայ: 1938ին կը սկսի գրել: Ապրելու համար զանազան գործեր կ'ընէ: Կը գրէ կարճ պատմուածքներ, որոնցմէ երկուքը կը ծախէ Հարաւային Ափրիկէի պարբերականներու: Տասնինն տարեկանին կ'ամուսնանայ պետա-

Գրականութեան Նոպելեան մրցանակը, 11 Հոկտեմբեր 2007ին տրուեցաւ ութսուն տարեկան Տորիս Լեսինկի: Բազմիցս խօսուած է իր մասին այս մրցանակին համար, բայց շուէտական ակադեմիան այլ կերպ վճռած է: Յառաջացեալ տարիքով այս կինը շուկայէն տուն դարձին, իր տան առջեւ գտնելով լրագրողները եւ լուսանկարիչները, կ'իմանայ մրցանակի տուչութիւնը: Յիսուն տարիներու ընթացքին, ստացած է տասնըփնգ գրական մրցանակներ: Ինքնատիպ եւ յանդուգն, 1983ին եւ 1984ին, լոյս ընծայած է երկու վէպեր, ճէյն Սոմերզ ծածկանունով, իր հրատարակիչը մերժած է զանոնք՝ իյնալով ծուղակ: Տորիս Մէյ Թէլոր ծնած է 1919ին, Պարսկաստան: 1925ին, ծնողքը կը հաստատուին անգլիական գաղութ Ռոտեզիա, յուսալով որ եգիպտացորենի, ծխախոտի եւ հացահատիկի մշակութեամբ կը հարստանան: Գիշերօթիկ է կաթողիկէ կրօնաւորութիւններու մօտ եւ չի հանդուրժեր: Անհասկացո-

կան պաշտօնեայի մը հետ, որմէ կը բաժնուի 1943ին, ծանօթացած ըլլալով արքայական գերման քաղաքացիի մը, հրեայ եւ համայնավար, Կոտֆրիտ Լեսինկ, որուն հետ կ'ամուսնանայ 1945ին: Կրկին կ'ամուսնալուծուի, եւ 1949ին, երկու տարեկան զաւակին հետ կ'երթայ Լոնտոն, իր հետ տանելով Թաւուսքը կ'երգէ (*The Grass is singing*) գիրքին ձեռագիրը, որ կ'ընդունուի իր դիմած առաջին հրատարակիչին կողմէ, լոյս կը տեսնէ 1950ին, եւ մեծ յաջողութիւն կը գտնէ: Գիրքը լոյս տեսած է Ֆրանսերէնով՝ (*Vaincue par la brousse*): Քարտուղարուիի գործը կը ձգէ, քանի որ կրնայ ապրիլ հեղինակի եկամուտով: Կը յաջորդեն բազմաթիւ գիրքեր, պատմուածք եւ վէպ. Այս ծեր ցեղապետի երկիրն էր (*This was the Old Chiefs Country*), ինքնակենսագրական էջեր: Ինչպէս իր սերունդի մտաւորականները, Տորիս Լեսինկ քաղաքականօրէն գործունեայ է, կ'անդամակցի համայ-

նավար կուսակցութեան, չորս տարի ետք կը հրաժարի, 1956ին, երբ Մոսկուայի հրասայլերը կը մտնեն Պոլտափեշտ: Իր յուսախաբութիւններուն արձագանգներն են Նահանջ դէպի անմեղութիւն (*Retreat to innocence*, 1956) եւ Ոսկեայ տետր (*Carnet d'or*, 1962) գիրքերը: Վերջինը կը համարուի իր գլուխ գործոցը, որ զինք կը դարձնէ նաեւ կանանց իրաւունքներու պաշտպանութեան կուռքը, նոյնիսկ եթէ այդ չէր եղած իր միտումը: 1971ին լոյս կը տեսնէ Համառօտագրութիւն դժոխք էջքի մը համար գիրքը, (*Briefing for a descent into Hell*), նոր ուղղութիւն մը կը յայտանաբերէ, կը խօսի հաւատքի եւ հոգիի մասին, իրականութենէն անդին երեւակայական ոլորտ մը կը բանայ, կրօնական եւ խորհրդապաշտական, կը թափանցնէ յիշողութեան կորուստէ տառապող անձի մը հոգեկան եւ մտային աշխարհը, կը խորհրդածէ մարդկութեան եւ մոլորակի ապագայի մասին: 1986ին լոյս տեսած գիրքը, Հինգերորդ Չաւակը (*The Fifth Child*), ընկերութեան քննադատութիւնն է, սէր եւ գարշանք, հարցադրում՝ գոյութիւն ունեցող բրտութեան եւ անոր հոլովոյթի մասին: Հակառակ յառաջացեալ տարիքին, քաջ է, կը քննադատէ Չիմպապուէի տիրակալ Մուկապէն: Ինք որ կիներու ազատագրման ջատագով համարուած էր, 2001ին, էտիմպուրկի մէջ, կը քննադա-

տէ կիները «որոնք ահաւոր դարձած էին այրերու նկատմամբ», եղած էին վարդապետական, հրաժարելով պատմական փորձէ, մտածումէ, «ողբերգականօրէն տառապելով սրամտութեան պակասէ»: Գրած է վաթսուներեւի գիրքեր. վէպ, պատմուածք, բանաստեղծութիւն, վկայութիւն, թատրոն, ինքնակենսագրական էջեր: Մերժած է դասակարգումի ենթարկուիլ, մեր ժամանակի վկան է, կը ծաղկէ չափազանցութիւնները, հակասութիւնները, քաղաքական, գաղափարաբանական եւ բարոյական շեղումները:

Տորիս Լեսինկ յանձնառու գրող է եւ իր գրականութիւնը հայելին է ցեղապաշտութեան եւ անհանդուրժողութեան ահաւոր չարիքին:

Թարգմանաբար կը ներկայացնենք էջ մը Տորիս Լեսինկի գրականութենէն, ուր կը տեսնենք անոր դիտելու, թշուառները սիրելու, եւ ազատագրական պայքարներու հանդէպ իր յանձնառութիւնը, ինչ որ կը ներկայացուի իւրայատուկ մթնոլորտի ստեղծումով, որուն պատառը գաղութացուած Ափրիկէն է:

Արտակարգ գրող մը, որ նոյնքան արտակարգօրէն համեստ է. յիշել որ մրցանակի ստացումը իմացաւ երբ համեստ քաղաքացիի պէս, իր զնումները ըրած շուկայէն տուն կը դառնար...

Բ.

ԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆԸ

(Նորավէպ, Հատուած)

Կանուխ է, եւ արեւը նոր կը ծագի, դեռ շատ քիչ մարդիկ կան փողոցներուն մէջ: Ժապաւու երկար ատեն կը քալէ տունները եւ պարտէզները եզերելով, սորվելով թէ ինչպէս կառուցուած է քաղաքը, բայց այլեւս գործ չի փնտռեր: Երբ բաւարար չափով տեսած է առանց ամէն անկիւնադարձի բոլորին հարցումներ ուղղելու իր ճամբան կարենալ գտնելու համար, կ'ուղղուի դէպի այն թաղամասը ուր կեդրոնացած են վաճառատուները, եւ զանոնք կ'ուսումնասիրէ: Երբեք նման առատութիւն եւ բազմազանութիւն չէր երեւակայած: Իր տեսած առարկաներու կէտը չի ճանչ-

նար, եւ ինքնիրեն հարց կու տայ թէ զանոնք ինչպէ՞ս կը գործածեն, բայց հակառակ իր զարմացման, երբեք անշարժ չի մնար ցուցափեղկի մը առջեւ, ուժ կու տայ սրունքներուն յառաջանալու, նոյնիսկ երբ անոնք կ'ուզեն կանգ առնել, որպէսզի ոստիկանութեան ուշադրութիւնը իր վրայ չհրաւիրէ: Եւ յետոյ, երբ լաւապէս դիտած է հագուստի եւ ուտեստեղէնի ցուցափեղկերը, ինչպէս նաեւ այլ տարօրինակ բաներ, կ'երթայ հոն ուր կը գտնուին Զնդիկներու բնիկներու համար եղած խանութները, կը խառնուի ամբոխին, կը լսէ ձայնագիր սարքերու սփռած երաժշտութիւնը, եւ ականջները բաց կը պահէ մարդոց զրոյցները լսելով զարգանալու համար, եւ այսպէս կ'անցնի յետ-միջօրէն, դանդաղօրէն, ունկնդրելով եւ սորվելով: Երբ կը սկսի անօթութիւն զգալ, կ'ուսումնասիրէ կացութիւնը եւ կը գտնէ պտուղներով բեռցուած սայլակ մը, արագօրէն կ'անցնի ամոր մօտէն եւ ձեռք կ'անցնէ հինգ կամ վեց պանան, այնպիսի հեշտութեամբ որ բնական կը թուի իր մատներուն համար, եւ ինք իսկ կը զարմանայ անոնց ճարտարութենէն: Կը մտնէ ուրիշ փողոց մը հանդարտութեամբ ուտելով իր պանանները, այնպէս՝ որ կարծես վճարած ըլլար անոնց համար, առանց թաքնուելու, եւ ինքնիրեն հարց կու տայ թէ ի՞նչ պէտք էր ընել հիմա: Վերադառնա՞լ Պեթթիին մօտ: Բնաւ չի սիրեր այդ գաղափարը: Երթա՞լ եւ գտնե՞լ այդ պ. Միգին, ինչպէս այդ իրեն թելադրած էր տիկ. Քամպիլզին: Բայց այդ կարելիութենէն կը խորշի - աւելի ուշ, աւելի ուշ, կ'ըսէ ինքնիրեն, երբ համտեսած ըլլամ քաղաքի բոլոր հաճոյքները: Եւ մինչ այդ միայն մէկ շիլինկ ունի, եւ ուրիշ ոչինչ:

Եւ այսպէս է որ կը սկսի երազել: Զետաքրքիր է արձանագրելու որ իր երազները նուազ խելառ եւ նուազ պահանջկոտ էին, երբ դեռ գիւղը կը գտնուէր եւ կ'երազէր ինչպէս հիմա, կ'ամչնար այդ մանկական պզտիկ երազներէն, մինչդեռ այժմ, ամենայն յստակութեամբ գիտնալով հանդերձ որ այդ անհեթեթ էր, գունագեղ պատկերները, որոնք կը տողանցեն իր գլխուն մէջ, այնքան ամբօրէն կը գրաւեն զինք, որ կը քալէ խենթի պէս, բերանաբաց եւ սառած աչքերով: Ինքզինք կը գտնէ մեծ փողոցներէն մէկուն մէջ, ուր կը գտնուին Սպիտակներու կողմէ բնակուած տունները: Սպիտակ մարդ մը զինք կը կանգնեցնէ եւ կ'ըսէ. ինծի հաճելի կը թուիս, կ'ուզեմ քեզի օգնել, իմ տունս եկուր, գեղեցիկ սենեակ մը ունիմ զոր չեմ օգտագործեր, կրնաս հոն բնակիլ, եւ կրնաս իմ սեղանիս վրայ ճաշել եւ թէյ խմել որքան որ ուզես, երբ դրամի պէտք ունենաս քեզի կու տամ որքան որ ուզես, շատ գիրքեր ունիմ, անոնց բոլորը կրնաս կարդալ եւ զարգացած մարդ դառնալ: Ես այս կ'ընեմ քանի որ դէմ եմ ցեղային խտրութեան եւ կը փափաքիմ օգնել քու ժողովուրդիդ: Երբ գիտնաս այն բոլորը որ կայ գիրքերու մէջ, դուն լոյսի մարդ պիտի դառնաս ինչպէս պ. Միգին, զոր շատ կը յարգեմ: Այն ատեն քեզի բաւարար դրամ պիտի տամ մեծ տուն մը գնելու համար, ուր պիտի կարենաս ապրիլ եւ դառնալ ափրիկեցի ժողովուրդի առաջնորդ մը, ինչպէս պ. Սամիւն եւ պ. Միգին...

Այս երազը այնքան քաղցր է եւ այնքան հզօր որ վերջապէս ժապաւու ծառի մը տակ կանգ առաւ, ապշած, նայուածքը յառած անորոշ ուղղութեամբ: Յետոյ կը տեսնէ հեծանիւով ոստիկան մը, որ հանդարտօրէն կ'անցնի քշելով եւ զինք կը քննէ վերէն վար, եւ այս տեսածը չի լուծուիր իր երազներուն մէջ, եւ ոտքերը կը վերսկսին իրենց շարժումը: Երագին տխուր նրբին գոյները զինք կը պարուրեն կրկին, եւ կ'ըսէ ինքնիրեն՝ Սպիտակները այնքան հարուստ են եւ այնքան հզօր որ սենեակը եւ գիրքերը ներկայացնող դրամական արժէքը իրենց համար բնաւ կորուստ պիտի չըլլայ: Ձայն մը կը հակադարձէ իրեն. բայց ինծի պէս այնքան ուրիշներ կան, եւ ժապաւու այս ձայնին պատճառով կատաղօրէն ինքզինք կը ցնցէ: Անհանդուրժելի կը գտնէ ուրիշներու մասին մտածել, իր անօթութիւնը շատ զօրաւոր

է այդ կարենալ ընելու համար: Յետոյ կը մտածէ. թերեւս եթէ երթամ սեւ քաղաքի դպրոցը եւ անոնց բացատրեմ թէ ինչպէս առանձին սորվեցայ գրել եւ կարդալ, զիս պիտի ընդունին... Բայց ժապաւու շատ ծեր է դպրոց երթալու համար, եւ այդ գիտէ: Դանդաղօրէն, դանդաղօրէն, երազի քաղցր խենթութիւնը զինք կը լքէ, եւ ինք խելօք կերպով կը քալէ ամփոփեան քաղաքը տանող ճամբայէն: Նուազագոյն գաղափարն անգամ չունի այն մասին թէ ի՞նչ պիտի ընէ երբ հասնի, բայց կ'ենթադրէ որ ապահովաբար դիպուած մը իրեն պիտի օգնէ:

Երեկոյին սկիզբն է, ժամը մօտաւորապէս հինգ ըլլալու է, եւ Շաբաթ է: Տօնական եւ ազատութեան մթնոլորտ մը կը տիրէ, քանի որ երէկ աշխատավարձերու վճարման օրն էր, եւ մարդիկ իրենց դրամը ծախսելու լաւագոյն միջոցները կը փնտռեն: Կը հասնի շուկայ եւ հոն կը տնտնայ, իր ունեցած շիլինկը լաւ ուտելիքի մը համար ծախսելու: Բայց այդ շիլինկը կարելոր դարձած է իր աչքին, որպէս կախարդական բան մը: Շատ երկար ժամանակէ ի վեր քաղաք բնակելու տպաւորութիւնը ունի, երբ միայն չորս օրէ ի վեր հոս է, եւ այդ ամբողջ ժամանակը շիլինկը մնացած է իր գրպանը: Իրեն այնպէս կը թուի որ եթէ կորսնցնէ այդ շիլինկը, իր բախտը պիտի կորսնցնէ: Յետոյ ուրիշ մտածում մը կը խառնուի - շատ երկար ժամանակ պէտք եղած էր իր մօր այդ խնայելու համար: Կը զարմանայ որ իր գիւղին մէջ մէկ շիլինկը մեծ գումար է, երբ պզտիկ կարկանդակ մը եւ քիչ մը կորեկ կը բաւեն այդ ամէնը ծախսելու համար: Ինքզինք կը կշտամբէր մօրը հանդէպ զգացած այս գութին համար, եւ կը մըմրթայ. «Ժապաւու, դուն ապուշ մըն ես», բայց շիլինկը կը մնայ գրպանը, մինչ կը շարունակէ շրջիլ ինքնիրեն հարց տալով թէ ինչպէս կրնար ուտելիք բան մը գտնել առանց Պեթթիէն ուզելու, եւ ինքզինք կը գտնէ տօնախմբութիւններու սրահին առջեւ, որուն շուրջ խիտ ամբոխ մը կը խմբուի:

Դեռ շատ կանուխ է Շաբաթ երեկոյեան պարահանդէսին համար, եւ կը թափառի ամբոխին մէջ տեսնելու համար թէ ինչ կը պատահէր: Այդ պահուն կը նկատէ պ. Սամիւն կողմնակի դրան մը մօտ, ուրիշ մարդոց ընկերակցութեամբ, եւ կը մօտենայ այն զգացումով, որ, ահ, վերջապէս մէկը որ կրնայ ինծի օգնել: Պ. Սամիւն կը խօսի բարեկամի մը այն ձեւով զոր կը հասկնայ ժապաւու, որ բարեկամը չ'ըլլար մէկ անձ այլ բազմաթիւ, եւ պ. Սամիւն աչքերը կ'երթան մէկ դէմքէն միւսը, եւ այդպէս շարունակ, միշտ թափառելով, կարծես իր ունկնդիրներու ուշադրութիւնը կը պահէր իր աչքերով, զանոնք կը համախմբէր այդպէս դարձնելով մէկ անձ: Իր աչքերը կը հանգչին ժապաւուի դէմքին վրայ, եւ ժապաւու կը յառաջանայ ժպտելով - բայց, առանց խօսելէ դադրելու, պ. Սամիւն ուրիշ մէկուն կը նայի: Ժապաւուին այնպէս կը թուի որ ստամոքսին վրայ կը ստանայ սառած հարուած մը: Եւ, առաջին անգամն ըլլալով, կը մտածէ. պ. Սամիւն նեղացած է, քանի որ այդ առաւօտ փախած էմ: Եւ անմիջապէս կը հեռանայ անհոգ երեւոյթով մը, ինքնիրեն ըսելով. հոգս անգամ չէ պ. Սամիւն, ան սոսկ շատախօս մըն է, այս լոյսի մարդիկ ապուշներ են, որոնք կառավարութենէն կը խնդրեն... Եթէ կը հաճիք, եթէ կը հաճիք...: Միջոցին, հարիւր մեթր չէ քալած եւ ոտքերը կը դանդաղին, կանգ կ'առնէ, եւ յետոյ իր սրունքները կը ստիպեն ետդարձ ընել դէպի սրահը: Այժմ մարդիկ կը խռնուին դրան առջեւ: Պ. Սամիւն մտած է, եւ ժապաւու կը խառնուի ամբոխին: Երբ վերջապէս կը յաջողի ներս մտնել, մեծ սրահը լեցուն է, եւ ինք կը ստիպուի ետեւը մնալ եւ կռնիլ պատին:

Բեմին վրայ կը տեսնէ պ. Սամիւն, միւս անձը որ իրեն հետ էր թաւուտքին մէջ, եւ երրորդ անձ մը՝ գրեթէ անմիջապէս ներկայացուած որպէս պ. Միգի: Ժապաւուի աչքերը, այսքան մարդ հաւաքուած տեսնելով շփոթած, հազիւ կրնան տեսնել պ. Միգիի դէմքը, բայց կը հասկնայ որ ան շատ ուժեղ եւ շատ ուշիմ մարդ մըն է:

Կրցածին չափ շիտակ կը կենայ, որպէսզի պ. Սամիւ զինք կարենայ նշմարել, բայց պ. Սամիւի նայումը իր վրայէն կ'անցնի առանց զինք տեսնելու, եւ ժապաւու ինքնիրեն կ'ըսէ՝ ո՞վ է այս պ. Սամիւն: Ոչինչ, բաղդատած պ. Միզին...: Այն ատեն կը նկատէ թէ ինչպէս հագած են այդ մարդիկ, եւ կը հաստատէ որ կը կրեն մութ գոյն եւ մաշած հագուստներ, յաճախ՝ կարկտնուած: Սրահին մէջ ոչ ոք ունի ժապաւուի գեղեցիկ եւ գունաւոր հագուստները, եւ ժապաւուի մէջ եղող դժբախտ փոքրիկ մանուկը կը լռէ ուրեմն, հանդարտած, եւ վերջապէս կրնայ ունկնդրել:

Պ. Միզի սկսած է խօսիլ: Կը խօսի զօրաւոր ծայնով, եւ նստարաններու վրայ տեղ գրաւած մարդիկ զինք կը լսեն առանց շարժելու, դէպի առաջ ծռած, իրենց դէմքին վրայ ջերմեռանդութեան դրոշմով, այնպէս ինչպէս մտիկ պիտի ընէին հրաշալի պատմութիւն մը: Մինչդեռ ինչ որ կ'ըսէ պ. Միզի ոչ մէկ ձեւով հրաշալի է: Ժապաւու չի հասկնար, եւ իր մօտ գտնուող անձի մը կը հարցնէ թէ ի՞նչ բան է այս հաւաքը: Մարդը իրեն կը պատասխանէ որ բեմի վրայ գտնուող մարդիկ Ափրիկեան ժողովուրդի Յառաջդիմութիւն Միութեան առաջնորդներն են, եւ այս պահուն կը մեկնաբանեն այն օրէնքները, որոնք Ափրիկեցիներուն կը պարտադրեն Սպիտակներէն տարբեր իրաւաւիճակ... Անոնք շատ ուշիմ են, ըսաւ, կրնան հասկնալ օրէնքները այնպէս ինչպէս գրուած են, ինչ որ տարիներու աշխատանք կը պահանջէ: Յետոյ ներկաներուն պիտի բացատրեն հողերու յանձանձումի եղանակը պահպանուած շրջաններու մէջ, եւ թէ ինչպէս կառավարութիւնը կը ցանկայ նուազեցնել Ափրիկեցիներու պատկանող արջառի քանակը, եւ պիտի խօսին անցքի օրէնքներու, եւ դեռ ուրիշ բաներու մասին: Մարդը ժապաւուի ցոյց կու տայ թուղթ մը, որուն վրայ արձանագրուած են 1, 2, 3, 4, 5, եւ 6 թիւերը, եւ անոնց դիմաց արջառի կրճատումի նման բառեր: Մարդը կը ճշդէ որ այդ թուղթը օրակարգ է:

Նախ պ. Միզի երկարօրէն կը խօսի, յետոյ պ. Սամիւ, եւ յետոյ կրկին պ. Միզի: Երբեմն հաւաքին ներկայ անձեր կատաղութեամբ կ'որոտան, երբեմն կը հառաչեն եւ կը պոռան «Ամօ՛թ է», եւ որպէս մէկ անձի զգացումներ կ'արտայայտուին, մինչդեռ ինք հազիւ կը հասկնայ թէ ինչ կ'ըսուի: Ժամանակ մը վերջ պ. Միզի ոտքի կ'ելլէ խօսելու համար հարցի մը մասին որ կը կոչուի նուազագոյն աշխատավարձ, եւ այժմ ժապաւու կը հասկնայ ըսուած իւրաքանչիւր բառը: Պ. Միզի կը պատմէ որ, դեռ նոր, սպիտակ երեսփոխան մը ափրիկեցի աշխատողներու համար նուազագոյն վարձքը ամսական մէկ ոսկի ճշդող օրէնքի նախագիծ մը ներկայացուցած է, բայց Խորհրդարանի միւս անդամները ոչ ըսած են, որ այդ շատ սուղ պիտի արժէր: Պ. Միզի կը շարունակէ, կը թելադրէ որ բոլորը հանրագրութիւն մը ստորագրեն պահանջելու համար Խորհրդարանի անդամներէն որ վերատեսութեան ենթարկեն իրենց դաժան որոշումը: Այս խօսքին վրայ հաւաքուած բոլոր այրերը եւ կիները կը պոռան. «Այո՛, այո՛», երկարօրէն ծափահարելով, որ ժապաւուի ձեռքերը կը ցաւին: Այժմ կը դիտէ այս իմաստուն եւ մեծ մարդիկը որոնք կը գտնուին բեմին վրայ, եւ իր ամբողջ մարմինը կը տենչայ միայն անոնցմէ մին ըլլալ: Ինքզինք կը տեսնէ կանգնած բեմի մը վրայ, հարիւրաւոր մարդոց հետ որոնք կը պոռան. «Այո՛, այո՛» եւ կը ծափահարեն:

Եւ յանկարծ, առանց հասկնալու թէ ինչպէս, իր ձեռքը կը բարձրանայ եւ ինք կը պոռայ. «Կը խնդրեն, կ'ուզեն խօսիլ»: Ամէն ոք, սրահին մէջ, դէպի իրեն կը դառնայ եւ կը նայի զարմանքով: Կատարեալ լռութիւն կը տիրէ հաւաքոյթին: Այն ատեն պ. Սամիւ ոտքի կ'ելլէ եւ ժապաւուն երկարօրէն սեւեռելէ ետք, աշխոյժով կը յայտարարէ. «Խնդրեն, իմ երիտասարդ բարեկամներէս է, ձգեցէք որ խօսի»: Կը ժպտի եւ գլուխով նշան կու տայ ժապաւուի, որ անսահման հպարտութեամբ կը լեցուի, մեծ արծիւ մը կարծէք զինք թելերուն վրայ երկինք կը բարձրացնէր: Թեթեւօրէն կը ճօ-

ԲԱԳԻՆ

Ճի: Յետոյ կը պատմէ թէ ինչպէս չորս օր առաջ իր գիւղէն հասած էր, ինչպէս աշխատաւոր հաւաքողները, որոնք զինք կ'ուզէին խաբել, օրօրած էր, ինչպէս սնունդի պակասի հետեւանքով ուշքը կորսնցուցած էր, եւ սպիտակ բժիշկը իրեն հետ վարուած էր ինչպէս եզան մը հետ, ինչպէս աշխատանք փնտռած էր... Բառերը կը հոսին ժապաւուի բերնէն, այնպէս որ կարծէք շատ գիտուն անձ մը իր ետին կանգնած ըլլար եւ իր ականջին փսփսար: Բաներ կան, զորս այս գիտուն անձը կը խուսափի պատմելէ, ինչպէս հագուստներու, կօշիկներու, ուտելիքի գողութիւնը, կամ հանդիպումը Պեթթիի հետ եւ shebeenի մէջ անցուցած գիշերը: Բայց կը պատմէ, թէ ինչպէս սպիտակ կինը իրեն կոպտօրէն հրամայած է ծառաներու դրան առջեւ ներկայանալ, «որ խափշիկներուն բնական տեղն է»: Ժապաւու այդ կը պատմէ մեծ դառնութեամբ - եւ ինչպէս իրեն առաջարկած են ամսական տասներկու շիլլինկ եւ սնունդ: Եւ մինչ ժապաւու կը խօսի, սրահին մէջ մարդիկ կը մըմնջեն. «Այո՛, այո՛»:

Ժապաւուի սիրտը դեռ լեցուն է խօսքով, երբ պ. Սամիլ ոտքի կ'ելլէ եւ զինք կը կասեցնէ ըսելով. «Երախտապարտ ենք մեր երիտասարդ բարեկամին՝ մեզի ըսածին համար: Իր փորձառութիւնը յատկանշական է քաղաք հասնող երիտասարդի մը պարագային: Ամէնքս գիտենք, մեր անձնական փորձով, որ այդ բոլորը իրաւ է, բայց գէշ չէ կրկին այդ լսել»: Այս բառերէն ետք, հանդարտօրէն կը ներկայացնէ յաջորդ նիւթը, որ իրենց վրայ ինքնութեան այնքան բազմաթիւ թուղթեր կրելու Ափրիկեցիներու հանդէպ եղած քստմնելի անարդարութիւնն է, եւ հաւաքոյթը կը շարունակուի: Ժապաւու յուզուած է, քանի որ անբնական կը գտնէ որ ճառերը վերջսկըսին ուրիշ հարցով, սարսափելի բաներէն ետք, զորս ինք պատմած է: Ու յետոյ, տեսած է որ մարդիկ, դառնալով դէպի բեմը, ժպիտներ փոխանակած են, եւ այդ ժպիտները իր ինքնասիրութիւնը վիրաւորած են: Նայուածք մը կը նետէ իր կողքի մարդուն վրայ, որ ոչինչ կ'ըսէ: Եւ յետոյ, ժապաւու կը յամառի անոր նայիլ ժպտելով, կարծէք մեկնաբանութիւն մը ակնկալելով, մարդը իրեն կ'ըսէ առանց չարականութեան. «Երկար լեզու ունիս, բարեկամս»: Այս լսելով, ժապաւու կը լեցուի այնպիսի բարկութեամբ մը, որ իր ձեռքը կը բարձրանայ հարուածելու համար մարդը, որ անմիջապէս կը բռնէ իր դաստակը, շշմջալով. «Կեցիր, ապա թէ ոչ լուրջ խնդիրներ կ'ունենաս: Հոս չեն կռուիր»: Անձկութեամբ վարակուած, ժապաւու կը մըմնթայ. «Ժապաւու կը կոչուիմ եւ ոչ Երկար Լեզու»: Բայց մարդը կը պատասխանէ. «Քեզի չէի խօսիր անունիդ մասին, քանի որ չեն գիտեր: Բայց հոս չենք կռուիր, քանի որ լոյսի մարդիկը արդէն բաւարար խնդիրներ ունին առանց ատոր»:

Ժապաւու ճամբայ մը կը գտնէ դէպի դուռը, քանի որ ականջին մէջ կը հնչեն ծաղրի խնդութներ, ինչպէս նաեւ Երկար Լեզու, Երկար Լեզու, Երկար Լեզու: Միջոցին, մարդիկ խոնարհ են մուտքին, եւ թոյլ չեն տար դուրս ելլել. թէեւ կը յաջողի, այնպէս որ կը խանգարէ եւ իրմէ կը խնդրեն հանդարտ մնալ: Եւ երբ հոն կը կենայ, զայրացած եւ դժբախտ միաժամանակ, մարդ մը իրեն կ'ըսէ. «Բարեկամս, խօսքերդ ուղղակի սրտիս հասան: Շատ ճիշդ ես»: Այդ պահուն ժապաւու կը մոռնայ իր դառնութիւնը եւ կը խաղաղի, սիրտը կ'ուռի հպարտութեամբ, քանի որ չի հասկնար որ այդ մարդը խօսած էր յստակօրէն իր դէմքը տեսնելու համար: Ան ներկայ կ'ըլլայ բոլոր հաւաքներուն ձեւացնելով բոլորին պէս ըլլալ, իսկ իրականութեան մէջ վերադառնալու համար կառավարութեան գրասենեակը պատմելու համար, թէ որոնք են ըմբոստացող եւ խռովութիւն ստեղծող Ափրիկեցիները: Հաւաքոյթի աւարտէն առաջ, ժապաւու այդ համակրելի մարդուն յայտնած էր իր եւ իր գիւղին անունները, նաեւ թէ որքան կը հիանայ այդ լոյսի մարդոց, լաւ ընդունուած տեղեկութիւն մը:

Երբ պ. Միզի կը յայտարարէ որ հաւաքոյթը աւարտած է, ժապաւու կարելի

եղածին չափ շուտ դուրս կը սահի եւ կը մօտենայ միւս դրան, ուրկէ պիտի ելլեն ճառախօսները: Պ. Սամիւ կը ժպտի օրօրելով գլուխը, երբ զինք կը նկատէ, իր ձեռքը կը թօթուէ, եւ զինք կը ներկայացնէ պ. Միգիի: Ոչ ոք զինք կը շնորհաւորէ իր ըսածին համար, բայց աւելի իրեն կը նային, ինչպէս կ'ընէին գիւղի մեծերը, մտածելով՝ այս տղան թերեւս օգտակար եւ ուշիմ պիտի ըլլայ եթէ ծնողքը զինք ճիշդ կրթեն: Պ. Սամիւ կը նկատէ. «Էհ լաւ, երիտասարդ բարեկամս, դուն շատ բախտաւոր չեղար քաղաք գալէդ ի վեր, բայց կը սխալիս խորհելով որ բացառիկ պարագայ ես»: Յետոյ, տեսնելով ժապաւուի շշմած դէմքը, մեղմութեամբ կ'աւելցնէ. «Բայց ինչո՞ւ այնքան կանուխ փախուստ տուիր եւ ինչո՞ւ չգացիր գտնելու համար պ. Միգին, որ միշտ գոհ կ'ըլլայ կարիք ունեցող մարդոց օգնելով»: Ժապաւու կը ծռէ գլուխը եւ կը պատասխանէ որ կանուխ փախած էր, քանի որ կ'ուզէր շուտով քաղաք հասնիլ եւ չէր ուզեր անօգուտ կերպով խանգարել իրենց քունը, եւ ապա այն որ չէր գտած պ. Միգիի տունը:

«Ուրեմն մեզի հետ եկուր այժմ,- կը միջամտէ պ. Միգի,- այդպէս զայն պիտի գտնես»: Պ. Միգի բարձրահասակ եւ լեցուն մարդ է, լայն ուսերով: Եթէ ժապաւու կը թուի երիտասարդ ցուլ մը ըլլալ որ կը շփոթի իր բոլորովին նոր ուժին պատճառով, պ. Միգի, ինք իր ուժին գիտակից ծեր ցուլ մըն է: Երիտասարդի մը կողմէ դիւրաւ սիրուելիք դէմք մը չունի, քանի որ հոն չեն երեւիր ոչ մէկ ժպիտ, ոչ մէկ ինքնաբոլի ջերմութիւն: Ան խոժոռ է եւ մտածկոտ, եւ իր աչքէն ոչինչ կը վրիպի: Բայց եթէ ժապաւու ոչ մէկ հակում կը զգայ պ. Միգիի հանդէպ, միաժամանակ կը հիանայ անոր վրայ: Ամէն վայրկեան ինքզինք աւելի մանուկ կը զգայ, եւ, քանի այս ատելի զգացումը կը մեծնայ, չի հասկնար թէ պէտք է փախչի՞ թէ հոն մնայ: Վերջապէս, կը մնայ, եւ ամբողջ խումբի մը հետ կ'ուղղուի դէպի պ. Միգիի տունը:

Այս տունը նման է Յոյնի տան: Ժապաւու այժմ գիտէ որ, բաղդատած Սպիտակներու տան, ան ոչինչ է, բայց իր առջեւի սենեակը իրեն շատ գեղեցիկ կը թուի: Մեծ հայելի մը կախուած է պատէն, լայն սեղան մը՝ ծածկուած շատ մեղմ կանաչ կտաւով մը, զնդածեւ զարդերով՝ որոնք ծանրօրէն կը կախուին եզերքներէն, եւ սեղանին շուրջ՝ բազմաթիւ աթոռներ: Ժապաւու որպէս յարգանք կը նստի գետին, բայց տիկ. Միգի, որ իր հրաւիրեալները կ'ընդունի, ազնուութեամբ իրեն կ'ըսէ. «Բարեկամս, աթոռին նստիր», եւ դէպի իրեն կը հրէ աթոռներէն մէկը: Տիկ. Միգի զուարթ արտայայտութեամբ շատ փոքրակազմ կին մըն է, որուն աչքերը կը փայլին, կարծէք պատրուակ մը կը սպասեն խնդալու համար: Կը թուի թէ տիկ. Միգի այնքան խնդուք ունի որ պ. Միգիի բան չի մնար, միաժամանակ պ. Միգի այնքան կը մտածէ որ տիկ. Միգիէն առած է ամէն մտածում: Երբ տիկ. Միգին առանձին կը տեսնէք, դժուար թէ կարենաք մտածել որ հսկայ, գիտուն եւ խոժոռ ամուսին մը ունի, բայց տեսնելով պ. Միգին, երբեք կարելի չէ հաւատալ որ անոր կինը ըլլայ մանրակազմ եւ խնդումներէս: Սակայն, անոնք զիրար այնքան լաւ կը լրացնեն որ կը թուի թէ մէկ անձ են:

Ժապաւու այնքան տպաւորուած է հոն գտնուելով, որ աթոռը կը շրջէ եւ կը խորհի որ ամօթէն պիտի մեռնի, բայց տիկ. Միգի կը սկսի խնդալ այնպիսի բարեացակամութեամբ որ ինք ալ կը սկսի խնդալ, եւ կանգ կ'առնէ տեսնելով որ բարեկամներու այս ժողովը բարեկամութիւնը չունի միայն որպէս պատճառ, բայց նաեւ՝ լուրջ վիճաբանութիւնը:

Սեղանին շուրջ նստած են պ. եւ տիկ. Սամիւ եւ եղբայրը, պ. եւ տիկ. Միգի, ինչպէս նաեւ երիտասարդ մանչ մը, տիկ. Միգիի զաւակը: Տիկ. Միգի սիրուն սպիտակ բաժակներով թէյ կը սպասարկէ, վարդագոյն շաքարներով բազմաթիւ փոքրիկ կարկանդակներ: Երիտասարդ մանչը շուտով կը խմէ բաժակ մը թէյը, եւ յետոյ

ԲԱԳԻՆ

Կ'ըսէ թէ պէտք է աշխատի, կ'անցնի կողքի սենեակը՝ ձեռքին կարկանդակ մը, մինչ տիկ. Միգի հառաչելով աչքերը երկինք կը բարձրացնէ ըսելով՝ աշխատանքէն ան կը մեռնի: Այն ատեն պ. Միգի կը խնդրէ որ խենթ չըլլայ, եւ ան կը ժպտի լսելու պատրաստուելով:

Պ. Միգի եւ պ. Սամիլ կը խօսին: Այնպէս կը թուի թէ միասին կը խօսին, բայց երբեմն կը նային ժապաւուի կողմը, քանի որ ինչ որ կ'ըսեն պարզապէս այն չէ որ կ'անցնի իրենց միտքէն, բայց խնամքով ընտրուած՝ ժապաւուի սորվեցնելու համար այն ինչ որ ան պէտք է գիտնայ:

Ժապաւու անմիջապէս չի հասկնար թէ ինչ կ'ըլլայ, եւ երբ կը հասկնայ, սովորական ոխի փոթորիկը կը խցէ իր ականջները: Ներսէն ծայն մը իրեն կ'ըսէ. «Ես, ժապաւու, արժանանամ մանուկներու վերաբերումի...» Նոյն ատեն ուրիշ մը կը հակադարձէ. «Ասոնք լաւ մարդիկ են, լսէ զիրենք»: Իրենց խօսակցութենէն միայն բեկորներ կը հասնին իրեն, եւ անոնք իր գլխուն մէջ կը կազմեն այնքան տարօրինակ եւ ձեւազեղծուած ծանօթութիւն մը, որ այս իմաստուն եւ զարգացած մարդիկը մեծապէս պիտի զարմանային տեսնելով: Բայց թերեւս իրապէս այս է տկարութիւնը այս մարդոց, որոնք իրենց կեանքը կ'անցնեն սերտելով, մտածելով եւ ըսելով բաներ, ինչպէս՝ պատմութեան շարժումը, կամ ընկերութեան զարգացումը, մոռնալ սեփական ուղեղի մանկութիւնը, այն ժամանակ երբ այդ արտայայտութիւնները կը հնչեն շատ տարօրինակ եւ սարսափելի կերպով:

Այսպէս ուրեմն, ժապաւու նստած է սեղանին, ուտելով տիկ. Միգիի պնդումով իրեն տուած կարկանդակները, եւ իր կախ դէմքը կ'արտայայտէ դժկամութիւն, յետոյ ջերմօրէն լուսաւորուելու համար, իր աչքերը երբեմն կը խոնարհին թաքցնելու համար ինչ որ կը մտածէ, յետոյ կը փայլին կարծէք ըսելու համար՝ այո՛, այո՛, ճիշդ է:

Պ. Միգի կը բացատրէ, թէ դժուար է Ափրիկեցիին համար երբ ան քաղաք կը հասնի, ոչինչ գիտնալով բացի անկէ որ ետին ձգած է գիւղը իր սորվածը: Կ'ըսէ թէ պէտք է ներել այս երիտասարդին, երբ ան կ'իյնայ գէշ շրջանակի մէջ:

Հոն, ժապաւու բնագոյօրէն իր թելերը կը խաչածելէ իր գեղեցիկ ճերմակ շապիկին վրայ, եւ տիկ. Միգի, լայն ժպիտով մը, կրկին կը լեցնէ իր բաժակը:

Ապա, պ. Սամիլ կը յայտարարէ որ այս երիտասարդը պէտք է ընտրէ. կարճ կեանք դրամով եւ զուարճանալով, նախքան որ բանտը, խմիչքը կամ հիւանդութիւնը վերջ տան անոր, կամ գործել սեփական ժողովուրդի բարիքին համար... Տիկ. Միգի բարձրաձայն եւ հնչեղ խնդրելով մը կ'ըսէ. «Այո՛, այո՛, բայց այդ կրնայ ըլլալ կարճ կեանք մը, եւ նոյնքան նաեւ բանտ»:

Պ. Միգի կը ցուցադրէ համբերատար ժպիտ մը, եւ նկատել կու տայ որ իր կինը կը սիրէ կատակը, բայց կայ մեծ տարբերութիւն մը տխմարութեան համար բանտի, ինչպէս գողութեան, եւ լաւ դատի մը համար բանտի միջեւ:.....

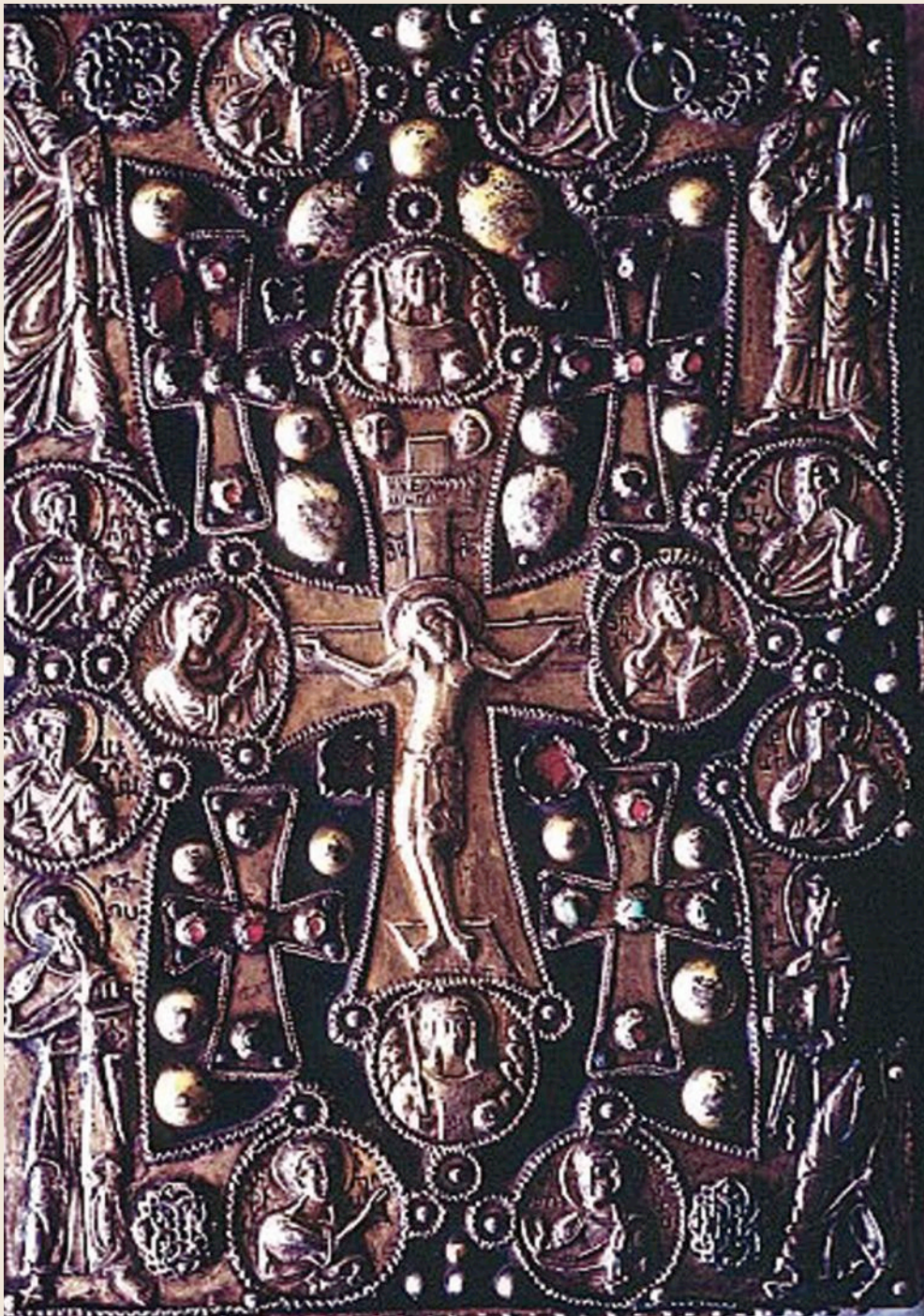
Տորիս Լեսինկ

*Հայացուած ֆրանսերէնէ
Nouvelles africaines, La Madone noire
Livre de poche, Albin Michel, էջ՝ 448-460*

Le Carnet d'or, 1962, trad. originale [Albin Michel](#), 1976. / [Livre de poche](#), 1999.
[Prix Médicis](#) étranger en 1976.
Les Enfants de la violence, nd. originale Albin Michel, 1978/2000.
L'Écho lointain de l'orage, Albin Michel, 1979.
Nouvelles africaines, nd. originale Albin Michel, 1980/2000/ Livre de Poche, 1990.
L'été avant la nuit, nd. originale Albin Michel, 1981. / Livre de poche, 1992.
Mémoires d'une survivante, nd. originale Albin Michel, 1982. / Livre de Poche, 1996.
Les Chats en particulier, nd. originale Albin Michel, 1984. / Livre de poche, 2000.
Journal d'une voisine, Albin Michel, 1985.
Les Carnets de Jane Sommers, nd. originale Albin Michel 1985. / Livre de poche, 1996.
La Terroriste, nd. originale Albin Michel, 1986. / Livre de Poche, 1997.
Le Vent emporte nos paroles, nd. originale Albin Michel, 1987/2000.
La Descente aux enfers, Albin Michel, 1988.
La Madone noire, Albin Michel, 1988.
Le Cinquième Enfant, nd. originale Albin Michel, 1990/2000/ Livre de Poche, 1993.
L'Habitude d'aimer, nd. originale Albin Michel, 1992. / Livre de Poche, 1994.
Notre amie Judith, nd. originale Albin Michel, 1993/2000/ Livre de poche, 1995.
Rire d'Afrique, nd. originale Albin Michel, 1993/2000.
Dans ma peau, Livre de Poche, 1997.
L'Amour encore, Livre de Poche, 1998. / Albin Michel, 2000.
Vaincue par la brousse, 10/18, 1999.
L'Écclésiaste, Mille et une nuits, 2000.
Nouvelles de Londres, nd. originale Albin Michel, 2000. / Livre de poche, 2002.
La Marche dans l'ombre, nd. originale Albin Michel, 2000. / Livre de poche, 2001.
Mara et Dan, [Flammarion](#), 2001.
Le Monde de Ben, Flammarion, 2001.
Shikasta, [Le Seuil](#).
Un homme et deux femmes, 10/18.
Mariages entre les zones 3, 4 et 5, Le Seuil.
Les Grand-mères, Flammarion, 2005
Un enfant de l'amour, Flammarion, 2007

ԲԱԳԻՆ

ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՆՈՒԱԳԱՐԱՆՆԵՐԸ

Հայ միջնադարեան գրական աղբիւրները մեզ բազմաթիւ նուագարանների հայկական անուանումներ են հասցրել, ինչը վկայում է իրեն Հայաստանի ուրոյն եւ ճոխ երաժշտական մշակոյթի գոյութեան մասին: Սակայն, հայ դասական մատենագիրների տեղեկութիւնները բաւարար չեն, որ մենք լիարժէք պատկերացում կազմենք, թէ ինչ տեսք ունէին, կամ ինչպէս էին գործածուում այդ նուագարանները:

Ընդհանրապէս, գրական տեղեկութիւնների պարզաբանումը կամ վերծանումը աւելի դիւրին է լինում, երբ դրանք արւում են երկլեզու կամ եռլեզու շարադրութեամբ: Այս առումով, հայ գրական պատմական աղբիւրներից ամենահինը եւ թերեւս միակը, որը շարադրուած է բազմաթիւ լեզուներով, դա Սուրբ Գրքի՝ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ գրաբար թարգմանութիւնն է: Բնական է որ գրաբար Աստուածաշունչի համեմատական վերլուծութեան համար աւելի նպատակայարմար կը լինի եթէ դիմենք այն սկզբնօրինակներին, որոնցից թարգմանուել է Աստուածաշունչը: Դրանք Սուրբ Գրքի արամա-ասորական «Պեշիտո» եւ յունարէն սկզբնաղբիւրներն են:

Կարելոր նիւթ կարող են բովանդակել նաեւ Աստուածաշունչի ստեղծման ժամանակակից լատիներէն «Վուլգատա» եւ այլ, աւելի ուշ, քրմական թարգմանութիւնները, որոնք հրատարակուել են լուրջ եւ վստահելի բիբլիական հիմնարկների կողմից:

ԲԱԳԻՆ

Յայտնի է որ Սուրբ Գրքի բնօրինակները գրուած են եղել երեք լեզուով, եբրայերէն, արամերէն եւ յունարէն: Յատկապէս դա վերաբերում է Հին Կտակարանին, որը երաժշտական տեղեկութիւնների հիմնական աղբիւրն է հանդիսանում: Մեր յետագայ դատողութիւնները աւելի պարզ դարձնելու նպատակով, եւ մինչ Սուրբ Գրքի համեմատական վերլուծութիւնը, կ'ուզէինք անդրադառնալ Սուրբ գրերի ստեղծման համառօտ նախապատմութեանը:

Սուրբ Գրքի առաջին եբրայերէն գրերը հաւանական է սկսուել են գրուել մօտ եօթներորդ դարից, մեր թուականից առաջ:

Երրորդ դարում միշտ մեր թուականից առաջ, հելլենիստական Եգիպտոսի արքայ Պտղոմէոսի հրաւերով Աղեքսանդրիա են ժամանում Երուսաղէմից 72 եբրայեցի գրագէտներ, որոնք տեղական յունալեզու հրէական համայնքի համար յունարէնի են թարգմանում Սուրբ Գիրքը, որը ստանում է «Սեպտուագինտա» (70-ի թարգմանութիւնը) անուանումը:

Այս թարգմանութիւնը յետագայում համալրուեց Նոր Կտակարանով, որի բնագրերը յունարէն էին: Բացառութիւն էր միայն Մատթէոսի աւետարանը, որը թարգմանուած էր ասորական բնագրից:

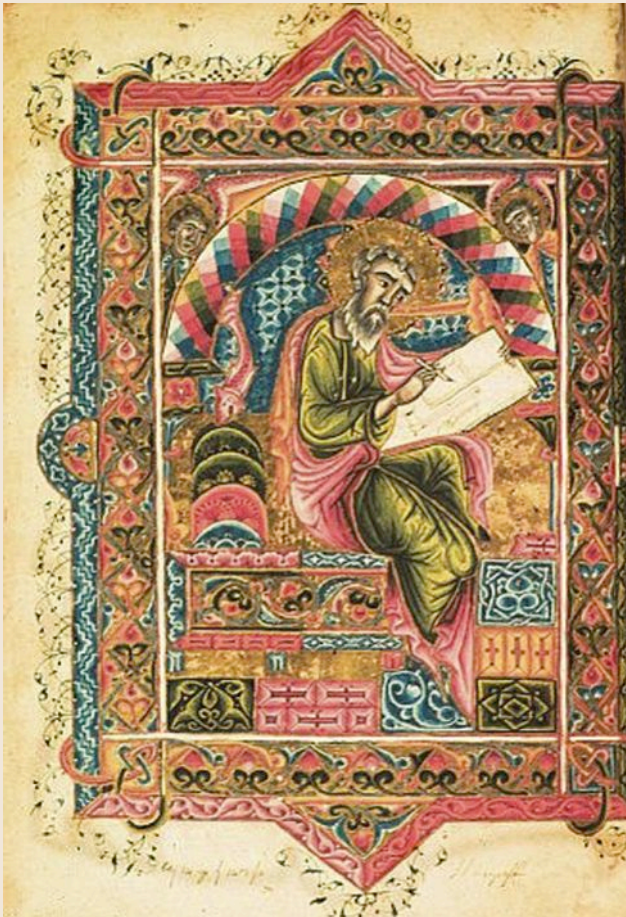
Այս յունարէն, իսկ յետագայում, արեւելեան կողմերի արամերէն թարգմանութիւնները, հետեւանք էին այն պատմական իրողութեանը որ եբրայերէնը աստիճանաբար իր տեղն էր զիջում լայնօրէն տարածուող յունարէնին եւ յատկապէս արամերէնին, որի «գալիլէեան» բարբառը ասորերէնն էր:

Արամական լեզուով գրուած եբրայերէն Սուրբ Գրքերը «Թարգում» էին կոչւում: Այստեղից է գալիս հայերէն «թարգման», արաբերէն՝ «թարջաման», յունարէն՝ «դրագումանոս» եւ այլը (Հր. Աճառեան) :

Առաջին «Թարգում»ը գրուեց մեր թուականից առաջ, Բաբելոնում, կոչուելով իր թարգմանչի անունով՝ «Օնկելոս»: Յետագայում հետեւեցին այլ «թարգում»ներ, եւ վերջապէս «Պեշիտտո» (արամերէն՝ «ժողովրդական»), «թարգում»ը, որը գրուած էր այն արամերէնով, որով խօսում էր մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը:

Հէնց այս «Պեշիտտո»ից թարգմանուեց եւ յետագայում յունարէնից համալրուեց եւ ճշգրտուեց «Աստուածաշունչ»ը: Հաւանական է «Պեշիտտո» սկզբնօրինակը կարելոր էր հայ Սուրբ Թարգմանիչներին ոչ

միայն այն պատճառով, որ գրուած էր «Քրիստոսի լեզուով», այլ նաեւ այն բանի համար, որ «Պեշիտո» «թարգում»ը, ըստ ասորական աւանդութեանը, սկսուել էր գրուել Եդեսիոյ Աբգար թագաւորի եւ սուրբ Թադէոս առաքեալի նախաձեռնութեամբ:

Մինչ այդ երբայական «մասսորետ» աւանդապահների դպրոցը մեծ եռանդով վերստեղծում էր Հին Կտակարանի երբայական սկզբնօրինակը, որը չընդունուեց Միացեալ Եկեղեցիի կողմից իր, մեսսիական մարգարէութիւններում տեղ գտած շեղումների պատճառով, որոնք թուլացնում էին ներդաշնակ կապը Հին եւ Նոր Կտակարանների միջեւ: Նման կրօնախմաստասիրական հարցերը թողնելով աստուածաբաններին, նշենք միայն, որ երաժշտագիտական առումով երբայական տարբերակը, անշուշտ, կարող է կարեւորագոյն սկզբնաղբիւր հանդիսանալ:

Երբայերէն տարբերակում տեղ են գտել տարբեր նուագարանների ոչ միայն երբայական, այլ նաեւ արամա-ասորական եւ այլ անուանումները: Դա ցոյց է տալիս թէ ինչ կարեւոր տեղեկութիւններ կարող ենք մենք քաղել նուագարանների անուանումները ստուգաբանելու ընթացքում:

Օրինակ, Դանիէլի գրքում, ուր ներկայացուած է Բաբելոնը, «երգ, սրինգ, փող, երգոց միաբանութիւն, քնար, տաւիղ» նուագարանների երբայական բնագրում մենք հանդիպում ենք արամական-«քաղդէական» «մաշրոկիտա», կարնա, սումպոնեայ, պսամտերին, սաբխա» փողային եւ լարային նուագարանների անուանումներին: Ուրիշ գրքերում, չնայած այդ բանին, տրուած են իրենց երբայերէն «ուգաւ, հալիլ, շոֆար» եւ այլ հոմանիշները»:

Բիբլիագետները այդ փաստը բացատրում են այն բանով, որ հրեաները, համարելով, ինչպէս բոլոր նուագարանները, ինչպէս եւ բոլոր ծիսական առարկաները, սրբազան, իրենց թոյլ չէին տալիս բաբելական նուագարանները անուանել երբայական հոմանիշներով:

Մէկ յօդուածի սահմանները, ցաւօք, թոյլ չեն տալիս մանրամասն վերլուծել ամէն հատուածը, ուր կան երաժշտական յիշատակումներ: Սա մի մեծածաւալ աշխատութեան միւթ է: Սակայն ծեր ուշադրութեանը կարող ենք ներկայացնել մեր կազմած աղիւսակը, օժտելով այն մեր մեկնաբանութիւններով (Տե՛ս էջ 30):

ՆՈՒԱԳԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՂԻՄԱԿ

ՀԱՅԵՐԵՆ	ԵՐԱՅԵՐԵՆ-ԱՐԱՍԵՐԵՆ	ՅՈՒՆԱՐԵՆ	ԼԱՏԻՆԵՐԵՆ
1. Երգ	ուգար	աուլոս	tibia, organo
2. Երգոց միաբանություն	սուպոնիա	սումֆոնիաս	symphonia
3. Սրինգ	հալիլ, մաշրոկիտա	աուլոս-սիրինգոս	fistula, tibia
4. Փող	շոֆար, կարնա	սալպինգս	tuba
5. Փող եղջերեաց	շոֆար (կարնա)	սալպինգոս կեռատինաս	bucina, tuba
6. Փող կռածոյ	իւացոցրա	սալպինգս	tuba
7. փող եղջերաց Յորբելեան	յորբել	սալպինգս	bucina
8. Քնար	քիննոր (կատրոս)	կիթարաս	cithara, harph
9. Տալիղ	նեբել, սաբիւա	նաբլաս, սամբուկաս	sambuca
10. Սաղմոսարան	կիննոր, պսալտերին	տերիոն փսալ	psalteri
11. Սաղմոսարան Տասնաղեայ	ասոր, նեբել ասոր	փսալ տերիոյ դեկափորոյոյ	psalterio decacordo
12. Ութաղեայ ութերորդաց	նգինոտ հաշիմինիտ	ութլարան	fr. octacorde
13. Ծնծղայ	ցելցալիմ	կիւմբալոն	cimbal(is)
14. Թմբուկ	տոֆ (փ)	տիմպանոն	timpano
15. Ազգ արուեստականաց		գենուս մուսիկոն	generis musicorum
16. Չանգակ ոսկեայ	պաամոնիմ		

Ահաւասիկ Սուրբ Գրքում զետեղուած հիմնական նուագարանների անուանումները: Ինչպէս նկատեցիք, եբրայերէն սիւնակում փակագծերի մէջ են վերցուած այն նուագարանները որոնց անուանումները ունեն արամական (քաղդէական) ծագում: Այդ դէպքերում հայերէն թարգմանութիւնը մէկն է: Անցնենք նուագարանների եւ զուգահեռ հոմանիշների մեկնաբանութեանը:

ԵՐԳ.- Այս բառը «նուագարան» իմաստով մենք գտնում ենք Հրաչեայ Աճառեանի մօտ, առանց մշումի թե ինչ տեսակի նուագարան է: Այստեղ՝ զուգահեռ թարգմանություններում պարզ է դառնում որ «երգ» էին կոչում փողային սուլող կամ լեզուակային նուագարանները: Պատահական չէ որ յետագայում երբ արմատը գտնում ենք «երգեհոն» բառում: «Org» ձեւով այդ «երգ» արմատը թարգմանուած է լատիներում «organo»: Յունարէն «աուլոս»ը նաեւ ունի իր երգեհոնական տարբերակը: Հին Յունաստանում ջրի զօրութեամբ աշխատող երգեհոնները «հիդրաուլոս» էին կոչուում:

ԵՐԳՈՅ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻԻՒՆ.- Ինքը՝ անուանումը՝ յունարէնի բառացի թարգմանությունն է: Հաշուի առնելով որ «երգ» նշանակում էր փողային նուագարան, ապա դրանց միաբանությունը կարող էր լինել բազմափող սրինգը (flûte de Pan): Առաւել եւս «երգ»-«աուլոս» նուագարանը, ինչպէս եւ «tibia» յաճախ հին աղբիւրներում հանդիպում է «երկփող սրինգ» նշանակութեամբ: Հարկ է նշել որ այսօր էլ լատինամերիկեան բազմափող սուլող սրինգները «սամփոնիա» են կոչուում:

ՄՐԻՆԳ.- Այս անուանումը հանդիպում է եւ յոյների (սիրինգս) եւ հնդկների (սիրրինգա) մօտ: Սուրբ Գրքում եբրայական «հալիլ» եւ յունարէն «աուլոս» անուանումները ցոյց են տալիս որ տուեալ դէպքում խօսքը գնում է լեզուակային փողային նուագարանի մասին (որը մեզ մօտ այսօր կոչուում է «զուռնա»):

ՓՈՂ.- Ընդհանուր եղջիւրածեւ (փողաբերանով եւ շրթնային հնչարտաբերումով), նուագարան: Հին նմանօրինակները ցոյց են տալիս որ եղջիւրից պատրաստուող փողերը յաճախ օժտուած էին մետաղեայ (պղնձեայ կամ արծաթեայ) փողաբերաններով (բացուածքով):

ՓՈՂ ԵՂՋԵՐԵԱՑ.- Այս տեսակ փողերը պատրաստուած էին միայն եղջիւրից: Եբրայեցիների մօտ եղջերափողերը ունէին տարբեր ծագում: Ծիսական եղջերափողը՝ «շոֆար»ը՝ պատրաստուած էր խոյի եղջիւրից ի յիշատակ այն զոհաբերութեան նոխագի, որը Աստուած ուղարկեց Աբրահամի, կանխելով իր որդու զոհաբերութիւնը: Հակառակ դրան, եբրայեցիները խուսփում էին ցուլի եղջիւրից պատրաստուող նուագարանները գործածել ծիսական արարողութիւններին: Ցուլի եղջիւրը նրանց յիշեցնում էր այն «ոսկէ

ԲԱԳԻՆ

ցուլ»ին որը գայթակղել էր եբրայեցիներին Ելից Գրքի վկայութեամբ:

ՓՈՂ ԿՈՒԾՈՅ.- Յիշատակում է այն պահին, երբ Աստուած արտօնում է Մովսէսին երկու արծաթեայ փող, որոնք ժողովրդին պիտի յիշեցնէին Աստուծոյ սաստիկ ծայնը:

ՓՈՂ ԵՂՋԵՐԱՑ ՅՈՐԵԼԵԱՆ.- «Յորել» բառը եբրայերէն նշանակում է «մեծ նոխազ»: Այս տեսակի եղջերափողերով ըստ երեւոյթին նուագում էին յատուկ տօներին, յորելեաններին, որոնք կատարում էին յիսուն տարին մի անգամ:

ՔՆԱՐ.- Թւում է թէ փոխառնուած է եբրայական «սքիննոր» բառից, ինչը եւ նշուած է Հրաչեայ Աճառեանի մօտ: Սակայն հիթիթական (իւեթական) արձանագրութիւններում յիշատակում է «zinar» լարային նուագարանը, որը խորհրդանշում էր «Ինաննա» (հայերէն՝ Նանէ) դիցուհուն: Այստեղից կարող էր անցնել ինչպէս «զնար» այնպէս էլ «քնար» ձեւով, մշակոյթով եւ տարածքով աւելի ազգակից հայ ժողովրդին: Աստուածաշնչում գործածուած է իբրեւ մի շարք լարային նուագարանների փոխարէն:

ՏԱԻԻՂ.- Պայմանականօրէն այս անուանումով ենթադրում են աւելի մեծ քնարներ: Բիբլիագէտ-երաժշտագէտները տարածայնութիւններ (արեւմտահայերէն՝ տարակարծութիւններ - Բ.) ունեն, քանի որ չէ պարզաբանուել եբրայական բնագրում «քիննոր» եւ «յորել» հայերէն «քնար» եւ «տալիղ» հոմանիշների ստոյգ տարբերութիւնը:

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ.- Յունարէն «փսալմոս» (սաղմոս) բառը չի հանդիպում եբրայական բնագրում: Անգամ Սաղմոսների Գիրքը եբրայերէն ներկայացուած է «թեգելիմ» բառով (գովերգներ): Արամա-ասորական «փսանտերին» բառը ցոյց է տալիս որ այն վերցուած է յունարէնից (գուցէ եւ «Սեպտուագինտ»այից): Սակայն «փսանտերին» բառը վերածուել է պարսկերէն «սանթուր»ի, իսկ արաբերէն՝ «սանթիր»ի: Հայերէնում նոյնպէս «Սաղմոսարան»ը ունենալով նաեւ ժողովրդական «սալթիր» անուանումը՝ կարող էր «սանթուր» նշանակել:

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ ՏԱՍՆԱՂԵԱՆ.- Բոլոր թարգմանութիւններում ակընյայտ է որ նուագարանը ունի տասը լար (աղիք), որոնք պատրաստում էին կենդանիների աղիքից: Սակայն եբրայերէնում «ներելասոր» անուանումը տարակուսանք էր առաջացնում իր «ներել» արմատով, որը (կէտ 10) նշանակել է հայերէնում «տալիղ» եւ ոչ թէ «սաղմոսարան»:

ՈՒԹԱՂԵԱՅ, ՈՒԹԵՐՈՐԴԱՅ.- Անուանումը եւ բոլոր զուգահեռ հոմանիշները ցոյց են տալիս միայն լարերի քանակը: Բայց չնայած այն բանի որ յունարէնում եւ լատիներէնում այն չէ նշուած, նրանց հիմքի վրայ ստեղծուած սլաւոնական եւ գերմանական օրինակներում նոյնպէս նշուած են ութաղեայ նուագարանները:

ԾՆԾՂԱՅ.- Եբրայերէնում այս անուան դիմաց հանդիպում ենք մի քանի անուանումների՝ «ցիլցիշիմ, մցիլտայմ, շալիշիշիմ, մրնաանիմ», որոնք հայերէնում ունեն իրենց հոմանիշները՝ «բոժոժ, ճաղանայ, կարկաչայ, կոչնակ», սակայն տրուած են միայն «ծնծղայ» անուան երկու տեսակները՝ «ծայնափոր եւ մեծածայն»:

ԹՍԲՈՒԿ.- Եբրայերէնում «տոգ-տոփ» բառն է: Պէտք է նշել որ ժամանակի ընթացքում եբրայերէնում որոշ հնչիւնները հնչիւնափոխուել են, այսպէս «ներել-ներել, սաբկա-սաբիւա, ուզաբ-ուզաւ»: «Տոգ» տեսակի

թմբուկները յայտնի էին իբրեւ միակողմանի թմբուկ, որը օժտուած է ծնծղաշարով եւ արեւելքում յայտնի է «դափ» կամ «դեֆ» անուններով: Յայտնի է որ այդպիսի նուագարանով Մովսէսի քոյր Մարիամը առաջնորդում էր եբրայեցիների գաղթը Եգիպտոսից: Այդ թմբուկը յաճախ կոչւում է իր անունով՝ «տոգ Մարիամ»: Յայտնի է որ մեծ թմբուկները հայերէնում «գոս» էին կոչւում:

ԱԶԳ ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆԱՑ.- Յիշատակուում է մի քանի նուագարաններ յիշատակելուց յետոյ, որը ընդգծում է նուագարանների աւելի մեծ բազմազանութիւնը: Հետաքրքիր է որ հայ գրականութիւնում առաջին անգամ, իմա՝ Աստուածաշունչում, «արուեստ» բառը գործածուած է երաժշտութեան վերաբերեալ: Սուրբ Գրքի առաջին՝ Ծննդոց Գրքում (31-27) արամացի Դաբանը իր փեսային՝ Յակոբին ասում է դժգոհութեամբ «...եթէ ազդ արարեալ էր ինձ, առաքէի զքեզ ուրախութեամբ եւ արուեստականաւք թմկաց եւ քնարաց»:

ԶԱՆԳԱԿ ՈՍԿԵԱՅ.- Այս զանգակները գործածուում էին ոչ միայն նուագելու զուգահեռ, այլ նաեւ դրանց փոքր տեսակները (հաւանական է բոժոժների ձեւով) կարւում էին քահանաների հագուստին, որպէսզի իրենց ձայները, քահանայի ամէն մի շարժումի ժամանակ, խափանէին չար ոգիներին: Նոյն նպատակին էին ծառայում ծնծղաները, բուրվառները, եւայլն:

Ահաւասիկ, մատչելի ձեւով փորձեցինք ձեզ ներկայացնել այն եզրայանգումները, որը մեզ յաջողուեց ստանալ Սուրբ Գրքի տարբեր սկզբնօրինակների եւ զուգահեռ թարգմանութիւնների համեմատական պատմա-երաժշտագիտական վերլուծութեան արդիւնքում: Ցաւօք, մենք հնարաւորութիւն չունեցանք մէկ յօդուածի սահմաններում ներկայացնել այս վերլուծութեան ընթացքը աւելի համաձայնօրէն, որը շատ անակնկալներ եւ հետաքրքիր փաստեր կը մատուցէր մեզ: Յոյսով եմ որ մի ուրիշ առիթով հնարաւորութիւն կ'ունենամ ձեզ ներկայացնել այն ինչ որ դուրս մնաց այս յօդուածի սահմաններից:

ԵԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ
Հնաբան - երաժշտագէտ

Փարիզ, Փետրուար 2008

ՄԱՅԱԶԴ՝ E-Mail-ով...

Տեղ կու տանք Պողոս Գուրելեանի անտիպ երգիծական վեպին հատուածի մը, որ իր բիրտ իրապաշտութեամբ կը ներկայացնէ Հրեշտակներու Քաղաքի խառնարանային տխրութիւնը, տիպարներով, հետաքրքրութիւններով եւ ...լեզուով:

Բ.

Գրիչի հայ մարդոց համար՝ հայատառ թերթի խմբագրութիւնը, ամէնէն առաջ ինքնագննումի խոռոչ է եւ տիրող քառսին վրայ նետուած ովասիս: Կրնայ նաեւ, տեղին համեմատ, խմբագրութիւն մը սրբատեղի ու ինքնաճանաչման, ինքնակերտումի աղբիւր դառնալ, եթէ գործը վանողական, գծով խմբագիրի հետ չէ, այլ մեր հերոսին նման՝ ազնուասիրտ, այլասէր, մարդամօտ անձնաւորութեան մը: Եւ հակառակ հայ գիրի հանդէպ ազգային մեր կեանքէն ներս տիրող անտարբերութեան, առանձինը, երեք հոգիի գործ կատարող Հերոս մեր խմբագիրը, յաճախ կը մոռնայ զբաղում ու գործ, ականջէ ականջ երկարող լայն ժպիտով ողջունելու մտաւորական արժանիքներով օժտուածն ու երբեմն ալ բոլորովին պարապ տակառ այցելուն...

Աչնան գեղեցիկ օրուան մը զուգադիպեցաւ երիտասարդական թեթեւութեամբ ու խինդով երկրորդ յարկ բարձրանալս ու խմբագրատան կիսաբաց դուռը թակելս: Առանց պատասխանի սպասելու, ընծուղտի նման գլուխս դրան ճեղքէն ներս երկարեցի: Խմբագիրը բարկութեանէն ճակնդեղ դարձած, հեռաձայնով, մէկու մը հետ տաք-տաք կը վիճէր: Ակնոցի հաստ

ոսպնեակներուն ետեւէն, կարմրած աչքերը ակնթարթ մը չկրցաւ նորեկիս սեւեռել: «Այս տղուն բնաւորութեան մէջ չորութիւն բնաւ չկայ,- խորհրդածեցի պահ մը,- մեռելատունն ալ հանդիպիս իրեն, անբռնազբօսիկ ժպիտ մը ունի շրթներէն կախուած...»

Փորձեցի հարցին փափկանկատութեամբ մօտենալ ու կամաց մը դուռը փակելով գրաչարական սենեակը մտայ: Քիչ ետք, ինծի հրամցուած ամերիկեան սուրճ մը ըմպելու պահուս, զարմանքով պիտի լսէի քովի սենեակը խաղցող զաւեշտախառն տրամային ահաւորութիւնը:

Քանի մը օր առաջ, անծանօթ հայրենակից մը կը հեռաձայնէ, բարեկամիս խմբագրած թերթին յաջորդ թիւին մէջ մահազդ մը գետեղելու խնդրանքով: Իսկ արագութեան այս դարուն, ոչ թէ մահազդ, այլ՝ հինգ հարիւր էջոց ամբողջ հատոր մը իր լուսանկարներով կարելի է համակարգչային սարքի միջոցներով քանի մը րոպէէն առաքել:

- Մահազդնիդ պատրաստ է, հանգուցեալին լուսանկարը բերէք որ թերթին վաղուան թիւով իջեցնեմ...,- կ'ըսէ խմբագիրը մեռելին տիրոջը: Այս վերջինը հեռաձայնէն կը կմկմայ: Եւ քանի որ ներկայ սերունդը քալելն ալ մոռցած է ու առանց օթոյի եւ գոմփիւթերի ար-

տաքնոց չ'երթար, բնական է որ լուսանկարն ալ հանգուցեալին կենսագրութեան նման E-Mail-ով առաքուէր:

- Ինչո՞ւ հայերէն թերթերը քարէ դար կը բուրեն կոր որ...,- կը մըթմըթայ բարեկամս,- ահա', դուն ղրկէ նկարը կը բանանք, խերն ալ կ'անխօսենք...

Ղրկեցին, աշխարհ փուլ չեկաւ:

Սակայն...

Թերթը լոյս կը տեսնէ, մահազդներու էջին մէկ անկիւնը, Տէր Հօր մը լուսանկարով, թաղման ժամանակացոյցով եւ այլ սիրտ բզկտելիք մանրամասնութիւններով:

Յաջորդ օրը առաւօտ կանուխ հեռաձայնի տհաճօրէն երկարող կանչը.

- Սխալ լուսանկար գետեղեր էք մահազդի ճակատին... կը գանգատի ձայնը: Ես ձեզ «սու» պիտի ընեմ: Անծանօթ երիտասարդը կը սկսի գողգուլ,- Տէր Պապը մեղացեալ էք:

- Մենք մարդու մագին չենք դպած, Տէր Պապներն ու պաշտելի մեր կղերը եթէ չուզեն բարոյապէս ինքնասպան ըլլալ, անոնց մօրուքին անգամ դպչող չ'ըլլար,- կը պատասխանէ խմբագիր բարեկամս:

- Հայրս մօրուք չունէր...

- Ինչու քէօսէ տէր-տէր կ'ըլլայ՞...

- Չէ, մօտէ՛րն... Հռոմի Պապն ալ մօրուք չունի, այլեւս մագ-մօրուք պահելը տէմօտէ եղած է... աւելորդապաշտութիւն:

- Հիմա թնճուկը պարզուեցաւ,- կ'եզրաւակացնէ խմբագիր բարեկամս,- ուրեմն տէրտէրը անմօրուք ըլլալուն համար կ'երեւի այդ կաֆր գործեցինք...

Րոպէ մը վախազդեցիկ լռութիւն կը տիրէ հեռաձայնի թելին երկու կողմերը:

- Հիմա հասկցուեցաւ,- կը յարէ խմբագիրը,- մեզի ինչ նկար ղրկեցիք նէ, ատիկա դրինք... Մինչ այդ խեղճ բարեկամս խելայեղօրէն թերթերու տրցակին վրայ կը նետուի, ստեղծուած ահաւոր կացութենէն դուրս պրծելու միջոց մը որոնելով:

- Ուրեմն, սա հաշուով, կը պատասխանէ տէրտէրի տղան,- սխալմամբ մեր լապրատորին նկարը ղրկէի նէ, առանց քննելու մահազդին վրայ պիտի փակցնէի՞ք...

Հեռաձայնի խռպոտ հաղորդման պատճառաւ վերջին նախադասութիւնը լաւ չըմբռնելով.

- Երիտասարդ, ամօթ կ'ընես կոր... խօսքդ չափէ', Տորինը ո՞վ կ'ըլլայ, յուսամ օտար ձեր կնկան չէք ակնարկեր...

- Ինչ կի՞ն... շունիս ճի՛նսն է:

- Ավզու պիլլահ, մեղայ-մեղայ, մենք դեռ հոն չհասանք, հիմա ալ ելլենք, ինչքան ալ շահաւէտ թուի, շուներու մահազդի բաժին բանանք... այդ չէ եա, Տէր Պապը քու ինչդ կ'ըլլայ...

- Հա՛յրս...

- Այն ատեն դիւրին է...

- Ձեր կարծածին չափ ալ դիւրին չէ, հիմա եկամուտի խնդիրը ինչպէ՞ս պիտի լուծենք,- հարց կու տայ սխալմամբ ի վերին Երուսաղէմ ուղարկուած Տէր Հօր անճրկած որդին,- մարդը ո՞ղջ-ո՞ղջ թաղեցիք... այլեւս գինք ոչ կ'ունենք կանչող կ'ըլլայ, ոչ հարսանիքի, ոչ ալ թաղումի, «մեռա՛ծ, վախճանեա՛լ», «ոգի դարձած» Տէր Հայր մը ի՞նչ բանի պէտք կու գայ...

- Վաղուան թիւով «վրիպանք» մը կ'իջեցնենք... ան ալ առաջին էջին վրայ եւ «Փրի աֆ չարճ...», կը խոստանայ խմբագիր բարեկամս: Եթէ ամերիկեան թերթերու օրէնքին հետեւէինք, «վրիպանք»ին համար ալ պէտք է վճարէիք, անոնք ձրիաբար տող մը չեն դնել... մասնատրաբար երբ թերացումը ձեր կողմէն գործուեցաւ...

- Իսկ եթէ այդ գրիւմը ըլլալիք վիրակապ է, վրիպանք է, ի՞նչ է, այո, եթէ այդ մէկը չդնէք, ի՞նչ պիտի ըլլայ որ...

- Հայրդ ողջ-ողջ թաղուած կը մնայ... Ձեա կրնար երեւակայել Ամերիկայի մէջ եկամուտէ զրկուած ապրելու ահաւորութիւնը... Կը սնանկանաք կը վերջանաք, լերան վրայի տուներնիդ ալ Փորզլոժըր կ'երթայ... ազգ ու բարեկամ երես կը դարձնեն, կ'արհամարեն ձեզ:

- Ինչո՞ւ հայ խմբագիրներդ մեղա՛յ մեղա՛յ, մէյ-մէկ Քրիստոս մը դարձաք, որ ձեր քէյֆին ուզածին պէս, մարդիկը թէ՛ ողջ-ողջ կը թաղէք, թէ՛ ալ յաջորդ օրը յարութիւն առնել կու տաք... եւ դեռ ալ ամերիկացիները եղէր «վիրակապ»ը չարճ կ'ընեն դուք չէք ըներ:

ԲԱԳԻՆ

- Հայրդ տէրտէր էր... չէ՞ մը,- ջղայնու-
թեան մէջ, լեզուական սահանքով, յանկարծ
անցեալ անկատարով հարց կու տայ խմբագիր
բարեկամս:

- Հա', ատոր մէջ ի՞նչ անպատեհութիւն կը
տեսնէք...

- Ոչ մէկ անպատեհութիւն, բայց եթէ շու-
տով «վրիպանք» մը չիջեցնենք, խեղճ մարդուն
պիղծութիւն քանդած ու երկրորդ անգամ գինք
գերեզման իջեցուցած պիտի ըլլանք,- կը պա-
տասխանէ ան ու դադարէ մը ետք, խօսակցու-
թեան թեման փոխելու մտօք,- իսկ բուն ող-
բացեալը, ի՞նչ ասպարէզի մարդ էր...

- Օթոյի մեքանիք: Արդէն Պուշը նախագահ
ելլելէն վերջ, մարդը կենդանի դիակ դարձեր
էր... գործերը քամ քաք եղան,- հառաչեց լսա-
փողէն բարբառող ձայնը,- Քլինթընին հոգին
սիրեմ, ծօ սահտէն այդ տղուն, թող մէկի տեղ
տասը հատ Սանթա Մոնիքա պահէր, իր օրե-
րուն օթոյի գործ ընողները կիւմպիւր-կիւմ-
պիւր կ'ընէին կոր, խեղճ մարդուն աչքով կե-
րան:

- Երբ «աչքով կերան» կ'ըսես, որոնց կ'ակ-
նարկես...

- Այդ կեղտոտ Րէփիւպլիքէններուն...

- Րէփիւպլիքէնները ինչ գործ ունին ասոր
մէջ...

- Մարդուս սիրտը այրի նէ, մէկու մը չաթ-
մըլ պիտի ընէ, չէ՞...

- Հիմա Րէփիւպլիքէնները մոռնանք, թող
անոնք Պուշին ու Չէյնիին ձեռքով, քաղաքա-
կան իրենց գերեզմանը փորեն: Բուն հանգուց-
եալը հօրեղբայրդ էր ըսիր, ուրեմն օտար մէկը
չէ եղեր,- կը յարէ խմբագիրը հաշտարար շեշտ
մը որդեգրելով,- վնաս չունի, երկու եղբայր
իրարու հետ թող ըսթըֆիլ ըլլան...

Պահ մը խոր լռութենէ ետք...

- Բայց սա խօսքս լաւ յիշեցէ՛ք... ասկէ ետ-
քը, սիրելի բարեկամ, մահազդ բերէք նէ, ի-
մէյլ, մի-մէյլ դրկել չկայ, մեռելին տէրը ան-
ձամբ կու գայ, նկարին ետեւն ալ իմ աչքիս
առջեւ կը ստորագրէ, վերջը միայն մահազդը
կ'իջեցնենք... Իսկ եթէ չափը անցնէք նէ... եթէ
զլուխնիս տաքնայ նէ, պիտի ստիպուինք ի
հարկին պահանջել որ, լուսանկարին հետ, հան-
գուցեալն ալ շալկէք խմբագրատուն բերէք...
առ ի ստուգում:

Առանց խմբագիր բարեկամիս հանդիպելու
հեռացայ:

Խեղճ տղան մեռեալներէն ալ գանած էր,
ողջերէն ալ:

Շնչաւորներէն ալ... ննջեցեալներէն ալ...

ՊՕՂՈՍ ԳՈՒԲԵԼԵԱՆ

Լոս Անճելըս

Դաւիթ, «Կիմեր՝ գիշերուհի մեջ»

ՅԱԻԵՐԺԱԿԱՆ ԿԱՆՉ

Սիրելի Սեդային

Լեռները, մշուշի կաթնե-
րանգ, անթափանց շղարշով
պարուրուած՝ ծարաւի հայ-
եացքիս դէմ անհաղորդ են:
Անձրեւը մերթ կը տեղայ շափ-
շափ, ու ջորդանէն յորդող ջու-
րին անվերջ շիթը կը փորփրէ
տաքնապս, մերթ մշուշը կը
խտանայ՝ անտեսանելիութեան
փափուկ, խուլ պատ քաշելով
իմ ու աշխարհի միջեւ:

Ծուխ ու աղմուկի թոհուբո-
հէն հալածական՝ լեռներու ու
վիհներու հմայքին փարած, աչք

ու հոգիս սրբագործելու եկած
եմ, բայց անձրեւը կրկին կա-
րօտներս գամեր է հեռատեսիլի
քաղքենի սահմանին...

Նոր առաւօտ մը կը բացուի
բալակուտակ, անհիւրընկալ ու
կը թանձրացնէ թախծոս: Անձ-
կութեամբ, ակնարկս յառած
անձրեւով լողցող ծառերուն՝
իրենց հետ արեւին կարօտը կը
մըմնջեմ... ու աղօթքս լեռնե-
րու բարձունքներն ի վեր տեղ
կը հասնի: Քամին, ցախաւել
առած՝ երկինքի մթամածու-

թեան մէջ տեղ-տեղ կապոյտի
թարմ շերտեր կը բանայ. առա-
ջին շողերը ճառագայթ ըմպե-
լու պարզուած ծառաբազուկ-
ներուն հեքիաթային փայլք կը
բերեն:

Կը նետուիմ դուրս: Ճեր-
մակ, փրփրակուտակ գետ մը,
սկիզբ առնելով լեռան մերկ
գագաթէն, ճամբաս գոցելով
կ'իջնէ ու լանջերու ծառերը շո-
յելով՝ լեռն ի վար կը յորդի.
մշուշն է ծովածին, որ հովի թե-
ւին դէպի ձորերու ալեգետան-

ԲԱԳԻՆ

ները կ'արտոռայ. անոր տարփանքին լուռ ըղձանքով գիրկ բացած ծիլ ու ծառերը հարսնացած՝ սիրոյ գիշերութիւնը կը ներծծեն յափրանքով:

Քամին նորանոր տարածքներ կը գրաւէ երկնակամարին վրայ ու խռոված սարերէն քիչ քիչ յետ կը տանի պարուրող մշուշը: Քայլերս թեթեւ ու փափուկ են, կարծես արարչագործութեան սրբազան պահուն մասնակից՝ լուծեան ամպաքուլաներուն կոխէի:

Արեւին պարզած կախարդանքը ջուր ու լոյսի սիրահանդէս է. շողերուն տակ փայլփրող ծառերը չքերթի ելած արքաներ են՝ տերեւներէն առկախ ցօղկաթիլներու աղամանդակուռ հանդերձներով:

Ճամբեգերքն ի վեր մագլցող սարերու՝ մարդու ձեռքով բացուած, վիրաւոր կողերը անձրեւներ ծածած, իրենց նամէտ ընդերքին մէջ վաղուան ծաղկունքի շքահանդէսը կը յղանան: Չորցած ցօղուններու ընդմէջէն ծլարձակող մատղաշ ծիլերը, ցօղով օծուն՝ գարունը կ'ողջունեն:

Ցօղափայլքի կախարդանքին մէջէն կը քալեմ, հողին փափուկ ըղձանքներուն վրայ կոխելով, անոր մերձենալու բուռն տենչանքով:

Քամին ծառերու սաղարթներուն մէջ ուժգնօրէն իր առնական սիրերգը կ'երգէ:

Երբ քամիի հարուածներէն կը շրջուիմ՝ հիւրընկալիս հսկայ, իր ուժին մէջ գեղեցիկ շունը կը տեսնեմ. ետեւէս կու գայ հեռաւորութեամբ մը, զոր ինք որոշած է: Հրճուանք կը

զգամ իր ներկայութենէն, կը կանչեմ. ան ճամբեգերք քաշուեր, թուփեր կը տնողէ. չլսել կը ձեւանայ փաղաքշանքներս: Ան լեռնական գամփու է, գեղեցիկ բառերէ անդին՝ ճամարիտ արարքը կը ճանչնայ. իր դերը կը կատարէ՝ տիրոջը հիւրը կը պաշտպանէ, առանց գնահատանք մուրալու:

Ջերմ ալիք մը կ'ողողէ գիւնով հոգիս՝ ամբողջ խորութեամբ կը զգամ անդորրը կռթնելիք վէմ ունեցողին, անսակարկ վստահութիւն, որ կը ներշնչէ այս «անբան» արարածը: Աչքերս կ'արցունքոտին. ան կը շարունակէ ուղեկցել, առջեւ ու ետեւ իյնալով, միշտ հեռուէ հեռու...

Լեռնային վճիռ օդը՝ անձրեւին խոնաւութեամբ՝ նոճեստանի բոյրերուն շողած աշնան դալկութենէն նոր ընծիւղներով ազատող խոտ ու թփուտին քաղցր բոյրերը՝ ներաշխարհիս ներհուն շերտերը կը թափանցէ ու մոռցուող գրգիռներ կեանքի կը կոչէ:

Ժայռերու ոտքերուն տակ, կիսաչոր խոտերուն մէջ բացուեր է ան՝ գարնան առաջին աւետաբերներէն մին: Ցօղին յակինթը ծաղկաբաժակին խորքը, անձրեւէն լողանք առած թերթիկները պարզած աշխարհին, անոր բարութիւնը կը յուսայ, թէ բարութիւն ցանելու եկած է ան: Նախնիքս Անահիտի տաճարին ընծայաբերուող, ճակատներուն «ծաղիկ» կրող ցլիկներու անունով կոչած են այս նազելի ծաղիկը, որ Անահիտին կենսաբաշխ քայլերէն յղի-

ացող հողին երկունքը կ'աւետէր:

Ոլորանին սարերը յետ կը քաշուին ու շուայօրէն կը բանան անակնկալը՝ իրենց փշէրուն փռուած, նիրհէն նոր արթնցող ծովը: Ան տակաւին մշուշ կ'արտաշնչէ, տեղ-տեղ ալ երազային հմայքն է բացեր արեւի առաջին շոյանքին:

Ճամբեգրի ժայռաբեկորները արեւակող՝ վեր կը հրաւիրեն հոգիս՝ վերէն, աւելի վերէն, աւելի մօտէն մերձենալու արարչութեան այս վսեմ հեքիաթին:

Խանդոտ հովը, նոճիներու հպարտ գլուխները խոնարհելէ չգոհացած՝ վայրանուազ սոյլով կը ծեծէ ժայռաբեկորը, կը ջանայ անոր գագաթէն արմատախիլ ընել միայնակ ծառը: Անոր մոլեգին շաչիւնին տակ ծառը կը ճկուի, կը դողայ ու իր մերկացած արմատներուն վերջին, այլեւս վերջին ճիգերով կը գրկէ ժայռը: Հովերու դարաւոր, անդուլ դարպասումէն արդէն պարտուող ժայռը, իր ոյժին ապաւինած ծառը պաշտպանելու մաքառումին մէջ, կողերն ի վար քար-արցունքներ կը թափէ:

Ժայռը՝ պաղութի՞ւն, ժայռը՝ կոշտութի՞ւն... իրմով շնչող ծառը, իր շուրջը, ծերպերուն մէջ, իր հովանիին ապաւինած նորելուկ ծաղիկները այդ մտայնութեան հակասումը չեն. յիշեցում՝ թէ ոչինչ չար է, ոչինչ բիրտ ու կոշտ է ի սկզբանէ, բացի մեր բացակայ հայեացքէն...

Խստահայեաց ու անմա-

տոյց, վեր կը խոյանայ լեռը, ակամայ ամպերու շոյանքին յանձնած լերկ գլուխը: Իր խորին ծալքերուն մէջ ամբար- ուած յոյգերը կը ծածկէ քարա- չեղբերու եւ փշաթուփերու խաբուսիկ խստութեամբ, սա- կայն իր լանջերուն յորդող ծա- դիկները անոր ընդերքին սիրա- տենչիկ բարութիւնը կը մատ- նեն:

Վարը կը բարձրանան սա- րեր, կը խորանան վիհեր՝ իրա- րու թիկնած, ընդելուզուած, տեղ տեղ միգապատ, տեղ-տեղ արեւ ըմպող ու փայլփլող, իրենց փէշերուն խաղաղ հանգրուան տուած մեծ ու փոքր գիւղականերու, ապա վար սահելով՝ ծովը շոյող, ծովու գգուանքը ներծծող՝ յաւե՛րժ, յաւե՛րժ...

Եթէ ձեռքերս պարզեմ, ի՛նչ հաճոյքով պիտի շոյեմ, գգուեմ անդորր հագած այս լեռ ու ձո- րերու թաւիչը, ծովուն ցոլցլա- ցող ու հեռունքը երկարող եզ- րագիծը՝ գգուեմ, միաձուլուիմ ու շնչեմ իրենց տրոփիւնով...

Հոգիս կը պատռտուի ափէ ափ ողողող հրճուանքէն ու հայեացքս վեր, մեծ լեռան գա- գաթին, կապոյտին վրայ ծաղ- կող ամպերուն մէջ ինքզինքս կը փնտռեմ: Զերմա՛կ, լուսա-

փայլ, հսկայական ամպին կուրծքն ի վեր ելլել կը ձգտի փոքրիկ ամպաքուլայ մը՝ ես եմ այդ: Ու դուն, Տիեզերքի Մեծ Առեղծուած, որ ինծի կ'երեւակ- ուիս լուսակուտակ ամպի տես- քով, հրաւէր ունիս կարծես: Ես՝ ամպիկս, վերատենչիկ դէպ ի քեզ, քու բարձունքներուդ մատչիլ, քու կուրծքին փարելու կը ձգտիմ: Հովը՝ ծառեր տա- պալող, ժայռեր հալեցնող, աջ ու ձախ կը նետէ գիւս, կը գոցէ ուղին վերելքիս, բայց ես, խոյս տալով, ձեւափոխուելով, կրկին ու կրկին ի քեզ կը ձգտիմ. ու դուն քու վեհագոյն բարձունք- ներուդ բարութեամբ կը ժպտիս ճիգերուս:

Փա՛ռք քու բարձունքնե- րուդ՝ Մեծ Առեղծուած, խոր- քերէս ժայթքող յոյզը մրմունջի կը վերածուի շուրթիս ու ար- ցունք կը բերէ աչքերուս:

Փա՛ռք Քու արարաչագոր- ծութեանդ, որուն գաղտնիքին գէթ լուսաւոր ծիրը կը բանաս ինծի՝ ստորոտը գտնուողիս դէմ:

Փա՛ռք՝ քու մեծ համանուա- գիդ մէկ անբաժանելի տարրը ըլլալս գգալու այս պայծառ վայրկեանին համար, որ շնոր- հեցիր ինծի ու թոյլ տուիր լողալ դէպ ի քու մեծ Հոգիդ:

Ու այս ճանաչումը ապրելէ ետք, ո՛վ էր որ պիտի ուզէր կրկին ստորոտները իջնել...

Ես՝ փարատելի ամպիկս, անդադար մաքառելով գիւս վար իջեցնող, քեզմէ հեռացնել փոր- ձող հովին խաղերուն դէմ, քու անծիր վեհութեանդ մատչելու երազիս անդուլ նաւորդ՝ կը գգամ, թէ որքան մերձեանալ կարծեմ՝ Դուն աւելի ու աւելի կը ծաւալիս, կը բարձրանաս, ու միտքս շատ աւելի խորունկ բովանդակներուդ գոյութիւնը կը գգայ սարսուղին հրճուան- քով. աւելի խորերէն կու գայ յաւերժական կանչդ ու կոչդ՝ գոյութիւնս իմաստաւորելու լոյսով ու միմիա՛յն լոյսով...

Գիտեմ՝ երբ հոգիս վերստին միաձուլուի քեզի, քու ամբող- ջութեանդ անբաժանելի մաս- նիկ-հիւլէս այլեւս թօթափած ծանրութիւնը հողին, ոգիացած ու աննիւթ պիտի ըլլամ, որպէս լեռը շոյող լոյսիդ մէկ ճաճան- չը...

**ԼԱԼԱ ՄԻՍԿԱՐԵԱՆ -
ՄԻՆԱՍԵԱՆ**

2006 Քեսապ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ԱՆՈՐ ԱՌԸՆՉՈՒԱԾ ՉԱՐՑԵՐ

Դանդաղ ու լուռ կախման կետերու կը հետեւին պարոյկներ մտքիս մէջ: Ի՞նչ կը նշանակեն, ի՞նչ խորհուրդ կը պարունակեն անոնք, հարցման նշաններ, անակնկալ, անխօս, արհամարհոտ: Չարցումներ կը յայտնուին եւ մագիլները կը խրին հոգիիս ծալքերուն մէջ, ուր կը յածին յիշատակներ: Տէր կեցցո՛ւ զմեզ, փրկեա՛ւ սատանայի փորձութենէն, յետիս անցի՛ր, ինծի հետ գործ չունիս. այսօր եւ յաւիտեան: Ցաւցնող եւ քաղցրացած մտորումներ: Կետերուն աւելցաւ նոր շարք մը. «երկար»ներ... Այս ի՞նչ խաղ է, զոր կը սարքէ ենթագիտակցութիւնս:

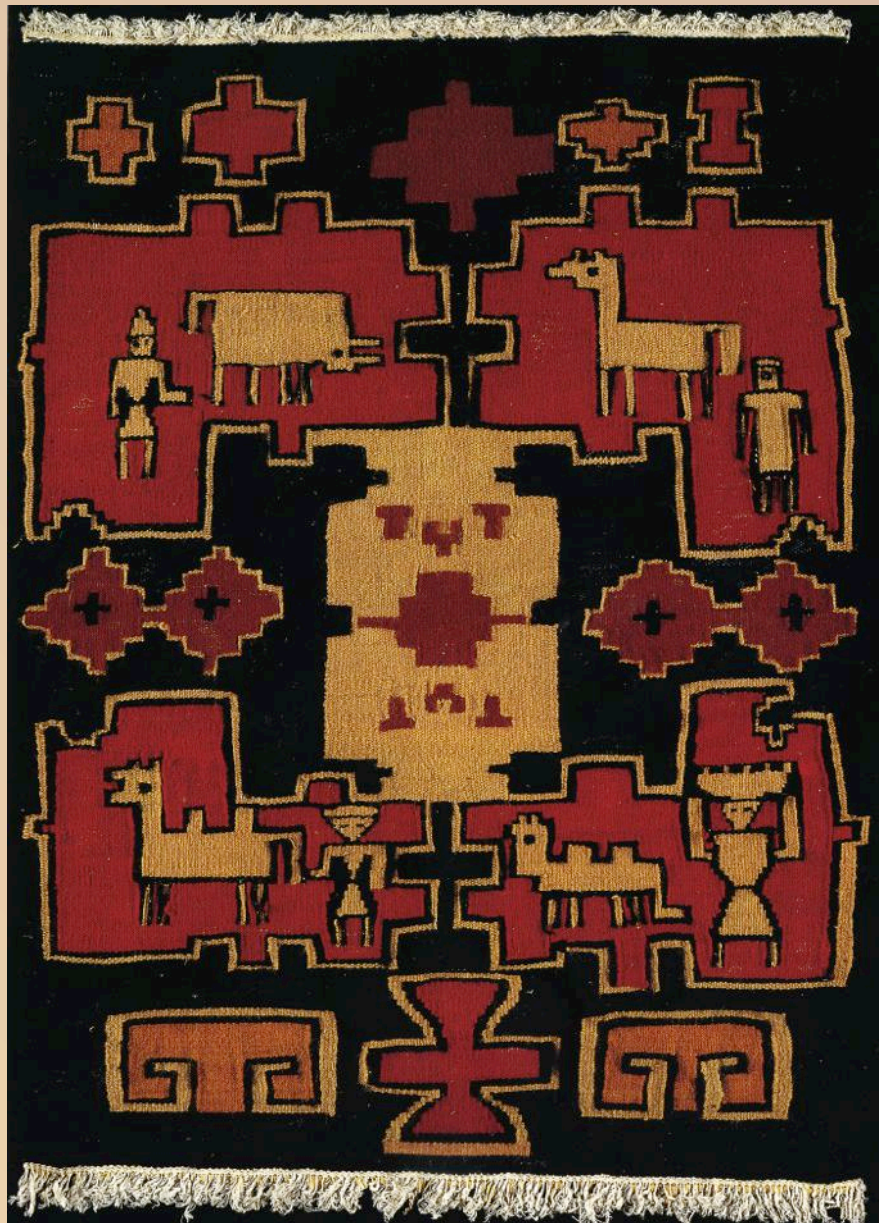
Այդ ե՞րբ էր: Դիպաշար կ'ըսեն արուեստի վարպետները: Գուցէ հատուած մը Սփիւռքի մեր վէպէն, անցեալ դարու երկրորդ կէտերուն ապրում, որ կը յուզէ զիս ցայսօր: Պատկերներ, մարդիկ, անցեալ՝ որ ընկղմած է ժամանակին մէջ:

Առաջին անգամ (եւ վերջին) ինծի պատիւ ըրած էին: Յրաւիրած էին որ խօսիմ նիւթի մը մասին, որ ըստ երեւոյթին հետաքրքրած էր՝ կազմակերպիչ մարմինը, Լիբանանահայ Բժշկական Միութիւնը: Եկած էր մեր հասարակութիւնը, որ յընթացս դարերու, սիրած է գիտութիւնը: Պիտի դասախօսէի: Այդ մասին չէի մտածած բնաւ: Ու այդ եղաւ պատմական օր մը: Կանչուած էի բան մը մատուցելու միշտ բան մը սորվելու ցանկութիւն ունեցող մերիններուն: Այս մեր թաքուն զօրութիւնն է, որպէսզի դէմ դնենք ժամանակին եւ դիմանանք անոր սարքած բազում դժուարութիւններուն:

Ինչպէս մարդը, կարծէք նաեւ ազգերը կը հալին ժամանակի ընթացքին, դարերու շփումին ենթարկուելով: Մաշումը ընդհանուր կանոնն է բնութեան:

Ինչո՞ւ դասախօսութիւն մը ինծի վստահուած էր, ո՞րկէ եւ ի՞նչպէս: Յնուց անտի երկչոտ եղած եմ: Այս նոր փորձութիւն մըն էր: Փորձարկութիւն: Սովորութիւններուս եւ «փառասիրութիւններուս» մաս չէր կազմեր այս հրաւերը, ձեռնոցը նետուած էր եւ տեսակ մը վախ կ'ողողէր զիս: Մերժե՞լ... Միւս եսս էր որ մտահոգ էր, բայց նոյն յամառութեամբ կ'ըսէր թէ նետուած է ձեռնոցը աչքիդ ու ոտքերուդ առջեւ, ծռիր վերցուր, եթէ արի ես, կը վերցնես զայն, առանց տրտումջի, առանց փրկութեան ու փախուստի արահետներ որոնելու:

Հասաւ օրը օրհասական, քաւութեան պիտի ուզէի ըսել, խաչելութիւն... պիտի ըսէր միւս «համբակը»: Դասախօսութիւն տալ ինծի համար սարսափելի փորձութիւն մըն էր այն օրերուն, նաեւ՝ հիմա: Բարդ ու անհաճոյ կացութիւն մը: Այսինքն՝ քաջութիւն պէտք էր վագ-

Միլվարդ Մարտիրոսեան, Գորգ

րերու գուրը նետուելու: Այդ վախը գրականութեան չէր համապատասխաներ. սակայն ինծի այդպէս թուեցաւ եւ մինչեւ այսօր կը շարունակուի նոյն անհաճոյ զգացումը: Ինձմէ աւելի զօրաւոր է հանրութեան ներկայանալու երկչոտութիւնը, հակառակ կեանքէն ստացած փորձառութեանս:

Հասաւ երեկոն: Ապրած նոխազի կացութեանս առջեւ բացուեցաւ վարագոյրը: Պէյրութ քաղաքի արեւմտեան կողմը, «Վասպուրական» սրահն էր թատերաբեմը: Ներկայ էր հոծ հասարակութիւն մը: Այն ատեն հայութիւն կար Լիբանանի մէջ, մանաւանդ հոն՝ զոր կը կոչէին արեւմտեան Պէյրութ: Հիմա՞... Այս արդէն այլ հարց է:

Առաւելագոյն յաւակնոտութեամբ պիտի պարզէի ու բզիկ-բզիկ ընէի ախտաւոր երեւոյթներու ներքին հիւսկէնները, այսինքն մտերիմ մեքենականութիւնը, եւ անոնց ծածուկ բնոյթը՝ ընդհանուր խո-

ԲԱԳԻՆ

րագիրի մը տակ հաւաքուած, ներկաներուն առջեւ պիտի փռէի գիտութիւնս: «Ի՞նչ է ԶԻԻԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ»... ընդարձակ աշխարհի մը չափ նիւթ... խորացիր եւ խօսիր որքան որ կրնաս:

Ո՞վ կրնայ սահմանել հիւանդութիւնը. ան որ իր մարմնին ու հոգիին ծալքերուն մէջ զգացած է անոր գոյութիւնը: Մինչ հիմա ան պիտի մնայ դասական եւ գրքունակ մարզանք մը, ատենաբանութիւն մը, մանաւանդ մեր մայրենի լեզուով: Ա՛յլ լեզուններով կը խորհիմ թէ աւելի դիւրին պիտի ըլլար հարցերը ներկայացնել, մանաւանդ մասնագիտական բառերը աւելի բնականութեամբ օգտագործելով:

Փոքր թուղթի մը վրայ գրի առած էի ըսելիքներուս ամփոփում-ուրուագիծը, անկէ մեկնելով՝ տալու նիւթին էութեան երեսները: Զէի ուզեր անհասկնալի եզրերու գործածութեամբ ծանծրացնել: Զիմնական քանի մը կէտերով կ'ուզէի բաւարարուիլ, ըլլալ կարճ, կտրուկ, յստակ, առանց ծանծաղելու ներկայացնելով, այլ՝ ամուր, արդի գիտութեան այլազան նուաճումները:

Սրահը հետեւեցաւ լրջութեամբ ու կեդրոնացումով գիտութեան նորագոյն տուեալներուն մասին տուած բացատրութիւններուս: Ապա ներկաները ուղղեցին բազմաթիւ հարցումներ: Ընդհանուր էր հետաքրքրութիւնը եւ այդ պահը տեւեց աւելի քան մէկ ժամ:

Հարցումները կը բխէին ընդհանուր մտահոգութիւններէ: Իւրաքանչիւրը իրեն յատուկ խնդիրներ ունէր, կարելի չափով պէտք էր զոհացնել ու լուծում բերել իրենց մտահոգութեանց: Սրահին մէջ տեղի ունեցան նաեւ հորիզոնական գրոյցներ:

Դասախօսութիւնը կը հասներ իր աւարտին: Մօտեցան կարգ մը ներկաներ ու հարցումները շարունակուեցան համեմուած շնորհաւորական պարզ ու սրտաբուխ խօսքերով:

Մօտեցաւ զոյգ մը: Երկու պատմական դէմքեր: Մին աւելի տարեց էր: Պատկառելի դէմքով անձը եղաւ առաջին խօսողը, ժպիտ մը իր շրթներուն, արծիւի նայուածքով, ըսածը հատիկ-հատիկ կ'արտասանէր, կարծէք աւելի լաւ հասկցուելու համար. «Կը շնորհաւորեմ ձեզ, շնորհակալութիւն ձեր փոխանցած գիտելիքներուն համար, սակայն հարցում մըն ալ ես ունիմ, ո՞ւր սորված էք հայերէնը, ո՞վ սորվեցուցած է ձեզի այս հրաշալի լեզուն»... Սպասողական դիրք մը առաւ, պատասխանի ակնկալութեամբ:

Իր կողքին գտնուողը, աւելի երիտասարդ, աւելցուց.

- Որոնք եղած են ձեր հայերէնի ուսուցիչները, ո՞ւր սորված էք այս շքեղ լեզուն...

Առաջին հարցում տուող անձը մեր պատմութեան կոթողական դէմքերէն պարոն Սիմոն Վրացեանն էր, Հայաստանի անկախ առաջին հանրապետութեան վերջին վարչապետը եւ Հայ Գեմարանի այն օրուան տնօրէնը, իսկ երկրորդը, այնուհետեւ ինծի շատ սիրելի գրագէտ եւ բանաստեղծ դրացիս ու բարեկամս՝ Մուշեղ Իշխանը, զոր յետագային անգամ մը մահուանէ ազատած են:

- Պարոն Վրացեան, հայերէն չեմ սորված...

- Պա... Դա ի՞նչպէս կ'ըլլայ...

- Ան իմ մէջս է, ընդոծին է...

- Դա աւելի հետաքրքիր է.. հետաքրքիր... քաղցր ժպիտով մը կը կրկնէր հայոց պատմութիւն կերտած մարդը, եթէ կարելի է ըսել:

Այնուհետեւ կարգը եկաւ Մուշեղ Իշխանին:

- Տոքթոր, որո՞նք եղած են ձեր հայերէնի ուսուցիչները...

- Կարելի է ըսել որ առաջին ուսուցիչս եղած է հայրս իր անսահման ու անընդհատ ընթերցումներով, երբ ես տակաւին կարդալ չէի գիտեր, աշակերտ էի Պէյրուսի Սուրբ Նշան ազգային վարժարանի առաջին տարիներուս: Կարապետ «աղա»ն յամառ ու կատաղի ընթերցող էր, երբ ինք կը կարդար, ես ծնրադիր կ'ունկնդրէի մեր գրականութեան լաւագոյն գործերը: Եղած էր Էվէրէկի հայրենակցական միութեան հիմնադիրը եւ ատենապետը երեսունական թուականներուն Պէյրուսի մէջ: Ճշմարիտ ուսումնական մարդ՝ ծառայ հայ գիրի եւ գրականութեան: Երբ կարդալ սորվեցայ, կարդացի բազմաթիւ գիրքեր մեր եւ այլ գրականութիւններէ: Եւ այդպէս կը շարունակեմ:

Պարոն Մուշեղ Իշխան կրկնեց իր հարցումը.

- Որոնք եղած են ձեր հայերէնի ուսուցիչները:

Ըսի՝

- Մխիթարեան վարժարան յաճախած եմ ուրկէ հայերէնի բարձրագոյն վկայական ստացած եմ, աշխարհաբար եւ գրաբար, ստացած եմ ֆրանսական «պաքալորէա», լաւ յիշատակութեամբ:

Կարգով՝ յիշեցի. Հայր Ներսէս Ակիմեանը (տիտան մը), Հայր Բարսեղ Ֆերիատեանը, Հայր Համազասպ Ոսկեանը, Հրաչ Քաջարեանը, Սիմոն Սիմոնեանը եւ բազում այլք:

Պարոն Վրացեան եւ Մուշեղ Իշխան միաբերան ըսին.

- Օհ... հասկցուեցաւ, շատ ալ ընդոծինի չի նմանիր ձեր մաքուր հայերէնը:

Մինչ այդ, պարոն Սիմոն Սիմոնեան մօտեցած էր մեզի, նոր վկայական մը շնորհելու համար ինծի, իր հաստատումով թէ հայերէնս եւ ոճս զերծ էին փշրանքներէ:

- Տոքթորին հայերէնը բիւրեղեայ է եւ ոճը ինքնատիպ:

- Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն Սիմոն... հաւատա՞մ:

Յետագային, Սիմոնին բարեկամը, գործակիցը եւ անձնական բժիշկը եղայ:

Այսպէս բժշկութեան նուիրուած երեկոն վերածուած էր գրական ասուլիսի մը՝ յիշեալ տիտաններու ներկայութեան:

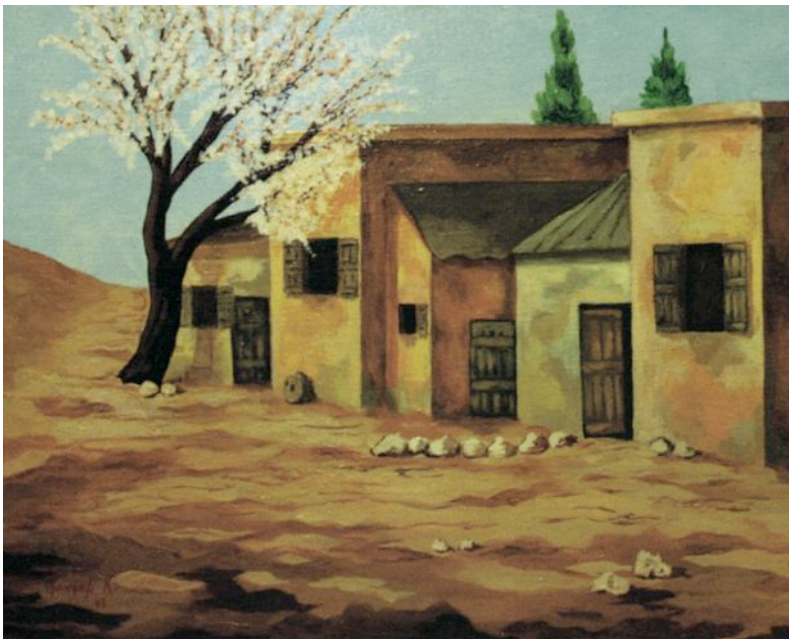
Ձիս սարսափեցնող դասախօսութիւնս վերածուած էր պատմական դրուագի մը: Նոր քննութիւն անցնելու պէս բան մը: Բազում քննութեանց բովէն անցած էի, բայց այս մէկը իւրայտուկ էր, որուն առթած հաճոյքը դեռ կը տեսէ: Տեսակ մը Doctorat honoris causa... այլապէս՝ արժէքաւոր:

Հայերէնը, հայ մարդուն էութիւնը, էական ինքնութիւնը...

3. ԿԱՐԵՒՈՐԵԱՆ

Նոյեմբեր 2007, Պէյրուս-Փարիզ

ԲԱԳԻՆ

Յովսէփ Գասպարեան, «Աւան»

ՄԵԿՆՈՒՄ

Սիլիվրիում անմոռանալի ու անողոր զիշեր էր: Երկինք, երկիր եւ ծովը Մարմարայի միախառնուել էին իրար: Կարկտախառն անձրեւ էր տեղում, ամպրոպ էր ու փոթորիկ: Մի խօսքով «շան օդ», ինչպէս կ'ասէր հէնց ինքը՝ սիլիվրեցի նահատակ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը, այդպիսի մի վատ եղանակ նկարագրելիս:

Մռայլ եղանակը ճնշում էր մարդկային հոգիները, ճնշում էր նրանց սրտերը, ու յորդառատ անձրեւի հետ յորդացող տխուր զգացումներ ալեկոծում էին այդ շրջանում բնակուող հայերի ներաշխարհը: Մնացել էր միայն մի քանի ժամ, եւ նրանք վաղ առաւօտեան լքելու էին իրենց ծննդավայրը, իրենց պապենական օջախները: Նրանք լքելու էին այն հողը, որի վրայ քրտինք էին թափել, կերտել էին իրենց հաւատի ու կրթութեան ամրոցները, տառապել էին ու գոյատեւման պայքար մղել: Այնտեղ էին թաղել իրենց հանգուցեալ հարազատներին՝ նրանց հողաթմբերի վրայ շիթ-շիթ արցունք հեղելով, բայց նաեւ առիթներ էին ունեցել երգելու, պարելու եւ ուրախանալու՝ իբրեւ վկայութիւն իրենց անպարտելի ոգու: Այժմ, սակայն, թուրքերի նոր առաջնորդի կատաղի ու յաղթական զօրքը, կործանարար սեւ հեղեղի նման ահեղավագ, մօտենում էր այդ շրջաններին՝ ահուդողի մատնելով տեղի քրիստոնէայ ազգաբնակչութեանը:

Օրեր առաջ դարբին Վարդանը համաձայն չէր իր հայրենակիցների հետ, չէր ուզում լքել իր ծննդավայրը, թողնել շահութաբեր աշխատանքը, բռնել

պանդխտութեան ճամբան, որ տանելու էր նրա ընտանիքը դէպի անորոշ ապագայ, օտար երկիր, գուցէ եւ՝ անհիւրընկալ, անհրապոյր...:

Վարդանի կինը՝ Ռեբեկան, բոլորովին հակառակ էր ամուսնուն: Եօթ տարի էր անցել այն չարաքաստիկ օրերից, երբ Ռոդոստոյում ապրող նրա ծնողներն ու հարազատները տեղահանուել էին դէպի Միջագետքի անապատները: Ծանապարհին նրանք հազարաւոր հայ մարդկանց հետ զոհ էին գնացել անպատմելի բռնութիւններին, սովին կամ աւազակային յարձակումներին, իսկ նրա եղբայրը՝ Աբգարը, թուրք ժանդարմների հետ ունեցած մի հակաճառութեան պատճառով ծնողների աչքերի առջեւ խող-խողուել էր:

- Այստեղ չեմ մնայ,- ասում էր Ռեբեկան: - Ես թուրքերին չեմ վստահի, մի՞թէ նրանք չէին, որ կոտորեցին իմ հարազատներին, մի՞թէ նրանք չէին, որ քո հարազատի՝ պաշտելի Ռուբէն Սեւակի գլուխը կերան: Հայերն այստեղից գնում են, իսկ մենք երկու աղջիկ ունենք, ի՞նչ է, ուզո՞ւմ ես, որ նրանք թուրքերի հետ ամուսնանան:

Վերջին նախադասութիւնը ցնցեց դարբին Վարդանի ողջ էութիւնը: Նա աչքի լոյսի նման սիրում էր դուստրերին՝ Հնազանդին ու Դոքսիին: Վերջինի մկրտութեանը ներկայ է եղել նշանաւոր բժիշկ ու մեծատաղանդ բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակը եւ ինքն է ընտրել նրա անունը: Խրախճանքի սեղանին Սեւակը բաժակ է բարձրացրել ու խմել փոքրիկ Դոքսիի կենացը՝ մաղթելով, որ նա միշտ առողջ ու երջանիկ լինի, դառնայ տիպար հայուհի: Այժմ, սակայն, այդ մաղթանքները կարող էին անիմաստ դառնալ. տիպար հայուհին թուրքի հա՞րս, մարդկային անմեղ հոգիներ դաժանօրէն յօշոտող թուրքի հա՞րս: Վարդանը սարսափեց այս մտքից: Իր ընտանիքի սրբութիւնը ամէն տեսակ հաշիւներից ու նախասիրութիւնից բարձր էր: Մտածում էր, որ ինքը պարտաւոր է պահպանել իր ընտանիքի արժանապատուութիւնն ու պատիւը, ազգային ինքնութիւնը:

Թանկարժէք իրերը տեղաւորեցին արկղների ու պայուսակների մէջ: Ծրարեցին ընտանեկան լուսանկարները, տատիկի ասեղնագործութիւնները, որոնք նա այնքա՜ն սիրով ու նուիրուածութեամբ էր պատրաստել իբրեւ օժիտ իր սիրասուն թոռների համար: Չմոռացան տեղաւորելու նաեւ այն հաստակազմ Սուրբ Գիրքը, որի յաւելուած էջերի վրայ նշուած էին ընտանիքի հին ու նոր անդամների ծննդեան, պսակի կամ մահուան թուականները:

Գիշերուայ այդ անողորք եղանակին, տեղատարափ անձրեւի տակ, Վարդանը կառք վարձեց եւ իրերը տեղափոխեց նաւահանգիստ: Մի քանի ժամ յետոյ յունական վերջին շոգենաւը պիտի գար եւ Յունաստան տանէր գաղթող ժողովրդին ու յոյն զինուորականներին:

Լուսաբացին անձրեւը դադարել էր: Վարդանը բոլորից շուտ գնաց նաւահանգիստ՝ ապրանքները նաւ փոխադրելու համար, որպէսզի յետոյ բերէր հարազատներին: Սակայն մաքսատան շէնքից հազիւ ներս մտած՝ ցնցուեց անակնկալից. մի քանի ժամ առաջ բերած իր իրերը տեղում չէին, չգիտէր, թէ ի՞նչ անէր: Թուրք պաշտօնեան ձեռքերը լուաց:

Վարդանը վրդովմունքից եւ մի բան անելու անկարողութիւնից կարկամած՝ վերադարձաւ տուն: Առաւ կնոջն ու երեխաներին, մի պահ կանգնեց

ԲԱԳԻՆ

տան շենհին, նայեց չորս կողմը: Դօր տնկած ծառերն ու բակի հսկայ եղեւնին եղերամայրերի նման կանգնած էին իրենց տեղում, թրջուած, անմխթար ու դողահար: Բանալին պտտուեց կողպէքի մէջ. տան դուռը վերջնականօրէն փակուեց տէրերի առջեւ: Ոչ մի խօսք, արտասուքի ոչ մի կաթիլ, յետադարձ ոչ մի հայեացք: Առաջին անգամ Վարդանը բանալիով չխաչակնքեց դուռը, ինչպէս որ սովոր էր անել այդ կողպելուց յետոյ:

Նաւահանգստի մօտ Ռեբեկան նոր իմացաւ, որ իրենց ապրանքները գողացուել էին: Մի ծանօթ յոյն նոյնիսկ ցոյց տուեց այն վայրը, որի նկուղում դրուած էին դրանք: Խեղճ կինը իր մեծ աղջկայ՝ Զնազանդի ձեռքից բռնած քայլերն ուղղեց այդ ուղղութեամբ: Դա թուրքական մի անհրապոյր թէյարան էր՝ կեղտի մէջ կորած պատերով, իսկ ներսը՝ զարշահոտ ու կիսամութ: Թուրքերն այնտեղ թէյ էին խմում, իսկ ոմանք էլ զլզլակ քաշում: Նրանց մէջ նստել էր նաեւ մուէզզինը. քիչ յետոյ բոլորը գնալու էին մզկիթ՝ աղօթելու:

Թուրքերի համար բոլորովին անակնկալ էր մի կնոջ, այն էլ կեաւուր կնոջ մուտքն այնտեղ: Ռեբեկան փորձում էր պաշտպանել իր ընտանիքի արդար իրաւունքը:

- Քէօփէկլէր, գողէր, սրիկանէր,- գոչեց նա,- ո՞ւր են մեր սնտուկները, շուտ գտէք ու բերէք այստեղ:

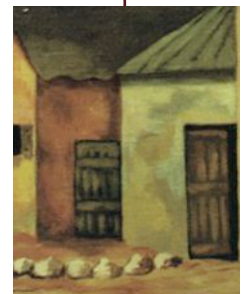
- Ձայնդ կտրի՛ր, լիբբ կնիկ,- ասաց մուէզզինը,- ձիւնը թէւ սպիտակ է, բայց հարկ եղած դէպքում այն կը դառնայ նաեւ կարմիր՝ ձեզ նման կեաւուրների արիւնով:

Այս խօսքերի վրայ թունալից նայուածքով մի քանի թուրքեր ձեռքները տարան դէպի դաշոյնները: Ռեբեկան զգաց վտանգը, մանաւանդ զգաստացաւ, երբ նկատեց, թէ ինչպէս է փոքրիկ Զնազանդն իր փէշերից բռնած՝ սարսափահար դողում: Արագ շուռ եկաւ դէպի դուռը եւ դուրս ելնելու պահին լսեց թուրքերի դիւային քրքիջն ու հայիոյանքը: Մի պահ կանգ առաւ, նորից դարձաւ նրանց կողմն ու գոռաց. «Գողէր, անիծեալներ»:

Այնուհետեւ շտապեց դէպի նաւ: Նաւի վրայ լսւում էր միայն երեխաների աղմուկը: Մեծահասակները լուռ էին, մթնոլորտը ճնշող էր: Ինչքա՛ն թախիժ կար նրանց աչքերում, ինչքա՛ն ծանր էր ճնշում նրանց սրտերը հայրական օջախից ու ծննդավայրից բաժանուելու վիշտը: Սիլիվրին գնալով սուզուում էր հեռաւոր հորիզոնի ետին՝ դառնալով երազային մի աշխարհ, ուր սակայն շարունակելու էին ապրել աւազակութիւնների ու ջարդերի մէջ մեծ վաստակ ձեռք բերած բնիկ կամ ուրիշ վայրերից գաղթած ճիւղեր՝ բորենու քրքիջով սրբապիղծ արարածներ:

Ռեբեկան երբեք ետ չնայեց: Նա ոչ թէ վախեցաւ աստուածաշնչեան Դովտի կնոջ նման քարէ արծան դառնալուց, այլ ոչինչ չունէր, որն իրեն կը կապէր այդ երկրի հետ: Սակայն ամուսինը՝ Վարդանը, շատերի նման չէր դիմանում բաժանման ցաւին: Վերջում չկարողացաւ զսպել յուզմունքը եւ սկսեց երեխայի նման լաց լինել: Ռեբեկան խիստ խօսքերով սկսեց յանդիմանել ամուսնուն:

- Լացդ աւելորդ է, իրենց թող մնայ մեր տունն ու տեղը, այդ շուններուն հետ չէինք կրնար ապրիլ, օր մը միւս հայերուն պէս մեզ ալ պիտի ջարդէ-

ին կամ թրքացնեին: Անիծեալ երկիր, անիծեալ մարդասպաններ...:

Վերջին բառերը արտասանելիս՝ կարծես թե թուլացան Ռեբեկայի կանացի զգացմունքների կապանքները, նրա աչքերում արցունք երեւաց: Դառն հեկեկոցի միջից մերթ ընդ մերթ լսում էին հետեւեալ բառերը. անիծեալ երկիր, անիծեալ մարդասպաններ, գողեր, աւազակներ...: Նա երբեք ետ չնայեց, բայց քամու թելերով իր ականջին հասաւ բեկբեկում մի ձայն, դա մուկզդինի առաւօտեան կանչն էր, գողը աղօթքի էր հրաւիրում հաւատացեալներին:

Այսօր, վերոյիշեալ դէպքից ուղիղ ութսուներկու տարի անց, Վարդանի ու Ռեբեկայի աւագ դուստրը՝ Յնազանդ Կոստանեանը բոլորում է իր կեանքի իննսուներկու տարին: Նա կարծես հազիւ վաթսուն տարեկան լինի՝ իր ուղղաձիգ իրանով, համարեա անխորշոմ դէմքով ու պայծառ մտքով: Նրա շքեղ բնակարանում ես փորձում եմ փնտռել ինչ որ յիշատակ իր ծննդավայրից կամ այնտեղի հայութեան անցեալից: Արդիւնքի չեմ հասնում: Գողերից բացի, ժամանակն էլ շատ բան է խլել-տարել այս ազնուական ընտանիքի յուշերից:

Վերջերս Սիլիվրիում տեղի ունեցան շախմատի Եւրոպայի առաջնութեան մրցոյթները: Այդ առթիւ թերթերում լոյս տեսած բազմաթիւ լուրերի կողքին հրատարակուեցին նաեւ շատ լուսանկարներ շրջանի տեսարժան վայրերից: Դրանցից մի քանիսը հաւաքեցի եւ տարայ Յնազանդին, մտածելով, որ այդ նրան մի հաճելի անակնկալ կը լինի: Բայց մեծ եղաւ զարմանքս, երբ նա ամենայն քաղաքավարութեամբ մերժեց անգամ մի հպանցիկ ականարկ գցել դրանց վրայ: Տխուր մտածմունքների մէջ ընկաւ: Զգում էի նրա հոգեկան խռովքը: Ապա նստած տեղից միանգամից վեր կացաւ եւ յուզախառն ձայնով՝ բառերը հատիկ-հատիկ արտասանելով՝ ասաց.

- Սիլիվրի, մայրիկիս անէծքը վրադ է ու վրադ էլ կախուած պիտի մնայ յաւիտեան, գողերի, աւազակների ու մարդասպանների ապաստանարան...:

Հիմա հասկանում եմ, թէ մարդ ինչպէս կարող է իսկապէս հիասթափուել իր ծննդավայրից, երբ այնտեղ իշխանաւորները գող են, անարդար, երբ նրանք դժբախտացնում են ժողովրդին, նրա արիւնն են քամում, անխղճաբար քրքջում մարդկանց ցաւերի վրայ: Իսկ մարդն անզօր է դառնում այդպիսիների դէմ պայքարելու եւ իր իրաւունքները պաշտպանելու համար: Հիմա հասկանում եմ, թէ Ղովտի կինը ինչ սխալ գործեց, երբ ետ նայեց Սողոմ-Գոմորին՝ այլասերուածների այդ ապականուած որջին:

ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆԵԱՆ
Ուրուխուէյ

ԲԱԳԻՆ

ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻԻՆ՝ ՆԱՄԱԿ

**ՅՈՐԴՈՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄՏԱՅԻՆ ՀԻԲԱՆԴՆԵՐՈՒՆ՝
ԻՆՉՊԷՍ ԸՆԴՈՒՆԻԼ ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ ԵՒ
ԻՐ ԲՈԼՈՐ ՇՆՈՐՀՆԵՐԸ ՄԱՐԻԱՄԻ ՄԻՋՈՑՈՎ**

Դու՛ն մեծ վճռականությամբ կը պայքարիս արիսականության դեմ, եւ կ'անտեսես այն հանգամանքը, որ այս հերետիկոսութիւնը կը վայելէր Վաղէս կայսրին հովանաւորութիւնը: Այս կը վկայէ Քու պատասխանդ նահանգապետ Մողեստոսին, որ կայսրը ուղարկած էր Քու՝

սուրբ հայրապետիդ մօտ, ունեցուածքի բռնագրաւման եւ արտաքսման սպառնալիքով Քեզմէ հաւաստագիր ստանալու այն մասին, թէ Դուն հաւատարիմ ես արիոսականութեան:

Ահա հայրապետիդ պատասխանը.

«Հնարաւոր չէ բռնագրաւել անոր իրերը, որ ոչինչ ունի. թերեւս քեզի հարկաւոր են պատմութեան մը կամ քանի մը գիրքեր, որոնք իմ ամբողջ ունեցուածքս են: Ես չեմ գիտեր՝ ինչ է արտաքսումը. այն վայրը, ուր այժմ կ'ապրիմ, իմս չէ, եւ ուր ալ որ վտարուիմ, իմս կը դառնայ: Ուրիշ խօսքով՝ ամբողջ աշխարհը, ուր ալ պանդխտանամ կամ բնակիմ իբրեւ օտարական (Սղ 38.13), Աստուծոյն է: Տանջանքները ի՞նչ կրնան ընել ինծի՝ մէկուն, որուն համար մարմինը արհամարհուած է... Իսկ մահը ինծի համար բարութիւն կ'ըլլար, քանի որ անկա զիս աւելի շուտ կ'ուղարկէ Աստուծոյ մօտ, Որուն համար կ'ապրիմ եւ Որուն համար ստեղծուած եմ, Որուն համար կը մեռնիմ եւ Որու մօտ կը շտապեմ երթալ»:

(Ըստ Գերեզմանագիրին) Մողեստոսը, այս խօսքերէդ ապշած, կ'ըսէ.

«Այսպէս եւ այսպիսի ազատութեամբ մինչեւ օրս ոչ ոք ինծի հետ չէր խօսած»:

(Անդ):

Բարսեղը կը պատասխանես.

«Հաւանաբար, մինչեւ օրս դուն չես հանդիպած եպիսկոպոսի... Երբ խօսքը կը վերաբերի Աստուծոյ, եւ կը յանդգնին ըմբոստանալ Անոր դէմ, այնժամ, արհամարհելով ամէն բան, կը նայինք միայն Աստուծոյ: Հուրը, սուրը, գազանները եւ մարմինը չարչարելու գործիքները մեզ համար ոչ թէ սարսափ են, այլ բաղձանք: Տանջէ՛ մեզ ալ աւելի, հալածէ՛, սպառնա՛, ըրէ՛ այն ամէնը, ինչ որ կը կամենաս, վայելէ՛ քու զօրութիւնդ: Սակայն թող կայսրը իմացած ըլլայ, որ չէք կարող մեզ ընդունիլ տալ կամ շեղել դէպի արիոսական չարափառ դաւանութիւնը, որքան ալ որ դաժան սպառնալիքներ տաք»:

(Քու այս անվեհեր պատասխանիդ հակազդելով, կայսրը Քեզ ենթարկելու փորձերը կը դադրեցնէ եւ չեղեալ կը համարէ Քու արտաքսմանդ հրամանը): Դուն անդադար աշխատեցար Եկեղեցւոյ Միութեան ի նպաստ: Արեւելքի եւ Արեւմուտքի եպիսկոպոսներուն միջեւ միութեան բացակայութիւնը տեսնելով, Դուն ձեռք կը բերես Աթանաս Մեծի հաւանութիւնը՝ բարելաւելու յարաբերութիւնները Հռոմի եւ Արեւելքի միջեւ... Դուն համոզուած էիր, որ ուղղափառութիւնը յաջողութիւն կ'ունենայ, եթէ հաւատացեալներուն միջեւ տարակարծութիւններ չըլլան...

... Դժբախտաբար, միջ-եկեղեցական եւ քաղաքական պատճառներ կան, որ կը դանդաղեցնեն այս գործընթացը. սակայն, ի վերջոյ՝ 378 թ.ին, Վաղէս կայսրին մահէն ետք, արտաքին կացութիւնը կը նպաստէ անոր:

Դուն կը վախճանիս մօտ 379 թ-ին՝ շուրջ յիսուն տարեկանիդ: Երկու տարի վերջ, Կոստանդնուպոլսոյ ժողովը կը վերահաստատէ Նիկիական հանգանակը: ԱՆԿԱՍԿԱԾ, քրիստոնէութեան պատմութեան այս կարեւոր իրադարձութեան հիմը դրած ես Դուն, ԲԱՐՍԵՂ ՄԵԾ:

Ծանօթ եւ Քու դաւանաբանական, ճգնական, դաստիարակչական եւ ծիսական երկերովդ, նաեւ բազմաթիւ քարոզներով, ներբողներով եւ նամակներով... Արիոսական եպիսկոպոս Եւնոմիոսին դէմ գրած ես դա-

ԲԱԳԻՆ

լանաբանական հակաճառութիւն մը, ընդամենը 3 ճառ, որոնց մէջ կը ժխտես անոր ենթակարգութեան գաղափարները (Հայրը բարձր է Որդիէն, որովհետեւ «անծին» է, Որդին ստորադաս է Հօրը, որովհետեւ «ծնած» է, Սուրբ Հոգին Որդիէն ցած է, որովհետեւ Որդիէն ստեղծուած է) եւ փաստերով ցոյց կու տաս Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին լիակատար հաւասարութիւնը եւ Աստուածութիւնը: «Սուրբ Հոգիի մասին» ճառիդ մէջ (375), կը պաշտպանես Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին համագոյութիւնը Հայր Աստուծոյ հետ: Նոյն տեսակի գործեր կը նկատենք Քու «Սուրբ Հոգիի աստուածութեան մասին» ընդդէմ Սաբելիոսին եւ անոմեականներուն»դ, «Թէ Աստուած չարի պատճառը չէ»-դ, «Աստուծոյ Որդիին աստուածութեան մասին»ը, «Հաւատքի կամ Սուրբ Երրորդութեան մասին»ը,... Ինչ կը վերաբերի Քու աստուածաշնչեան մեկնութիւններուդ, յիշեն «Վեցօրեայքը», 9 ճառեր, որոնք, Ծննդոց գիրքին սկիզբը (1.1-26) աստուածաբանօրէն, փիլիսոփայօրէն եւ բնագիտօրէն կը մեկնեն: Սաղմոսներու մեկնութիւններդ յայտնի են, նաեւ Եսայիի (1.1-16)...: Շատ գեղեցիկ են Քու բարոյագործնական երկերդ, «Յորդոր պատանիներուն» ինչպէս օգտուիլ հեթանոս գրողներու գրուածքներէն»ը, աշխատասիրութեան, եղբայրասիրութեան, աղքատասիրութեան քարոզներդ, կանոններդ, ճգնաւորութեան նուիրուած գրութիւններդ, Քու ծիսական աշխատութիւններդ՝ «Պատարագամատոյց»ը, առաւօտեան եւ երեկոյեան ժամերգութեան կարգերը, աղօթքները, ինչպէս նաեւ կանոնական, ծիսագիտական, դաւանական բնոյթի մանակներդ:

Եւ Սուրբ Հոգի՞ն:

«Հոգիին շունչը բոլորին կը բերէ զովացում եւ օգնութիւն իրենց մարդկային ճանապարհին մէջ:Այս Ողջը չի փորձեր մխիթարուիլ, Այլ ինքն է որ կեանք կու տայ եւ զայն կը պահպանէ (...):

Բնութեամբ՝ անհասանելի, ինքզինք կը ջամբէ(...)

Բայց կու տայ (ինքզինք) միայն անոնց որոնք պատրաստ են (զինք) ընդունելու:

Իր շնորհները կ'ընծենէ միայն մեր հաւատքին համաձայն»: Սուրբ Բարսեղ, «Ճառ Սուրբ-Հոգիին մասին», գլ. 22:

Ան անծանօթը չէ՞, անհասանելին, որ չենք կրնար հասկնալ:

Հոս կը դիմակայենք աստուածաբանական անգիտականութեան (agnosticisme) հարցերը, որոնք կ'ուզեն անպայման հաստատել թէ Սուրբ Հոգին անճանաչելի է, ինչպէս Աստուած ինք: Որովհետեւ Աստուած «Ուրիշ»ն է, կ'ըսեն, այսինքն անճանաչելին: Աբոֆաթիզմ ընելու (այսինքն՝ լռութեան) չմատնուելու համար, քանի մը աստուածաբաններ կը ստիպուին խօսիլ... Աստուծոյ վերաբերեալ խօսքին մասին:

Սուրբ Հոգիին մասին խօսիլ աւելի դժուար է, որովհետեւ ան յատուկ անուն մը չունի, եւ միայն անուղղակիօրէն յայտնուած է Ս. Գիրքին մէջ, իր պաշտօններով Երրորդութեան մէջ, ուր ամէն ինչ հասարակաց է: Հոս, ան աւելի եւս անմատչելի է, երկրորդ աստիճանի վրայ: Ան անծանօթն է, անծանօթին մէջ:

Անշուշտ, պէտք է ընդունինք որ մարդկային ճանաչողութիւնը եւ մարդկային լեզուն անկատար են: Բայց չմոռնանք որ Աստուծոյ Որդին մարդացաւ Աստուծոյ մասին խօսելու համար մարդկային լեզուով: Ան

մեզի յայտնեց որ այս լեզուն ինչպէ՞ս կրնայ խօսիլ Աստուծոյ: Ասիկա կարելի էր, քանի Աստուած «Ուրիշ»ը չէ: Ընդհակառակը, Յայտնութիւնը կ'ըսէ մեզի, թէ ան մեզ ստեղծեց «իր պատկերով եւ իր նմանութեամբ» (Ծն. 1.26), եւ ասիկա թոյլատրեց իրեն յայտնուիլ իմացական եւ վաւերական ձեւով:

Երբ Աստուած ինքն իր մասին կը խօսի, Աստուծոյ կը յանգինք:

Այս ճանաչողութիւնը բացարձակ չէ, բայց վաւերական է: Աստուած, ամէն ճանաչողութեան կատարումը, իրապէս կ'իմացուի: Վարի աշխարհիս ճանաչողութիւնը հեռաւոր է, բայց մեզ կ'առաջնորդէ դէպի Արարիչը, որպէսզի իր կեանքին հետ հաղորդուինք: Այս ճանաչողութիւնը մասնակի է, բայց վաւերական, Աստուծոյ կողմէ երաշխաւորուած: Ան վերջին օրը Աստուծոյ մեր ունեցած տեսողութեան նախահամ է:

Արեֆաթիզմը անգիտականութիւն չէ: Միայն թէ Աստուծոյ բարձրութեան յարմար մարդկային լեզու չկայ (յունարէն **աբօ** նախամասնիկը կը նշանակէ թէ ան լեզուէն դուրս է եւ վեր է...):

Աստուածաբանութիւնը, թէեւ սահմանափակ է, սակայն արհամարհելի չէ: Բոլորս ալ գիտենք 20-րդ դարու առաջին կեսի գիտոստիկութիւնը: Ան խորհուրդը կը հակադրէր «ճշգրիտ գիտութիւններ»ուն ստուգութեան, որոնք շուտով պիտի ներթափանցէին բնութեան գաղտնիքներուն... Իսկ այսօր, արդի գիտութիւնը գիտէ թէ ան չի հասնիր եւ երբեք պիտի չհասնի աշխարհին բացի անկատար, սահմանափակ կերպով, «անստուգութեան յարաբերութիւններու» ընդմէջէն (վիճակագրական հաւանականութիւններ), եւ ընդհանրացած յարաբերականութեան մը համաձայն: Գիտնականը համեստ դարձած է աշխարհի խորհուրդին դիմաց, ինչպէս աստուածաբանը՝ Աստուծոյ խորհուրդին դիմաց...

Անշուշտ, աստուածաբանական լեզուն, ինչպէս գիտական լեզուն, յարաբերական է: Ան միայն հանգիտական է, ինչպէս մարդկային գիտութիւններուն լեզուն: «Աստուած Հայր է», կ'ըսենք, բայց ան Հայր չէ ինչպէս մարդը ֆիզիքապէս, կենսաբանօրէն, ժամանակին մէջ Հայր է, այլ ան հոգեւորապէս, գերազանցօրէն, յաւերժօրէն Հայր է: Բայց կրնանք ճշդել եւ հասկնալ թէ ինչպէ՞ս: Աւելին. Աստուած նոյնքան եւ աւելի մայր է քան հայր. Որդին «Հօրմէն անբաժան» է, Յհ 1.18-ի համաձայն: Այդը եւ նոյնիմքն կիմը, Աստուծոյ պատկերով ստեղծուած, Հօր մասնակի պատկերներն են: Աստուած երկրի բոլոր հայրերէն աւելի Հայր է եւ տիեզերքի բոլոր մայրերէն աւելի մայր: Ան կը ծնի ժամանակէն եւ ամէն գալիքէ դուրս, էաբանական յաւիտենական պահանջով մը, որ կը գլէ կ'անցնի մեր, դիպուածական փոքրիկ էակներուս յղացքները:

Աստուածաբանը պէտք է ներթափանցէ յայտնուած լեզուին մէջ, Ս. Գիրքին գերազանց հեղինակին, Սուրբ Հոգիին կողմէ վաւերացուած, որպէսզի հասկնայ անոր իմաստը. կենդանացնող իմաստ մը: Ասիկա խորհրդանշական, ենթա-բանական լեզու մըն է, սիրոյ լեզու մը... Աստուծոյ մեր ճանաչողութիւնը պատկերաւոր չէ, հանգիտական է, կենդանացնող է...

Այսքան Աստուծոյ վերաբերեալ: Բայց ի՞նչ ըսել Սուրբ Հոգիին մասին, որ մեր նիւթն է: Կը պարտինք Սուրբ Հոգիին, որմով մենք ստեղծ-

ԲԱԳԻՆ

ուած ենք, մեր ամբողջ գոյութիւնը, բնական եւ գերբնական մակարդակներուն վրայ: Անոր սէրը մեզ կը բարձրացնէ, առանց մեր ինքնութիւնը խոցելու, այլ, ընդհակառակը, զայն առթելով եւ ազատագրելով: Աւելին. ան սիրոյ նոյնացում մը կ'ընծեռէ, այնպէս որ Ինք մենք է եւ մենք՝ Ինք, բայց առանց շփոթի, քանի մեր եսը մեզի կը պատկանի եւ իրը չէ: Իր եսը գերակայ է եւ անհրաժեշտ է: Մեր եսը մեզի տրուած է Աստուծոյն, բայց ան մեզի կու տայ անշուշտ մեր սեփական ինքնիշխանութիւնը:

X

X X

Մեր հաւատոյ հանգանակին մէջ, Նիկիայի (325) եւ Կոստանդնուպոլսոյ (381) ժողովներուն բանաձեւուած, կը հաստատենք թէ Սուրբ Զոգին Աստուած է Զօրը եւ Որդին հետ: Միակ Աստուծոյ կը վայելէ փառքը: Սուրբ-Զոգին կը յղենք այն պաշտամունքը, որ Զօրը եւ Որդին ալ ուղղուած է: Եկեղեցիին անդադրում Ուրախութիւնն է՝ փառաւորել Սէր Աստուածը, Զայր, Որդի եւ Սուրբ Զոգի: Արդարեւ, Եկեղեցիին աղօթքը իր հաւատքին ամենէն ցայտուն արտայայտութիւնն է...

Գովերգելու այս շարժումին մէջ, Դուն, Սուրբ Բարսեղ, մեզ կ'առաջնորդես, Ս. Զոգին պաշտելու եւ փառաւորելու համար: Դուն մեզ կը հրաւիրես դիտելու Ս. Զոգին ամբողջական մասնակցութիւնը Աստուածութեան: Առանց երբեք բանաձեւելու, թէ «Սուրբ Զոգին Աստուած է»- եւ, Քու ժամանակիդ, Քեզ դատապարտեցին ասոր համար... (Փոխանակ կարճ բանաձեւում մը ընելու, Դուն, կը թուես այն անհամար պատճառները, որոնք կը հաստատեն մեր հաւատքը՝ Ս. Զոգին աստուածութեան հանդէպ...): Մենք ալ, Քեզի հետ, կը հաւատանք թէ Ս. Զոգին Աստուած է եւ ոչ՝ արարած:

- Ան Աստուծոյ Զոգին է (Հռ 8.9.11.14, Ա. Կր 2.11.14, 3.16, 6.11, 7.40, 12.3, Բ. Կր 3.3, Եփ 3.16, Փլպ 3.3): Ան Աստուծոյն ղրկուած Զոգին է (Ա. Կր 2.12), ինչ որ կը նշանակէ թէ յղում մը կայ:

- Ան Տիրոջ Զոգին է (Բ. Կր 3.17, եւայլն):

Ան Զօրը եւ Որդին նոյն մակարդակին վրայ դրուած է Նոր Կտակարանին երրորդական բնագիրներուն մէջ, մանաւանդ Պօղոս առաքելին քով (Ա. Կր 6.11, 12. 4-6, Բ.Կր 1.21-22, 3.3, 13.13, Եփ 5.18-20, Ա. Թս 4.6-8, Բ. Թս 2.13.15, Տիտ 3.4-6, Եբր 9.14, 10.29, Ա.Պտ 1.2, 4.14): Օրինակի համար, նկատենք այս բնագիրներէն մի քանիին երրորդական տարողութիւնը:

Ա. Կր 6.11-ի մէջ «Ձեր մեղքերէն լուացուեցաք, սրբուեցաք, արդարացաք մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի անունով եւ մեր Աստուծոյ Զոգին միջոցաւ»:

Հոս Քրիստոսը եւ Զոգին կ'երեւին իբրեւ Զօր գործիչները. Զօր երկու ձեռքերը, կը գրէր Իրենէոսը. «ՇՆՈՐՀՆԵՐԸ զանազան են. բայց նոյն ԶՈԳԻՆ է տուողը: Զանազան ԶՈԳԵԻՈՐ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐ կան, բայց նոյն ՏԵՐԸ է (ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ): ԾԱՌԱՅԵԼՈՒ զանազան ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ կան, բայց նոյն ԱՍՏՈՒԱԾԸ է (ՀԱՅՐԸ): (Ա. Կր 4-6)

Զայրը կը գործէ իր Որդին (Բանին) պաշտօնով եւ Զոգին շնորհներով: Երեք Անձերու միակ գործողութիւն մը կայ ուրեմն: Ան կը կայանայ Զօրը մէջ իբրեւ սկզբունք, բայց կը յայտնուի այս աշխարհը եկած

Որդիին գործունեութեամբ, եւ Յոգիին շնորհներով, որ Ինք՝ Յոգին ղրկուած է Զօրմէն... Քրիստոսի արմատական գործը այժմէացնելու մեր սիրտերուն մէջ:

Ա. Պտ 1.2-ի մէջ, հեղինակը, ընտրեալներուն դիմելով, կ'ըսէ. «Հայրն ԱՍՏՈՒԱԾ ձեզ ընտրեց, որպէսզի ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆՎ սրբուած՝ հնազանդիք ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍԻ (...)»:

Հայրը կը յղանայ, կ'որոշէ եւ կը սրբացնէ, Յիսուս Քրիստոսի փրկարար արիւնով եւ Յոգիին ներգործութեամբ: Նաեւ մկրտութեան բանաձեւը, Քրիստոսի կողմէ թելադրուած իբրեւ իր վերջին կամքը ըստ Մատթէոսի՝ բացառիկ ուժով եւ ժուժկալութեամբ կ'արտայայտէ երեք Անձերուն համապատասխանութիւնը.

«Զանոնք մկրտեցէք՝ Զօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով»: (Մտ 28.19)

Գործերուն մէջ, Պետրոս առաքեալը բացէ ի բաց կը խօսի: Ան կը յանդիմանէ Անանիան եւ Սափիրան, որոնք ստած են համայնքին թաքցնելով եւ իրենց համար պահելով իրենց տալիք նուէրին մէկ մասը: Առաքեալը անոնց կը յայտարարէ.

«Դուք խաբեցիք ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ»: Եւ ան առանց բարդութեան կը ճշդէ. «Ո՛չ թէ մարդիկը, այլ զԱՍՏՈՒԱԾ փորձեցիք խաբել»:

Հոգին ամէն ինչ կը քննէ, մինչեւ իսկ Աստուծոյ խորքերը, կ'ըսէ նաեւ Պօղոս առաքեալը (Ա. Կր 2.16-ի մէջ):

Ան, ուրեմն, ներքին է Աստուծոյ, բայց նաեւ մեզի տրուած է. «Զէ՞ք գիտեր թէ Աստուծոյ տաճար էք դուք, եւ Աստուծոյ Հոգին կը բնակի ձեր մէջ» (Ա. Կր 3.16): Տաճարը կը շինուի միայն Աստուծմէն, կ'ըսեն Եկեղեցիի Հայրերը: Եթէ մենք «անոր տաճարը» կոչուած ենք, կը նշանակէ որ Սուրբ Հոգին Աստուած է...

Աւելի չերկարենք մեր խօսքը:

...Բայց Սուրբ Հոգին (տարբեր) ա՞նձ մըն է, ինչպէս Հայրը եւ Որդին: Պէտք է հարցը դնել, քանի ոմանք զայն կը նկատեն միայն աստուածային ուժ մը, անձնաւորուած Աստուծոյ մէկ հանգամանքը, համայնքին ոգին կամ պարզ անձնաւորում մը:

Բայց «Սուրբ Հոգիի մասին» Քու հիանալի ճառը, Մեծն Բարսեղ, կը վկայէ որ ան Աստուած է եւ որ ան անձ մըն է, ինչպէս երկու առաջին Անձերը... Եթէ դժուար է անոր անհատականութիւնը զանազանել, ասիկա կը պարտինք երեք պատճառներու.

Ան զգօն է, անանուն: - Ան երբեմն կը ներկայացուի իբրեւ աշխարհի մէջ գործող անանձնաւոր ուժ մը, իր անանունութեան պատճառով յատկապէս: Վերջապէս, անոր անունը չեզոք է յունարէնի մէջ:

Նկատառելի է որ Յովհաննէս աւետարանիչը զայն արականով կը նշէ. *ekeinos*, նոյնիսկ երբ զայն կը նշէ իր չեզոք անուան տակ. *Pneuma*, այսպէս երեք անգամներ.

«Սուրբ Հոգին (*Pneuma*), որ Հայրս պիտի ղրկէ, Անիկա (*ekeinos*) ձեզի ամէն ինչ պիտի տորվեցնէ» (Յհ 14.26): «Սուրբ Հոգին (*Pneuma*), որ ես ձեզի պիտի ղրկեմ Զօրմէն, Անիկա (*ekeinos*) պիտի վկայէ իմ մասին» (Յհ 15.26): «Երբ գայ Ինքը՝ (*ekeinos*) Ս. Հոգին (*To Pneuma*), անիկա պիտի առաջնորդէ (Յհ 16.13, տես 16.14)....»

Քերականական կապի այս բացակայութիւնը նկատառելի է մանա-

ԲԱԳԻՆ

լանդ, որովհետեւ Յովհաննէս չեզոք դերանունը կը գործածէ հոն ուր չ'ուզեր շեշտել Զոգիին անհատականութիւնը (ինչպէս Յհ 14.17-ի մէջ)։

«Սուրբ Զոգին որ աշխարհը չի կրնար ընդունիլ, որովհետեւ չի ճանչնար ԶԱՅՆ (չեզոք, auto)։ Բայց դուք կը ճանչնաք ԶԱՅՆ (միշտ չեզոքով, auto)»։

Համատեսական Աւետարաններուն մէջ, Զոգին Սուրբը չի դադրիր գործելէ Քրիստոսը առաջնորդելու նպատակաւ։ Ան կը թուի անոր տեւական գործընկերը եւ անձնական առաջնորդը ըլլալ։ Ան Քրիստոսի հետ կը կառուցէ իր Արքայութիւնը եւ աշակերտներուն հետ է, մանաւանդ հալածանքի ժամանակ։ Հոս երեւան կու գայ իր անձնական նկարագիրը, համատեսական Աւետարաններուն մակարդակին։ «Ան ձեզի պիտի սորվեցնէ ձեր ըսելիքը» (Ղկ 12.11)։

Ուսուցանելը անձնական դեր մըն է, որ մտածել կու տայ Յովհաննէս 14-16-ին։ Ղկ 21.15-ի մէջ, Յիսուս ինքզինքին կը վերագրէ Ս. Զոգիին այս դերը։

«Ես ձեզի պէտք եղած խօսքը եւ իմաստութիւնը պիտի տամ, որուն պիտի չկրնան հակառակիլ կամ պատասխան տալ ձեր բոլոր հակառակորդները»։

Մատթէոսը եւ Մարկոսը իրենք ալ անձնաւորուած ձեւով այս պաշտօնը Ս. Զոգիին պիտի վերագրեն. «Այդ ժամուն, խօսողը դուք պիտի չըլլաք, այլ ձեր Զօրը Զոգին» (Մտ 10.19, Մր 13.11)։

Զոգիին անհատականութիւնը աւելի զօրեղ կերպով կը յայտնուի Յիսուսի ուսուցման մէջ՝ Ս. Զոգիին դէմ մեղանշելուն վերաբերեալ, որովհետեւ Զոգին հոն Քրիստոսի հետ զուգահեռ դրուած է. «Աստուած կը ներէ անոր՝ որ Մարդու Որդիին [Յիսուսին] դէմ կը խօսի, բայց բնաւ պիտի չներէ անոր՝ որ Ս. Զոգին կը նախատէ» (Ղկ 12.10. տե՛ս Մտ 12.31, Մր 3.29)։

Յովհաննէսի Աւետարանին մէջ, Յիսուս աւելի եւս կը բազմապատկէ ներգործական բայերը, որոնք Ս. Զոգիին անձնական արարքները կը նշանակեն. «Ան ձեզի պիտի սորվեցնէ եւ յիշեցնէ ինչ որ ես ձեզի ըսի» (14.26)։ «Ան պիտի գայ» (15.26. տե՛ս 16.7 եւ 13)։ «Ան պիտի վկայէ իմ մասին» (15.26)։ «Ան ցոյց պիտի տայ աշխարհի մեղքը» (16.8)։ «Ինչ որ լսէ՛ զայն պիտի խօսի» (16.13)։ «Ան պիտի առաջնորդէ ձեզ ամբողջական ճշմարտութեան» (16.13)։ «Պիտի խօսի եւ ձեզի պիտի պատմէ գալիք բաները» (16.13)։ «Ինչ որ Ինձմէ առնէ՛ պիտի յայտնէ ձեզի» (16.14 եւ 15)։

Այս բոլոր բայերը ցոյց կու տան անձնական կամ նոյնիսկ անձերու միջեւ յարաբերութիւններ, որովհետեւ մեր յիշատակած բնագիւղները յար կ'անդրադառնան Անձերու միջեւ յարաբերութիւններուն. Յիսուս կը դրկէ Զոգին Սուրբը (Յհ 15.26) եւ փոխադարձաբար, Ս. Զոգին կը բազմապատկուի զայն ճանչցնելու համար։ Յիսուս զայն կը դրկէ «Զօր քովէն»։ Ուրեմն ան հոն «կը բնակի», ինչպէս Յիսուս Ինք։ Զոգին Ինք իր մասին չի խօսիր, բայց կ'ըսէ «իր լսածը» (Յհ 16.13-14), ինչպէս Որդին մեզի կը ծանօթացնէ «Զօրմէ իր լսածը» (15.15)։

Զոգիդ անձնաւորապէս տարբեր է Զօրմէն եւ Որդիէն։ Յհ 14.16-ի մէջ, Որդին Քեզ կը խնդրէ Զօրմէն, եւ Հայրը Քեզ կը դրկէ Որդիին անունով, Յհ 14.26-ի մէջ։ Մխիթարիչդ կը բխիս Զօրմէն եւ կը վկայես Որդիին մա-

սին, Յի 15.26-ի մէջ...

Ի դէպ, գիտենք որ երրորդական անձերուն սեփական յատկանիշները Մարիամի ալ կը վերագրուին: Գրեթէ միշտ, քրիստոնէական աստուածաբանական աւանդութիւնը մարեմական դիմագիծը օժտած է Զօր, Որդիին, կամ Սուրբ Զոգիին գիծերով նոյնիսկ զայն «աստուածացնելու» գնով:

Հիմա պիտի հետաքրքրուինք հակառակ պրոցեսով, թէ ինչպէս որոշ աստուածաբաններ կը վերաբանաձեւեն այսօր երրորդական լեզուն, հոն իզական պատկերներ ներմուծելով (Տե՛ս մանաւանդ Elizabeth A. Johnson, *She who is, The mystery of God in Feminist Theological Discourse*, Crossroad-New York, 1992): Այլեւս հարցը չի վերաբերիր «աստուածացած իզական»ին, այլ «իզականացած աստուծային»ին: Պէտք է հարց տալ թէ ինչ հետեւանքներ կ'ունենայ այս նոր հոսանքը մարեմական «դասական» լեզուին վրայ...

Նախ՝ Զայրը-Մայրը: Զայր Աստուծոյ մը պատկերը յաճախ երեւան կու գայ Հին Կտակարանին մէջ, գրեթէ միշտ զաւակի լրացուցիչ պատկերին հետ յարաբերաբար: Ո՞վ է երեխան: Կամ Իսրայէլի ժողովուրդն է (Ելք 4.22, Բ. Օր 8.5-6, 32-6, Ես 1.2, 64.7, Եր 3.19-20, Սղ 1.6, 2.10, Տբ 13.4), կամ թագաւորը (Բ. Թգ 7.14, Սղ 2.7, 88-89, 21-28): Զամարներուն այս թուումը հակիրճ է. յստակ է որ սուրբգրական հեղինակները չեն նախադասեր այս պատկերը... Նաեւ Մայր-Աստուծոյ պատկերը կայ բնագրին մէջ (Թւ 11.12, Ես 49.13-17, 66.10-13, Եր 31.20, Ովս 11.1-4, 11.8): Արդէն այս երկու պատկերները իրարու կը միանան Եսայի մարգարէի քով, երբ Եահիէն, Իսրայէլի Սուրբը, կը խօսի.

«Վա՛յ անոր որ իր հօրը կ'ըսէ. Ի՞նչ կը ծնանիս

Ու իր մօրը՝ Ի՞նչ զաւակ կը բերես:

Այսպէս կ'ըսէ Տէրը՝ Իսրայէլի Սուրբը ու անոր Արարիչը....Իմ որդիներուս համար ու իմ ձեռքերուս գործերուն համար, Ինձի պատուէր տուէ՛ք» (45.10-11):

Ուրիշ «ընտանեկան» պատկերներ կը յայտնուին, մասնաւորապէս Փեսայ Աստուծոյ մը պատկերը (երբեք «հարս» Աստուծոյ մասին չենք գտներ):

Արդ, առաջին հարցում մը տանք. ինչո՞ւ Նոր Կտակարանը ջնջած է մայր Աստուծոյ պատկերը, գերարժեւորելու համար Զայրն Աստուծոյ պատկերը (258 գործածութիւն): Ըստ երեւոյթին, «Որդի»ին արական իրականութիւնն է (202 գործածութիւն), որ Զօրը իրականութիւնը անկումի տարած է:

Բայց, այս ձեւով, աստուածաբանական երեւակայութիւնը մեծ կորուստի կ'ենթարկուէր: Արդարեւ, դիւրին է ցոյց տալ որ մայրական պատկերը շատ աւելի ներկայ է հին-կտակարանեան բնագիրին մէջ, քան բացայայտ գործածութիւններուն հաշիւը կրնայ կարծել տալ: Այսպէս, «ողորմութիւն» բառը ուղղակի կերպով արգանդին կը յղէ, չիշշելու համար մայրական պաշտօնին ուրիշ անդրադարձներ, ինչպէս, երբ արարչական գործը կը սեպուի ծննդաբերութիւն կամ մայրութիւն...

Այս ձեւով, կ'ըսէ ճոնսըն, քրիստոնէական աւանդութիւնը կորսնցուցած է աստուծային էակին լիութեան մէկ կարեւոր երեսը: Պէտք է զայն վերականգնել, ինչ որ պիտի կարենար վերարժեւորել կիներու

ԲԱԳԻՆ

Կենսական փորձառութիւններէն մէկը:

Յետոյ՝ Որդիին իգականութիւնը:

Աւելի տարօրինակ պիտի թուի Քեզի, Ս. Բարսեղ, «Որդին իգականացնելու» գաղափարը: Անշուշտ, կրնանք խորհիլ Իմաստութեան պատկերին քրիստոսաբանական մեկնաբանութեան մասին, որ բաւական տիրական է քրիստոնէական աւանդութեան մէջ. մանաւանդ թէ, կը տեսնենք որոշ հոգեւոր հեղինակներու քով, այս սեփականացումը Քրիստոսի խոր իգականացումի մը առաջնորդած է.

Այսպէս օրինակ, Henri Suso-ն (շ. 1295-1366) կը ներկայացնէ աստուածային Իմաստութեան իր տեսիլքը.

«Փղոսկրեայ գահ մը, նուրբ եւ շատ գեղեցիկ, երեւցաւ ամպէ սիւնի մը մէջ, ուր հարս որակեալը գեղեցկութեամբ կը ճառագայթէր, ոսկեայ զգեստներով, տարբեր գոյներով ծածկուած (...) Երբ կը կարծէինք որ ան քնքուշ երիտասարդուհի մըն է, յանկարծ տեսանք որ ան շատ գեղեցիկ երիտասարդ այր մըն էր (...) Եւ ան հասկցաւ որ Յարս ըստուածն էր, յաւերժական Իմաստութիւնը: Ամէն աստուածային Անձ, ինքն իր մէջ առնուած, Իմաստութիւնն է, եւ երբք Անձերը միասին Իմաստութիւն մըն են. սակայն, քանի իմաստութիւնը Որդիին կը վերաբերի եւ կը յատկացուի իր ծնունդին պատճառով, ան վարժուեցաւ այդպէս կոչելու Յօր սիրելի Որդին» (Իմաստութեան ժամացոյցը, գլ. Ա, տե՛ս նաեւ Կեանքը, գլ. գ-դ):

Ուրիշ տեսանկիւն մըն ալ կայ, որ Որդիին «իգականացում»ը կը պատճառէ... իր վրան մօր մը գիծերը լուսարձակելով... 4-րդ դարուն, Եւագր Պոնտացին կը գրէր.«Միեւնոյն Քրիստոսը կրնայ, որդեգրուած տեսանկիւնին համաձայն, «հայր» եւ «մայր» ըլլալ. ան «հայր» է անոնց, որոնք որդեգիր որդիացումի ոգին ունին (տես Հռ 8.15), «մայր» է անոնց, որոնք կաթի կը կարօտին, ոչ թէ՝ հաստատ կերակուրի (տես՝ Եբր 5.12): Արդարեւ, Քրիստոսը որ կ'արտայայտուէր Պօղոսի բերնով՝ կը դառնար Եփեսացիներուն «հայր»ը, անոնց յայտնաբերելով իմաստութեան խորհուրդները (Եփ 3.1-12), եւ Կորնթացիներուն «մայր»ը, անոնց խմելու կաթ ջամբելով (Ա. Կր 3.2)» (Սքոլ. Առ. 20,9- եւ 210):

Այս մօտեցումը կը կրկնուի Anselme de Cantorbéry-ի «աղօթք սուրբ Պօղոս»ին անուն գրութեան մէջ, ուր կ'ըսէ. «Բայց դուն, Յիսուս, բարի Տէր, Դուն մայր մըն ալ չե՞ս նաեւ: Մայր մը չէ՞ Ան որ, հաւի մը պէս, իր փոքրերը կը հաւաքէ իր թեւերուն տակ (տեսնել Մտ 23.37): Իրապէս, Տէր, Դուն նաեւ մայր մըն ես: Որովհետեւ, ինչ որ ուրիշներ ստեղծած եւ ծնած են, Քեզմէ ստացած են: Անոնցմէ առաջ, Դուն մեռար ծնելով, եւ Դուն մեռնելով ծնար նոյն ինչ որ անոնք ծնած էին: Որովհետեւ, եթէ ծնած չըլլայիր, Դուն մահը փորձարկած պիտի չըլլայիր, եւ եթէ Դուն մեռած չըլլայիր, Դուն չպիտի ծնէիր: Ձաւակներու կեանք տալու ցանկութեամբ, Դուն ճաշակեցիր մահը եւ, մեռնելով, Դուն ծնար: Դուն Քեզմով, անոնք քու հրամանովդ եւ քու օգնութեամբդ: Դուն իբրեւ հեղինակ, անոնք իբրեւ նախարարներ: Ուրեմն Դուն, Տէր Աստուած, աւելի եւս մայր ես» (Օր. 10)...

Նոյն ուղղութեամբ կ'արտայայտուի Julianne de Norwich-ը, որ անգլիացի խորհրդագրած մըն է (1342-1416 թթ). «Մենք գիտենք թէ մեր

մայրերը մեզ կը ծնին տառապանքով եւ մահով, բայց ի՞նչ կ'ընէ մեր իսկական Մայրը, Յիսուս, ինք որ սեր է: Ան մեզ կը ծնի ուրախութեան եւ յաւիտենական կեանքին համար: Թող օրհնուած ըլլայ: Մեզ կը կրէ իր մէջ սիրով: Ան չարչարուեցաւ - ... եւ, վերջաւորութեան, ան մեռաւ: Երբ ամէն ինչ աւարտեցաւ եւ ան մեզ ծնաւ երանութեան համար, նոյնիսկ այն ժամանակ իր սքանչելի սէրը չբաւարարուեցաւ: Ան ինծի յայտնեց ասիկա իր գորովալից գերազանց բառերով. «Եթէ կարենայի աւելի տառապիլ, պիտի ուզէի»:

Ան չի կրնար մեռնիլ, բայց չ'ուզեր դադրիլ գործելէ, քանի մեզ պէտք է սնուցանէ. իր մայրական գորովը իրեն այս պարտականութիւնը կու տայ: Մայր մը իր զաւակը կը սնուցանէ իր կաթով, բայց մեր անբաղդատելի Մայրը, Յիսուս, ինքզինքը մեզի կու տայ իբրեւ կերակուր: Ան ասիկա կ'իրագործէ ամէնէն գուրգուրոտ քաղաքավարութեամբ Սուրբ Խորհուրդին ատեն, կեանքի այս շինիչ սնունդին» (Աստուածային սիրոյ Յայտնութիւններ, գլ. 43):

Վերը յիշուած բնագիրները, կը տեսնենք, իրարու կը մերձեցնեն Յիսուսի մահը եւ ծննդաբերութեան ցաւերը, իր մարմնին եւ իր արեան տուօթիւնը եւ մայրական կաթ ջամբելը... (Տե՛ս նաեւ այսօր, N. ÉCHIVARD, *Femme, qui es-tu?* Paris, 1985, էջ 67-68):

Վերջապէս, Հոգին իգականով: Սուրբ Հոգիին «իգականութիւնը» յիշելով, աւելի ընտանի ենթահողի մը վրայ կը գտնուինք. այն պատճառով որ Հոգին նշող բառը քերականօրէն իգական է որոշ սեմական լեզուներու մէջ, բազմաթիւ հին բնագիրներ (ըլլան ուղղափառ թէ լուսանցքային) նման տեսութիւններ կը պարզեն:

Այսպէս, Սողոմոնի Տաղերուն մէջ, չէի՞ր տեսած, ս. Բարսեղ՝
«Ինչպէս աղաւնիներուն թւերը իրենց ձագերուն վրայ
եւ իրենց ձագերուն կտուցները դէպի իրենց կտուցները,
այսպէս եւ Հոգիի թւերը սիրտիս վրայ.
սիրտս կը խնդայ եւ կը յուզուի
ինչպէս երեխայ մը կը յուզուի իր մօր արգանդին մէջ»

(Սող. Տաղ. 28,1-2):

Եւ կը յիշենք նոյնպէս Փիլիպպոսի Աւետարանին խօսքը, որ Հոգիին իգականութիւնը կ'ուզէ ըսել.

«Շատեր կ'ըսեն թէ Մարիամը ծնաւ Հոգին սուրբէն: Անոնք կը շուարին: Ի՞նչ կ'ըսեն: Կ'անգիտանան որ երբեք կին մը չյղացաւ կնոջմէ մը»... (Փիլ. Աւետ., 17):

Յիշատակութեան արժանի է նաեւ Տասներկու առաքեալներուն ասորական Հրահանգը. «Սարկաւագը Քրիստոսի տեղը կը կենայ, եւ զայն պիտի սիրէք, մինչդեռ սարկաւագուհին պիտի պատուէք Ս. Հոգիին տեղւոյն մէջ» (Dib. Ap., 9)

Չեմ ուզեր երկարել եւ խօսիլ մոնթանիզմէն եւս, որ խօսքը կու տար կիներուն, բան մը որ ուղղափառ Հայրերը կը դատապարտէին...

Այս հիման վրայ, ոմանք կը փափաքին վերականգնել, աստուածաբանական մակարդակի մը վրայ, Ս. Հոգիին իգականութիւնը...

Մեր թուելիք վերջին բնագիրը Սողոմոնի 19-րդ Տաղն է, ուր (Od. Sal. 19,6-10) Կոյսը արական գիծերով կը ներկայանայ (հ. 10. «Ան ծնաւ այրի մը պէս, կամովին»). յիշենք հիմա այս պոեմին առաջին տողերը.

ԲԱԳԻՆ

«Կաթի բաժակ մը ինձի շնորհուեցաւ
 Եւ զայն խմեցի Տիրոջը քաղցրութեան մեղմութեան մէջ:
 Որդին է այդ բաժակը.
 Ան որ դիեցուց, Յայրն է.
 Եւ Ան որ [կաթը] քաշեց, սրբութեան Յոգին է:
 Որովհետեւ իր ստինքները լեցուն էին
 Եւ պէտք չէր որ իր կաթը անիմաստաբար թափէր:
 Սուրբ Յոգին բացաւ իր արգանդը
 Եւ ան խառնեց Յօր զոյգ ստինքներուն կաթը:
 Ան տուաւ այս խառնուրդը աշխարհին իրմէ անկախաբար
 Եւ անոնք որ ստացան զայն աջին լիութեան մէջ են»: (Սող. Տաղ.
 19,1-5)

... Այսպէս, այս շատ հին բնագիրին մէջ, Երրորդութիւնը կ'ընդգրկէ ...
 զոնէ երկու իգական անձնաւորութիւններ. Յայրը, որ հակառակ այս
 անուանումին՝ մօր մը բոլոր վերադիրները կ'առնէ. Եւ Ս. Յոգին, որ
 «դայեակ»ի մը նման կը սեպուի, ծննդաբերութեան, յետոյ դիեցումին
 օգնող, ծծելու սկսող նորածինը երկրորդող...

Խորհելով աւելի, մենք ալ կը նկատենք, Ս. Բարսեղ Կեսարացի, որ
 եթէ այսօր յետին առաջադրութիւնը կը կայանայ «Աստուծոյ մէջ իգա-
 կանութիւն» վերագտնելուն մէջ, այն ատեն Երրորդութեան այս իգա-
 կանացումը պիտի չէզոքացնէ, վերջապէս, ամեն մարեմաբանական
 մաքսիմալիզմ...

x
 x x

ՍՈՒՐԲ ԲԱՐՍԵՂ,

Աստուծմէ յետոյ գոյութիւն ունեցող ամենէն արտակարգ էակը, Կոյս
 Մարիամն է: Որովհետեւ Կոյս Մարիամը բոլոր աղքատներուն մէջ ամէ-
 նէն աղքատն է, միաժամանակ ան ամենէն հարուստն է, բոլոր մարդկա-
 յին էակներուն մէջ:

Տեսէք, երկու բառեր արտասանեցի, զիրար հակասող. աղքատ եւ
 հարուստ, հարուստ եւ աղքատ, միաժամանակ: Կարծես անօթի մը մէջ
 դրած ըլլանք ջուր եւ կրակ, եւ կ'ուզենք ստանալ լաւ խառնուրդ մը ջու-
 րի եւ կրակի, բայց անկարելի է. որովհետեւ կամ ջուրը պիտի մարէ
 կրակը, եւ կամ, համաձայն էք, կրակը պիտի վերածէ ջուրը շոգիի,
 զայն անհետացնելով, պիտի մնայ միայն երկուքէն մէկը...

Արդ կը տեսնենք աւելի եւ աւելի սքանչացումով թէ ինչ որ անհնար է
 բնութեան մէջ, կարելի է Աստուծոյ մէջ: Եւ Աստուծմէ հմայուած արա-
 րածներուն համար, ինչպէս Կոյս Մարիամը: Ամենէն աղքատն է, ամենէն
 հարուստն է: Եւ այնքան ատեն որ, հոգեւոր բաներուն մասին խօսելու
 համար, հակառակ բառով չենք ժխտած մէկ բառը, չենք ըսած իրակա-
 նութիւնը: Կոյս Մարիամը աղքատն է, աղքատներուն մէջ: Ինչո՞ւ, քանի
 որ ան Ս. Յոգին ամենէն աւելի «համակուածն» էր: Ինչպէ՞ս ներկայաց-
 նել Ս. Յոգին, Ս. Յոգին ալ «աղքատներուն հայրն է»: Կոյս Մարիամը
 համակուեցաւ «աղքատներու հօրմէն»: Եւ Ան զայն համակեց իր աղ-
 քատութեան մէջ, քանի որ ամենէն աղքատները կը համակէր, աղքատ-
 ներուն հայրը ըլլալով: Ս. Յոգին, չխաբուինք, կենդանի սէրն է, աստ-

ուածաբանական առումով, Աստուածն է, Սէրն է՝ Երրորդութեան գիրկին մէջ, եւ այսպէս ան կոչում ունի փոխանցելու իր մէջ եղող սէրը իրմէ դուրս: Այո՛, եւ ինչ որ Աստուծմէ դուրս է, Ս. Զոգին կու գայ, կ'ըսէ աստուածաբանութիւնը: Արարչութիւնը Ինք ըրած է. Ս. Զոգին կը շրջէր ջուրերուն վրայ, մեր տեսածին չափով, եւ հսկայ է. ինքն է որ ամէն ինչ ստեղծած է, ինքն է որ Ս.Երրորդութենէն դուրս կը տարածէ շնորհքը. եւ ինքն է որ աղքատներով կը զբաղի, ինք աղքատներուն հայրն է. իր աստուածային կեանքը կը փոխանցէ մարդոց, ինչպէս հայր մը. Ս. Երրորդութեան մէջ, ան գործիչն է: Ան Աստուծոյ սրբութիւնը դէպի դուրս կը փոխանցէ ...

... Ինք է, պիտի ըսէ մեզի Յիսուս Քրիստոս, որ կը հսկէ մեր վրայ թառած աստուածային կեանքին հասունացումին, զայն պիտի փարթամացնէ: Կ'երթամ, կ'ըսէ Քրիստոս իր առաքեալներուն Զամբարձման օրը, յետոյ կը վերադառնամ, ձեզի պիտի դրկեմ իմ Ս. Զոգիս, կը վերադառնամ Ս. Զոգիիս հետ: Եւ այո, այն ատեն, Յիսուս կ'աւելցնէ, ցոյց տալով թէ ան կը հսկէ մեր վրայ, ան մեզ պիտի ուղեկցի դէպի սրբութիւն, ամբողջական ճշմարտութիւն... Եւ ան մեզ գործելու պիտի առաջնորդէ աստուածներու նման, ան մեզ պիտի տանի վայրկեանէ վայրկեան. եւ եթէ չպատահի որ հաւատքի արարքը ընէք, զայն պիտի չընէք: Ոչ ոք կրնայ ըսել թէ Յիսուս Տէրն է, առանց որ Ս. Զոգին զայն ըսէ մեր սիրտերուն մէջ:

Օ՛, Ս. Զոգին աղքատին հայրը, կը տեսնե՞ք զայն, դուք որ զիս կ'ընթերցէք. աղքատները Երրորդական Աստուծոյ հմայքին դիմաց կանգնած բոլոր մարդիկն են, ինչպէս ալ ըլլան անոնք: Կայ անսահմանութիւն մը՝ հմայք Աստուծոյ եւ երկրի վրայ կեցած աղքատ մարդոց միջեւ: Եւ եթէ Սուրբ Զոգին չթոյլատրէ մեզ որ կտրենք այս անսահման միջոցը, օ՛Ֆ, զայն չենք յաղթահարեր...

Պէտք ունինք մէկու մը որ մեզ համակէ, մեզ առաջնորդէ, եւ ասիկա որովհետեւ Աստուծոյ հարստութեան հետ յարաբերաբար, ամէն մարդ, որքան ալ հզօր ըլլայ կամ խելացի, աղքատ մըն է:

Եւ այնքան ատեն որ մարդ մը չ'ընդունիր որ ինքը կեցած է այս հիանալի Աստուծոյ դիմաց՝ հաւատքով գիտակցուած, որ իր յատուկ աչքերով կը տեսնէ (մինչդեռ շատեր այդ յատուկ աչքերը չունին, որ հաւատքն է), այնքան ատեն որ մարդը չէ գտած ասիկա, ուրեմն ան չի գիտեր իր աղքատ ըլլալը եւ չի հասկնար որ պէտք է թրծուի Յիսուսի դրկած սիրոյ Զոգիով... Եւ ահաւասիկ, այս Ս. Զոգին պիտի տարածէ այսպէս ըսուած այս աստուածային կեանքը Եկեղեցիին մէջ, հաւատացեալներուն մէջ, բոլոր մարդերուն մէջ, ան պիտի պատրաստէ ոչ-քրիստոնեաներն ալ:

Զարցում տանք հիմա թէ ինչպէս Ս. Զոգին Կոյս Մարիամը վերածեց սքանչելիքի մը՝ կեանքի եւ հաւատքի մարզին մէջ, շնորհքի մարզին մէջ, ինչպէ՞ս Ան վարուեցաւ իր հետ, շա՛տ լաւ, իր օրէնքին համաձայն, Ս. Զոգին աղքատներուն մէջ տարածուող անձն է: Այո՛, ան տարածուեցաւ Կոյս Մարիամի մէջ, ինչպէս կը կատարէր աղքատներուն պարագային: Անկարելի է որ Սէր-Աստուածը տարածուի մէկու մը մէջ, որովհետեւ այս մէկը գեղեցիկ է, մեծ է, սքանչելի է... Այսպէս չէ, որովհետեւ Աստուած ամէն ինչ ունի: Ասոր համար, Ան պէտք է սիրէ իրմէ դուրս աղ-

ԲԱԳԻՆ

քատութիւնը: Որովհետեւ Ինք է որ ամէն ինչ ստեղծած է: Ուրեմն պիտի սիրէ աղքատութիւնը: Ինչ որ Իրմէ դուրս գոյութիւն ունի, Իրմէ առաջացած է...

Բոլորիս համար, Քրիստոնեաներուս, Կոյս Մարիամը էակի մը Աստուծոյ տուած կատարելութեան գագաթն է, եւ մենք մեզի կ'ըսենք, թէ սիրելով Կոյս Մարիամը, ան կը սիրէ աղքատութիւնը: Բայց, վերջապէս, զիս կը ցնցէք: Լաւ կը պատկերացնեմ թէ ոմանց համար ասիկա ցնցիչ է... Աստուածամայրը: Ան այնքան մօտիկ է Աստուծոյ, որոշ աստուածաբաններ կ'ըսեն թէ ան անձնաւորական միութեան սահմանն է, թէ ան աստուածութեան սահմանն է: Բայց մեզի համար արդէն՝ ինչ հարստութիւն, ինչ գեղեցկութիւն. եւ կարծես Աստուած սիրած է Կոյս Մարիամը աղքատութեան պատճառով: Ան ծնած է, ըստ որոշ աստուածաբաններու, Անարատ Յղութեամբ, ան էութեան եկած է առանց որեւէ բանի մը որ կրնար զինք հեռացնել, թերեւս միլիմետրով մը, Աստուծոյ սպասածէն...

Եւ դուք կ'ըսէք ինծի թէ Աստուած սիրեց այս էակը, որովհետեւ ան աղքատ էր: Առաջին վայրկեանէն իսկ, ան այս առանձնայատկութեամբ օժտուած է: Իր կատարելութեան մէջ, ան կ'ուզէր իրականացնել Աստուծոյ կամքը: Սրբութիւն մը, որ կը գերազանցէր միւս ստեղծուածներուն, հրեշտակներուն, եւայլն, սրբութիւնը: Եւ ան այն մէկն է որ Աստուած կը հրաւիրէ իր աղքատութեամբ: Գրեթէ հայիոյանք մը կ'ընենք Մարիամին, զայն այսպէս միւս արարածներուն մօտեցնելով, ըսելով թէ ան աղքատ էր, ուրիշ աղքատներու կարգին, ասոր համար Ս. Զոզին զայն ընտրեց... Դժուար թէ հաւատանք: Բայց լսենք Մեծացուցէն.

«Տե՛րը պիտի գովաբանեմ. Ահա հոգիս կ'ուրախանայ Աստուծոյով, իմ Փրկիչովս, որովհետեւ ան տեսաւ իր աղախինին հեգութիւնը: ... քանի հզօրն Աստուած ինծի համար մեծամեծ գործեր կատարեց...»

Որովհետեւ միայն արարած մըն էի, ան նայեցաւ իմ փոքրութեանս: Անոր ըսածները իրողութիւններ են: Եթէ հաւատք ունինք: Ան մեզի կը հաղորդէ նոյնիսկ իր ուրախութեան պատճառը, Աստուծոյ հայեացքն է՝ իր տկարութեան վրայ...

...«Անօթները բարիքներով լիացուց».

Ան եկաւ փոքրերուն համար, ան եկաւ աղքատներուն համար: Անոնք որ անօթի են, զանոնք կը լեցնէ բարիքներով: Այո՛, Ս. Կոյսը կ'ուրախանայ, իրեն համար եւ նաեւ բոլոր մարդոց համար: Այս է կեանքին օրէնքը, թէ փոքրերուն վրայ Աստուած կ'իջնէ. անոնց վրայ, որ անօթի եւ ծարաւ են. կու գայ անօթիները լիացնելու, բայց նաեւ իրեն յուսացողները, դէպի իրեն դարձողները, եւ ան գահընկէց կ'ընէ զօրաւորները, այսինքն շատ խելացի եւ շատ քաջ մարդիկը, մարդկային առումով, որոնք իրենք զիրենք հաստատած են այս կեանքին մէջ եւ որոնք այլեւս երկրի վրայ ոչ ոքէ կը վախճան, հարուստները ասոնք են, որոնք իրենց ուժին կ'ապաւինին եւ օր մը պիտի կորսնցնեն զայն, իրենց սեփականութիւնները պիտի կորնչին: Ան գահազրկեց հզօրները, եւ բարձրացուց խոնարհները, որոնք կը յուսան իրեն... Փոքրիկ աղքատը հարըստացուց, յանկարծ ան կը գիտակցի իր վիճակին, չէր գիտեր՝ ինչպէս շատեր երկրի վրայ, մեծ սուրբերը, փոքրիկ սուրբերը, նոյնքան մեծ որքան մեծերը, որոնց պատմութիւնը չենք իմանար... չէին գիտեր որ Աստ-

ուած զիրենք այդպիսի ազդեցութիւն մը ունենալու համար ընտրած էր... Խոնարհութիւնը զիրենք բարձրացուց:

«Ես ոչինչ եմ»:

Կոյսը կը գիտակցի այս բանին եղիսաբէթի դիմաց: Մեծացուցէի առթած այս ցնցումը, ան զայն կ'երգէ այն վայրկեանին, երբ Ս. Զոգին կը փափաքի: Ասիկա չի նուազեցներ Կոյս Մարիամին գեղեցկութիւնը, որ կը պատուենք համաձայն Յայտնութեան տեսիլքին: Լուսինը անոր ոտքերուն տակ է: Լուսինը. ամբողջ նիւթական ստեղծագործութիւնը այս փոքրիկ երիտասարդուհիին կը ծառայէ: Տասներկու աստղերու պսակ մը մազերուն մէջ, արեւը որ կը պարուրէ զինք եւ կը փայլեցնէ լոյսով եւ գեղեցկութեամբ: Երկու մակարդակ կայ: Մարդկային մակարդակը եւ իրականութիւնը, որ կը յանգի Կոյս Մարիամի հմայքին: Կը տեսնենք նաեւ, թէ ի՞նչ է հեզութիւնը: Տէրը ինծի համար հրաշքներ գործեց: Կ'ըսէ, կ'երգէ, բոլոր սերունդները երանի պիտի տան ինծի, այո՛, ուրեմն Տէրը հայեցաւ իր աղախինին փոքրութեան: Պիտի ըսէինք. ի՞նչ մեծամտութիւն: Ինծի կը թուի թէ այսպէս դիտել Կոյսը իր աղքատութեան մէջ ինծի համար մեծ ուրախութեան աղբիւր է: Մարդիկ երանի պիտի տան ինծի, որովհետեւ ան նայեցաւ իր աղախինին փոքրութեան: Ան մեզ կը սիրէ մեր փոքրութեան, մեր տգիտութեան, մեր վախկոտութեան եւ մեր սիրոյ պակասին մէջ: Ահաւասիկ, Աստուծոյ սիրածը: Ո՞ր կը գտնուի Ան: Իրական հեզութիւնը մեզ ազատագրող ազատութիւնն է: Այո՛, իր փոքրութիւնը Զոգին կը կանչէր: Որովհետեւ աղքատ էր, ան Աստուծոյ ախորժակ ունէր: Անօթի էր Աստուծոյ: Բա՛ց բերանդ եւ ես զայն կը լեցնեմ (Սաղմոս): Միայն անօթիները: Մարիամը իր մէջ կը կրէր Աստուծոյ ըսածը ինք իր մասին Սաղմոսներուն եւ Մարգարէներուն մէջ:

Ան իր աղքատութեան մէջ բարձրացուեցաւ, բայց ինչո՞ւ ինք եւ ոչ ուրիշներ: Որովհետեւ ան ընտրուած էր, բայց գիտենք թէ բոլոր աղքատները ընտրուած են, իւրաքանչիւրը իր տեղը: Եւ եթէ Կոյսը բարձրացուեցաւ այսպէս, անոր համար է որ ան դառնայ մայրը, ան որ մեզ պիտի ուսուցանէ աղքատ դառնալու ճանապարհը: Ան կը փափաքէր մեզի աղքատութիւն քարոզել եւ կարծեմ այսպէս կը դիտենք զայն իր աղքատութեան մէջ, ինչպէս չի նեղուիր երբ զայն կը տեսնենք իր ամենայն փառքին մէջ, Տիրոջ կողքին, երբ զայն կը տեսնենք երկինք բարձրացած պահուն, հրեշտակներուն նուիրապետութիւնը...

Ո՞վ է այս որ կը բարձրանայ, ո՞ր կ'ուզէ հանգչիլ: Իրականութեան սահմանագիծին: Բայց Աստուած զայն ո՞ր գտաւ, այո՛, շատ մաքուր է, ան Աստուծոյ մայրն է. եւ ասիկա մեզ կը մղէ դիտելու զինք. ճիգերով չէ որ Աստուծոյ կը հասնինք, բացի եթէ այդ ճիգերը Ս. Զոգին կը հրաւիրեն: Ահաւասիկ, զայն կը դիտենք, աղքատներուն մայրը, որովհետեւ ան, իր կեանքի սկիզբին, ստացած է առաջին շնորհքը, եւ ոչ մէկ բան կու գայ կասեցնել իր ուղին, այս աստուածային ընտրութիւնը, ամբողջովին ձրի, ուրկէ՞ կու գայ: Ինչո՞ւ Աստուած լեցուց փոքրիկ երիտասարդուհիին մեղք չունենալու առանձնայատկութեամբ, ան պիտի պատասխանէ. Ան ամէն ինչ ըրաւ ինծի համար, ծնունդէս առաջ ընտրուած էի, միայն ողորմութեամբ եմ ինչ որ եմ...

Ձրի տուրք մըն է:

ԲԱԳԻՆ

Առաջին անգամն է, որ զաւակը կը շինէ մայրը: Աստուած ուզեց աշխարհի գալ մօր մը գիրկին մէջ. ուրեմն զայն իր չափով ստեղծեց...

Կը դառնամ Իրեն, եւ քեզմէ կ'անցնիմ... Դուն աշխարհի բերիւր ամբողջ մարմինին գլուխը, Յիսուս Քրիստոս, կը թոյլատրէիր որ մարդկութիւնը Աստուծոյ զաւակի վերածուի...

Ան կը մնայ մայրը, եւ Դուն՝ Յիսուս այդ հաստատեցիր խաչին վրայ...

X

X X

Պէտք է միշտ փորձել նշմարել, Աստուածութեան յայտնութիւններուն տակ, անոնց խորհրդանշական պատկերագրութիւնները, այնքան լեցուն մարդկութեան հոգեւոր ճանապարհին վերաբերեալ ուսուցումներով: Մարդկութեան ճիգը չի պարփակուիր Աստուածութեան յաղթանակելու ցանկութեան մը մէջ, որ մարդը իր անկումին կ'առաջնորդէ. «Քանի Աստուած գիտէ թէ այն օրը որ անկէ ուտէք, ձեր աչքերը պիտի բացուին եւ աստուածներու պէս պիտի ըլլաք՝ բարին ու չարը գիտնալով» (Ծն 3.5) օձին խօսքն է: Ընդհակառակը, Աստուած կը յայտնուի այն ընդունման, որ կապուած է անձնութեան, Աստուծոյ կամքը կատարելու համար անձնական կամքէն հրաժարման հետ. «Աստուծոյ աղախինն եմ, թող քու ըսածդ ըլլայ» (Ղկ 1,38):

Այս միակ շարժումին մէջ է որ մարդկութիւնը Աստուածութիւնը կը ստանայ:

Կոյս Մարիամին ընդունումը երկրորդական երեւոյթ մը չէ: Ան կու գայ Աստուածածինի հոգիին խորքէն, որ իր մանկութենէն ի վեր Աստուած կը սիրէր իր անձէն աւելի: Յիշեցնենք. Մարիամ երեք տարեկան հասակին կը մտնէ Տաճարը, հոն պատրաստուելու համար Քրիստոսը ընդունելու: Ան խոստացուած տաճարն է, ուխտի տապանը, մոր Դրախտը, որ կ'ընդունի Տէրը: Մարիամ Տաճար կը մտնէ, ինքզինք տաճար դարձնելու նպատակով: Արդէն, մարդկային յղումներուն հետ հատում մը կայ: Աւանդութեան համաձայն, Մարիամ կը սնուի հրեշտակի մը ձեռքով: Աւետումը այս հոգեւոր վարուելակերպին յանգումն է:

Կրնանք ըսել որ հոգեւոր փորձառութեան մէջ կան երեք շրջաններ, որոնք Աստուածածինին կեանքին երեք հանգրուաններուն կը համապատասխանեն:

Առաջին շրջանը Տաճարին մէջ մուտքն է: Երկրորդը հրեշտակին աւետումն է Աւետման ժամանակ: Երրորդը կը սկսի Մարդեղութեամբ իսկ:

Առաջին շրջանը կը համապատասխանէ այն ամբողջ ժամանակաշրջանին երբ հոգին կը պատրաստուի ընդունելու Քրիստոսի պատուիրանները, լիապէս ընդունելով իր կեանքը յատկացնել Տիրոջ, իր անձնական կամքը մեռցնելով: Ասիկա Քրիստոսի՝ ճշմարտութեան գիտն է: Այս առաջին հանգրուանը շնորհքի մը, եւ անձնական ճիգին այս շնորհքին մէջ պտղաւորումն է: Բայց առանց շնորհքի ամէն անձնական ճիգ անիմաստ է, եւ առանց անձնական ճիգի ամէն շնորհք կը պահուրտի կիրքերու եւ սեփական կամքի հողին մէջ:

Երկրորդ շրջանին մէջ, միայն Աստուածութեան զօրութիւնը կ'առաջադրուի, բայց միշտ մարդէն խնդրուած հրաժարումով մը:

Կոյս Մարիամը չ'ըսեր հրեշտակին. «Պէտք է նշանածիս հետ միա-

նամ այդ զաւակը ունենալու համար», ուրիշ կնոջ մը նման:

«Ամուսնացած չեմ» նախադասութիւնը կը բացայայտէ որ Կոյսը մարդկային գործի մը չի դիմեր՝ ունենալու համար իրեն խոստացուած զաւակը: Այս խօսքը կասկածի արդիւնք մը չէ, այլ՝ հաւատքի: Կը նշանակէ. «Կը պատկանիմ Աստուծոյ, թող Աստուած, միայն ինք, ներգործէ մէջս», որովհետեւ ինչ որ անկարելի է մարդուն, կարելի է Աստուծոյ համար (Ղկ 1.37): Ասիկա հասկնալու համար, պէտք է գիտնալ թէ Մարիամը միւս մարդկային էակներէն աւելի կը նշմարէր մարդկային ինկած բնութեան «մեղք» երեսը:

Տիրամօր հայեացքը խոր է. ամէն անձնական մեղքէ զերծ, որովհետեւ չի նկատ, եւ տաճարին մէջ անցուցած իր շրջանին յաղթանակեց ամէն մարդկային կիրքի՝ հոն փորձութիւն ապրելով: Եթէ Քրիստոս փորձուեցաւ, ինչպէ՞ս Մարիամը զերծ կացուցինք փորձութիւններէն: Իր հեղութեամբ, Աստուածածինը զինք փորձողը յաղթեց: Ան կամովին Եւային մեղքը ընդունեց, ինչ որ իր բարձրութեան մաս կը կազմէ:

Մարիամ կու լայ, մինչեւ Աւետուճը, Եւային մեղքը ինքզինքին վերագրելով, եւ իր արցունքներով ան համայն աշխարհը մաքրագործեց: Ան կու լայ նաեւ, անձնական մեղքէն աւելի որ չէ ճանչցած, ինկած մարդկութեան մէջ արձանագրուած մեղքին բնութիւնն իսկ: Ան բարձր խորհրդագգած տեսողութիւն մը ունի, բոլոր մեծ տեսիլքները իրմէ կու գան: Ան, իր անարատ հոգիի մաքրութեամբ, կը տեսնէ մեղքը, որ մարդկային անկեալ բնութեան հետ շաղախուած է:

Օրինակի համար, հոգեւոր մարդիկ ցանկութեան կիրքը կը վերածեն հոգեւոր շարժումի մը, որ զիրենք կը վերացնէ, եւ աստուածային շնորհքին կ'արժանացնէ, եւ հաճոյքը՝ կամքի առողջ ուրախութեան մը, որ աստուածային քարիզներու կ'առաջնորդէ: Մեծ հոգեւորները կը տեսնեն, իրենց անձնական մեղքերէն բացի, իրենց մարդկային անկեալ բնութեան երեսը: Եթէ նոյնիսկ զանոնք յաղթահարած են, հոգեւոր կեանքին մէջ ոչ մէկ յաղթանակ կայ, եւ ամէն օր փորձութիւն կայ:

Ամենասուրբ Աստուածամօր պարագան ալ նոյնն է: Ուրեմն կրնայ ըսել. «Ամուսնացած չեմ», որովհետեւ, մարդկային անկումին գիտակցելով, ան երկրաւոր ոչինչ կ'ուզէ ստանալ:

Ամէն մարդկային գործողութենէ հրաժարելով, Մարիամ ունայնացուց ինքզինք, իր յատկական կամքը, իր յատկական ուժը, եւ ուրեմն իր անկեալ բնութիւնը ստորադասելով Աստուածութեան կամքին եւ ներգործութեան: Այս յատկական կամքի ունայնացումը ինքն իր մէջ գործողութիւն մըն է, մեռցնել ինքզինք ոչ թէ անհետանալու համար. այլ՝ Քրիստոսի հետ յարութիւն առնելու: Եթէ մարդկային մարմինը չլռէ ամբողջութեամբ այս բարձր «ունայնացում»ին մէջ, որ շնորհքին պտուղն է մարդկային ազատականութեան մէջ, փառքի Թագաւորը չի կրնար մտնել մարդկային հոգիին մէջ:

Աստուածային Ունայնացումի (Kenosis) այս լռութիւնն է, որ կը փոխանցուի մահկանացու մարմինին, որպէսզի ան ալ լռէ: Քրիստոս Թագաւոր, մտնելով, լռութեան քարիզը կը փոխանցէ. լռել կը նշանակէ ունայնանալ այս շնորհքին մէջ, զուր խօսքերով զայն չմերժելով: Լռութիւնը մարդկային ճիգին պտուղը չէ: Ան աստուածային լռութեան մէկ «հայեցողութիւնն» է, որ առաջարկուած է հոգիին՝ երկրաւոր հոգերէ

ԲԱԳԻՆ

ծերբազատուելու համար: Կան երեք կարելու խորհուրդներ. Մարիամին կուսութիւնը, ծննդաբերութիւնը եւ Տիրոջ մահը, զորս Աստուած լռութեան մէջ իրագործած է:

Մարդեղութիւնը եւ մահը Ունայնացումին եւ լռութեան արդիւնքն են, եւ Յարութիւնը անոնց կատարելագործումն է: Ինքզինքէն հրաժարելով, Տիրամայրը իր սիրտը բացաւ կատարելապէս աստուածային ունայնացումին, որովհետեւ Մարդեղութեան գործը Աստուծոյ համար ունայնացում է:

Իրականութեան մէջ, ամէն իսկապէս հոգեւոր յարաբերութիւն կը պահանջէ զրկում մը: Միակ Սէրը երկրաւոր սէրերէն առաջ է: Երկրաւոր սէրերու զրկում է:

Պէտք է հոգիիդ մէջ լռես, միակ Խօսքը ընդունելու համար:

«Մարիամ բոլոր այս ըսուածները միտքը կը պահէր եւ անոնց վրայ կը խոկար» (Ղկ. 2.19): Վտանգ կայ, որ մենք Կոյսին չափ ուշադիր չըլլանք: Պէտք է գիտակցինք որ Յիսուսի Մայրը ուշադիր էր Յիսուսի մանկութեան բոլոր դէպքերուն եւ ժեսթերուն: Մարիամ չէ ձգած որ անոնք կորնչին: Ան արթնցուց իր յիշատակները, զանոնք քննեց, դասեր քաղելով: Չենք գիտեր թէ ինչպէս Կոյսը կը խորհրդածէր: Առանց սխալելու, կրնանք մտածել, թէ ան ինքզինք կը պահէր խորունկ ներհայեցողական վիճակի մը տակ: Իր առօրեայ զբաղումներուն մէջ ազատօրէն զայն կը թաքցնէր: Մարիամ երբեք չի մոռնար: Ան ոչ միայն չի մոռնար, այլ կը փորձէ իր յիշատակները խորհրդածութեամբ խորացնել: Մարիամ համոզուած է թէ Աստուած ուզած է զինք դաստիարակել անցած դարձածով, դէպքերուն մանրամասնութիւններով: Ան կը փափաքի գտնել այս ուսուցումները, որոնք, անշուշտ, շատ կարելու են: Մարիամ չի դադրիր իր ապրած արտասովոր կեանքը վերապրելէ: Ինչո՞ւ ասիկա: Ի՞նչ կը նշանակէ: Ի՞նչ են այս խօսքերը, այս իրադարձութիւնները:

Մենք միւսներս, շատ յաճախ, մոռցողներն ենք: Չենք փորձեր խորհրդածել. Մարիամ, ինք, ճիգ թափեց դէպքերը լաւ վերյիշելու համար: Շնորհքի լոյսին տակ, Մարիամ աւելի լաւ հասկցաւ Աստուծոյ ծրագիրը աշխարհի եւ իր մասին: Մարիամ առանց յոգնելու կը բացայայտէ իր ապրած բաներու տուած աստուածային եւ անհատնելի դասը: Նորածին մը, մսուր մը, հովիւներ, պաշտօնական իշխանութիւններ չկան, լռութիւնը, հրեշտակներուն եղծումը. պատմութեան ամէնէն կարելու դէպքը նկատի չառնուեցաւ: Մարիամ գիտէ թէ առաջին յիշողն է այսքան շեշտումով: Չի կասկածիր որ, դարերուն ընդմէջէն, անթիւ բազմութիւններ պիտի յիշեն, իրենք եւս, Բեթղէհէմի անցուդարձերը: Անոր լոյսին տակ, մենք պէտք է դնենք մեր մտահոգութիւնները, մեր ջանքերը, մեր յաջողութիւնները:

Ո՛վ Մարիամ, իմ մեղմ Թագուհիս, կ'երդնում այն ուրախութեամբ որ քուկդ եղաւ առաջին անգամ երբ աչքերդ տեսան աստուածային Որդիդ եւ երբ քու թեւերդ զայն սեղմեցին սիրտիդ վրայ, խնդրէ՛ իրմէ որ ընդունի զիս իբրեւ ընծայ եւ որ կապուիմ իրեն առ յաւէտ իր սուրբ սիրոյն տուջութեամբ:

ԹԱՄԱՐ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ (Շար. 2 եւ վերջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ՝ ՀԻՆԷՆ ԵՒ ՆՈՐԷՆ ԱՆԴԻՆ...

Պարը, իբրեւ զգացումներու եւ հոգեվիճակներու արտայայտութեան միջոց եւ ձեւ, ժամանակներուն հետ փոփոխութիւններու կ'ենթարկուի, եւ ասիկա բնական ու պարտադիր է: Մարդը ինքնին՝ իր մտածելակերպով, նիստուկացով, գիտակցային գեղումներով, միջավայրային ազդեցութիւններու պայմանաւորումով, յարատեւ շարժումի եւ փոփոխութիւններու անվերջանալի հոլովոյթի մը ենթակայ է եւ այս յարափոփոխ ընթացքը, անկախ ժամանակահատուածներուն երկարատեւ կամ կարճատեւ միջոցէն, արդիւնքն է մարդուն ենթագիտակցութեան եւ գիտակցութեան մէջ զիրար հրմշտկող պատահարներուն, դէպքերուն եւ զգացականութեան ընդհանուր գումարին եւ ազդեցութեան: Անշուշտ այս հոլովոյթը մտածումներու, յստակատեսութեան եւ ներկան մարսելու մարդուն կարողութեան հետ կապ ունի, եւ բնաւ զարմանալի չէ, որ տարբեր ժամանակահատուածներու միջեւ որոշ նմանութիւններ եւ կրկնութիւններ՝ անխուսափելի ազդեցութիւններու պատճառով տարբերութիւնները նկատի ունենալով, կը վերածուին արգելարաններու եւ մարդուն մտահորիզոնը կը դարձնեն հիմնական նոյնութիւններու եւ կրկնութիւններու՝ տարբեր ձեւաւորումներով եւ հանդերձանքով, բայց միշտ նոյն մղումներով: Պարը այս պարունակին մէջ ուրեմն մնայուն եւ յարատեւ փոփոխութիւններու ենթակայ արուեստի բնագաւառ մըն է, որ գլխաւոր միւս վեց արուեստներուն հետ՝ բանաստեղծութեան, ճարտարապետութեան, թատրոնին, երաժշտութեան եւ քանդակագործութեան, մարդ անհատին կ'ընձեռնէ իր հոգեմտաւոր աշխարհին վերիվայրումները եւ ապրումները արտայայտելու եւ անոնց ձեւ, գոյն, ձայն եւ ծաւալ տալու պատեհութիւնը:

Արուեստներուն հետ մարդուն յարաբերութիւնն ու առնչութիւնը հասկնալու եւ անոնց փոխադարձ ներգործութիւններուն ծալքերը ըմբռնելու համար, պարը կը հայթայթէ բաւական կարեւոր ատաղձ՝ իր փոփոխութիւններով, կրած ազդեցութիւններով եւ բովանդակութեամբ, եւ ասիկա պիտի ըլլայ մեր ճիգը եւ փորձը՝ հայկական պարին ընդմէջէն հայ մարդուն ներաշխարհին մէկ խաւին մէջ պահ մը դեգերելու համար:

Հինէն եկող ազգային ժառանգութեան մը մնացորդացին է, որ կը նայինք այժմ եւ անիկա կը կոչուի «հայկական պար»: Հինէն եկած եւ նոր օրերու բացուող այս արուեստին համար բնականաբար կատարողը՝ պարողը, է գլխաւոր աղբիւրը այն հսկայական, բազմերանգ եւ բազմախաւ ժառանգին, որ զինք ծնող ժողովուրդին վիճակուած պատմութեան վերիվայրումները ապրած է, անոր հետ գաղթած, տառապած, աշխատած, եւ վերածուած է անոր առօրեային մէկ բաղկացուցիչ տարրի: Ասիկա անցեալին կը վերաբերի, երբ հայուն համար պարը կեանքի սովորական բաժին-ապրելակերպ մըն էր, ինչպէս է այսօր պարագան բջիջային հեռաձայնին, առանց որուն մենք զմեզ կորսուած կը զգանք: Այդ զգացումը կ'ունենային հայերը, երբ պարը բացակայէր իրենց կեանքի ընթացքի անխուսափելի զարգացումներէն՝ հարսանիքներէն, ծնունդներէն, կնունքներէն, դաշտային աշխատանքներէն, ուխտագնացութիւններէն, թաղումներէն, եւ այլն:

ԲԱԳԻՆ

Եթե թերթատենք մեր պատմական հայրենիքին իւրաքանչիւր շրջանի պատմութեան նուիրուած հատորները, պիտի նկատենք, որ հայուն համար պարը կեանքի բնական եւ անբռնազբօսիկ վերաբերումի ու արտայայտութեան միջոց է, որ հայ մարդուն կենցաղին մաս կը կազմէ այնքան, որ անիկա որոշ պարագաներու կը վերածուի իմաստալից արարքի՝ դուրս գալով մարմնային ձեւերու եւ շարժումներու հիւստածքէն: Օրինակի համար ներկայիս չափազանց հազուադէպ է թաղումներու ժամանակ տեսնել հայ կիներ եւ տղամարդիկ, որոնք պարեն: Իսկ անցեալին, մեր նախնիներուն համար յուղարկաւորութիւններու ժամանակ «ծանր» շուրջպարերը մաս կը կազմէին թաղման ժողովրդային արարողութեան ամբողջութեան, եւ առանց անոր հայ մարդուն համար անհասկնալի էր հանգուցեալին վերջին ուղեւորութիւնը՝ դէպի անդի աշխարհ: Մահացածը ինչպէ՞ս կարելի էր թաղել, առանց պարելու: Անիկա էր մտատանջող հարցումը: Իսկ հիմա մարդիկ հարց կու տան, որ ինչպէ՞ս կարելի է պարել, երբ սուգի մէջ ես:

Անշուշտ այս երկու հակադիր հարցումներուն միջեւ գտնուող բացութիւնն է, որ մարդուն կեանքին տարբեր ժամանակահատուածները իրարմէ կը բաժնէ եւ իւրաքանչիւրին կը պարտադրէ իր համոզումները, վերաբերումը եւ տրամադրութիւնները: Եւ բնականաբար մշտանորոգ կեանքը մնայուն կերպով փոփոխութեան կ'ենթարկէ մարդուն մօտեցման եղանակը՝ կեանքի գանազան երեւոյթներուն նկատմամբ: Անցեալի սովորութիւնները այսօր ծիծաղելի կրնան թուիլ եւ ասիկա բնական է:

Հայկական պարին պարագային սակայն հարցը կառոյցի, գեղարուեստական ճաշակի, ընկալման եղանակի, միջոցի, տարածքին հետ առնչուելու եւ այս բոլորին ազգային հարազատ արուեստի ձեւի մը ընդմէջէն բովանդակութիւն տալուն մէջ կը կայանայ եւ կապ չունի անցեալի եւ ներկայի միջեւ բախում ստեղծելու ենթակայական գործօնին հետ:

Եւ հոսկէ՝ ահա հայկական պարին ներկայ իրավիճակին շուրջ տարակարծութիւնները:

Փորձենք բացատրել մեր կարծիքը:

Հայկական պարը արուեստ է եւ անհկա եւթակայ պիտի ըլլայ ժամանակին, տուեալ ժամանակահատուածին բոլոր ազդեցութիւններուն, որովհետեւ անհկա քարացած, կաղապարուած արտայայտչամիջոց չէ: Եթէ այդպէս ըլլար, կամ այդպէս ընկալուէր, ապա շատոնց անոր տապանաքարը կանգնեցուցած կ'ըլլայինք, ինչպէս կը գտնուինք Հայկական Արուեստի տարբեր բնագաւառներուն մեր հասկացողութիւններուն եւ մօտեցումներուն մէջ: Ասիկա ուրիշ խնդիր է սակայն:

Պարը ինքնաբոլիս է: Հայկական պարը ինքնաբոլիս եւ ազգային է: Իսկ երբ կը շփոթինք ինքնաբոլիսին եւ ազգայինին միջեւ, մենք զմեզ կը մխրճենք վտանգաւոր հարցերու մէջ:

Հայկական պարը կովկասեան նկարագիր ունի. կրակոտ, վայրենի, կրքոտ: Անհկա սակայն յղկուած է ազգային հնոցի մէջ եւ ստացած ի՛ր դիմագիծը, որ հարիւր առ հարիւր հայկական է եւ կապ չունի Կովկասի միւս երկու հանրապետութիւններուն՝ Վրաստանի եւ Ազրպէյճանի պարերուն հետ, թէեւ առաջին ակնարկով կը թուի, թէ հայը, վրացին եւ ազրպէյճանցին նոյն ձեւով կը պարեն: Սխալ: Նոյն ձեւով երբեք չեն պարեր եւ իւրաքանչիւրը ունի իր ազգային առանձնայատկութիւնները: Մասնաւոր հայուն պարը, որ կատարելագործուած եւ հասունութեան գագաթին վրայ կը գտնուի: Կամ՝ կը գտնուէր:

Օրինակներ:

Ունինք «Բերդ Պար»ը եւ «Կակաչներու Պար»ը: Բեմադրուած՝ Վանուշ Խանամիրեանի կողմէ՝ Հայաստանի Պարի Պետական անսամպլին համար: Խմբային երկու պարեր, որոնց վրայ ոչ կրնաս բան մը աւելցնել, ոչ ալ անոնցմէ բան մը պակսեցնել: Այսինքն՝ կատարեալ պարեր, ուր հայը իր ողջ էութեամբ ներկայ է: Արիութիւն, վեհանձնութիւն, քաջութիւն, հայրենասիրութիւն, ազնուականութիւն, քնքշութիւն, լրջութիւն, արքայական վեհութիւն ներկայ են երկու պարերուն մէջ, որոնց պարագծումները, յատկագիծերուն ճշգրտութիւնն ու կառուցուածքը կ'ընդելուզուին մեր ճարտարապետութեան էութեան:

Վանուշ Խանամիրեան այս երկու պարերուն պարագիրն է, որուն հոգեմղտաւոր աշխարհին մէջ իրարու բախեցան ինքնաբոլիսն ու ազգայինը: Եւ ծնունդ առին հրաշալիները:

Ահա ասիկա կը պակսի այսօր հայկական պարին:

* * *

1937ին ականաւոր արուեստագետ, հայկական պարերու հմուտ մասնագետ Էդուարդ Մանուկեանի ջանքերով ստեղծուեցաւ Երգի եւ պարի անսամպլը, որուն գեղարուեստական ղեկավարը՝ Թաթուլ Ալթունեան եւ Էդուարդ Մանուկեան անսամպլը առաջնորդեցին յաղթանակէ յաղթանակ: Պէտք է մտաբերել 1930ական թուականներու Հայաստանի եւ ընդհանրապէս Խորհրդային Միութեան տարածքին ստալինեան բռնատիրական ռեժիմին ծանրակշիռ թաթը: Եւ պէտք է նկատի ունենալ, որ 1937ին երբ ամօթալի պայմաններու մէջ կը մահանար մեր ազգին մեծագոյն բանաստեղծներէն՝ Եղիշէ Չարենցը, միւս կողմէ կը ստեղծուէր Երգի եւ պարի անսամպլը: Ասիկա տարօրինակ եւ միեւնոյն ժամանակ ուսանելի երեւոյթ մըն է, որ ցոյց կու տայ հայ ազգին պատմութեան անիւին թաւալումին մէջ արուեստին ներգործօն դերակատարութիւնը եւ տեղը:

Յամենայնդէպս Էդուարդ Մանուկեանի հիմնած Երգի եւ պարի անսամպլին ստեղծման եւ անոր ստեղծագործական երթին դիմաց ճամբան հարթողը

ԲԱԳԻՆ

եղաւ Վահրամ Արիստակեսեան, որ 1925ին անձնական ջանքերով հիմնեց Ազգագրական պարի անսամպլը, ուր իր առաջին քայլերը նետեց եւ հայկական պարերուն հետ իր կեանքի մտերմութիւնը հաստատեց Էդուարդ Մանուկեան:

Հայկական Յեղասպանութեան զոհերէն մէկն ալ հայկական պարային մեր հարուստ եւ բազմերանգ ժառանգութիւնն էր: Արեւմտահայութեան ոչնչացումով՝ հայկական պարարուեստի արեւմտահայ գանձարանն ալ անգնահատելի կորուստ ունեցաւ եւ այն ինչ որ փրկուեցաւ իսկապէս կարելի է կոչել «մնացորդացն ժառանգութեան»: Հոս նաեւ պետք է նշել, որ Հայկական Յեղասպանութեան տարիներէն շատ առաջ ալ արեւմտահայ պարարուեստը եկթարկուեցաւ որոշակի փոփոխութիւններու, երբ օրինակի համար, 1830ական թուականներուն Կարինի հայերուն մասսայական գաղթը դէպի Ջաւախք, Ախալցխա, պատճառ դարձաւ, որ Կարինի եւ անոր գաւառներուն պարերը, ազդեցութիւններ կրէն տեղացի հայերուն պարերուն հետ միաձուլուելով:

Վահրամ Արիստակեսեան երբ Թիֆլիսէն Հայաստան վերադարձաւ պարային իր ուսումնառութիւնը եւ վարժութիւնները հայազգի Վ. Էդարեանի ղեկավարած պարի ուսումնարանին եւ պարուսոյցներու յատուկ դպրոցին մէջ աւարտելէ ետք, նպատակ ունեցաւ արպտումներով լոյս աշխարհի բերել հայ ժողովուրդին պարերը՝ յղկելու, մաքրագտելու եւ բեմ հանելու երագով: Ան իր երագը իրականացուց եւ Էդուարդ Մանուկեան սկսուած գործը շարունակեց Պարի պետական անսամպլին մէջ, որ հիմնուեցաւ 1958ին: Ապա ասոնց սկսած գործը կը շարունակէն կամ զուգահեռաբար կը գործեն Սրբուհի Լիսիցեանը, Գեորգ Ասատուրեանը, Վանուշ Խանամիրեանը, Վարդգէս Ռաշիտեանը, Ազատ Ղարիպեանը, Սուրեն Չանչուրեանը եւ բազմաթիւ ուրիշներ, որոնք Պարի պետական անսամպլին, Երգի պարի անսամպլին թէ ալ համոյթներու մէջ անգնահատելի գործ կատարեցին եւ հայկական պարային գանձարանը հարստացուցին բազմաթիւ պարերով, որոնց հիմքը կը կազմէ ազգայինը: Ազգայինն ու պարելու ինքնաբերական, անբռնագրօսիկ, ներքին հրայրքը: Այլ խօսքով՝ մարդկայինն ու ազգայինը:

* * *

Արուեստը, իր ընդհանուր եւ ամբողջական հասկացողութեամբ, կը վերածուի պատուերի, եթէ չապրի բախումներ, տագնապ, նորարարութիւն, եթէ չըլլայ նոր եւ տուեալ ժամանակին արտայայտութիւնները՝ ժայթքած զինք ստեղծողին ներաշխարհէն: Արուեստը միշտ նորը, ի՛ր ժամանակին կշռոյթը եւ տրոփիւնները պիտի գտնէ ու զանոնք գործերով թարգմանէ՝ բանաստեղծութեամբ, երաժշտութեամբ, պարով, թատրոնով, ճարտարապետութեամբ, քանդակագործութեամբ: Արուեստագետը ինք կը ճապաղի, եթէ փնտռտուքի, նորարարութեան եւ ժամանակակիցի հոսանքէն չտարուի:

Բայց:

Այս բայցէն կը սկսի ու ընթացք կ'առնէ ուղեւորութիւն մը, որուն ուղղութիւնները բազմաթիւ ոլորապտոյտներ են եւ որուն պարային բաժինը այսօր Հայաստանի թէ սփիւռքի մէջ կը խարազանուի այնպիսի վայրագութեամբ, որ հայկական պարարուեստին արիւնաքամ եւ տժգոյն դէմք կու տայ:

Ինչ է նորարարութիւնը: Ո՞վ կ'որոշէ, որ հայկական պարին մէջ նորարարութիւնը մերկ սրունքներ են նաեւ: Են նաեւ հոլանի թելեր, կոնքի շարժումներ, արական ծեփծեփուն շարժումներ, կրկեսային կատարումներ: Ո՞վ: Հանրութիւնը, պարուսոյցը, գեղարուեստական ղեկավարը, թէ ինք՝ պարողը:

Եթե հանրությունը կ'որոշէ, որ «Բերդ Պարը» եւ «Կակաչներու Պարը» հնամաշ եւ անոնց տեղ «գնչուններու գեղեցիկ պար»՝ իբրեւ թէ պարելու համար տարօրինակ եւ վայրենի շարժումներ՝ նորարարութիւն է: Խնդրեմ: Անգամի մը համար միայն արհեստավարժ պարողներու կատարողութեամբ նոյն հանրութեան ցուցադրեցէք «Բերդ Պարը» եւ պիտի տեսնէք, որ անոնց ազգային հպարտութիւնը ինչ տարողութեամբ պիտի պայթեցնէ սրահը:

Եթե պարուսոյցը կ'որոշէ, որ նորարարութիւն կը նշանակէ չարափոխել հայկական պարին դիմագիծը եւ աղջիկները մերկացնելով՝ «ահա ձեզի նորարարութիւն» կ'ըսէ, կը նշանակէ, որ ան ոչինչ գիտէ ազգային պարին մասին: Նոյնն է պարագան նաեւ գեղարուեստական ղեկավարին: Իսկ պարողը չի կրնար այս պատասխանատուութիւնը ամբողջութեամբ իր ուսերուն կրել: Անիկա միայն մասնակից է, որ կրնայ ճիշդ կամ սխալ արձանագրել, նայած թէ իրեն ինչ կը փոխանցուի:

Հայկական պարը ունի իր աւանդոյթները: Շարժում, կշռոյթ, քայլ, պարագիծ, տարագ, ոգի: Ասոնք կը միաձուլուին, մէկ տարրի կը վերածուին եւ երաժշտութեամբ կը դառնան արուեստի գործ մը: Ասոնց իւրաքանչիւրին պարագային անշուշտ նորարարութիւն կարելի է կատարել: Դիտեցէք հայրենի պարուսոյց Նորիկ Մեհրապեանի պարադրած Սայաթ Նովայի նուիրուած եւ Փարաճանովեան մոթիֆներու վրայ հիմնուած հիանալի խմբապարը եւ պիտի նկատէք, որ երբ նորարարութիւնը կը կատարուի «հայկական եւ ազգային սահմաններուն» մէջ, հրաշալի ինչ պար կը ծնի:

Հայկական պարին հինէն եւ նորէն անդին կայ ազգային ոգին, որ շօշափելի, տեսանելի չէ, բայց այդպէս կ'ըլլայ, եթէ պարուսոյցը, պարադիրը եւ գեղարուեստական ղեկավարը յստակատեսութեամբ ընտրեն ճիշդ երաժշտութիւնը, դուրս չգան ազգային միջավայրէն, չկտրեն նորարարութեան եւ ազգայինին միջեւ կապը:

Ինքնաբոլի պարը եւ ազգային ժառանգութիւնը պիտի քալեն զուգահեռաբար, որպէսզի միջակութիւնները, մերկութիւնները, ծեծծեցումները եւ կրկեսային մտայնութիւնը անհետանան հայկական պարի գիծերէն: Հոս ալ հսկայական եւ անյետաձգելի աշխատանք կայ, ինչպէս ազգային միւս գրեթէ բոլոր մարզերուն մէջ...

Ա.ԱՊՏԱԼԵԱՆ
Պէյրութ

ԸՆԿԵՐԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՏԵՍԱՆԿԻՆ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ Ի ԽՆԴԻՐ

Ցեղասպանուած հայութեան ճողոպրած մէկ զանգուածին Լիբանան մուտքէն եւ հաստատումէն անցած է աւելի քան ութ տասնամեակ: Գոյատեւելու ձգտումը, վերականգնելու ճիգը, պահանջատէրի յանձնառութիւնը, երկրին համայնքային դրուածքն ու տնտեսա-մշակութային ազատութիւններուն բարիքները, հեռու թէ մօտիկ հայազաղութներու աջակցութիւնը եւ դեռ ուրիշ բազմաթիւ ազդակներ պատճառ դարձան որ կոտորակուած այս զանգուածը ընդամենը երեք տասնամեակներու ընթացքին վերափոխուի Սփիւքի քարտէսի գաւառային գոյավիճակէն կեդրոնական - եւ կարգ մը կալւածներու մէջ - առաջնորդողի դիրքի:

Սակայն, Լիբանան հաստատուած եւ վերելք ապրող այս զանգուածի կեանքի չորրորդէն ութերորդ տասնամեակները յագեցան տարաբնոյթ ահաւոր վերիվայրումներով: Չորրորդ եւ հինգերորդ տասնամեակները ունեցան - ի միջի այլոց - ներհայկական սուր տագնապներ, մինչ յաջորդ երկու տասնամեակները՝ 1970-1980ականները՝ համալիբանանեան անկումներ:

Իբրեւ անքակտելի մաս եւ բաղկացուցիչ այս երկրին, լիբանանահայութիւնը եւս ստացաւ ու կը ստանայ իր բաժինը այս տագնապէն: Սակայն, եթէ 1950-1960ականներուն, Լիբանանի քաղաքական տագնապը կը քօղարկուէր տնտեսական բարգաւաճումով, եւ եթէ 1970-1980ականներու տագնապը հայկական առումով կը սանձուէր հայապահպանումի եւ պահանջատիրութեան գաղափարախօսութեամբ, եւ տակաւին՝ եթէ 1990ականներու Լիբանանի խառնակ, անհաւասար եւ անհամաչափ ընկերային-տնտեսական եւ քաղաքական ընթացքը կը բարեխառնուէր լուսաւոր գալիքի ակնկալութեամբ, որ կը զուգորդուէր հայկական առում-

մով մորակնախ Հայաստանի մոյնպէս լուսաւոր գալիքի ակնկալութեամբ, վերջին տասնամեակը լիբանանցիին առջեւ կը բանայ երկրին բուսկութիւնը - մոր գոյներով ու կշիռով, որ այս անգամ - դժբախտաբար - բարեխառնող հակակշիռ չունի:

Եթէ այս իրողութեան աւելցնենք լիբանանահայութեան վերջին տասնամեակներու մոր զարգացումները, ինչպէս՝ մոր սերունդի մտայնութիւն-մտասեւեռում-աշխարհընկալման որոշակի փոփոխութիւնը, լիբանանահայութեան տնտեսական եւ հայախմբութեան նահանջը, դասակարգայնացման սրումը, աշխարհագրական առաւել սփռուածութիւնը, ոչ-հայկական հանրային հաղորդամիջոցներու ներթափանցումը հայկական բոլոր կալուածներ, ապա անառարկելի կը դառնայ այն որ վերջին տասնամեակներու ընկերատնտեսա-մշակութա-քաղաքական եւ այլ բնոյթի տեղաշարժերը երկրաշարժ պարտադրած են լիբանանահայութեան գոյութեան:

Այդ երկրաշարժը ամէն հաւանականութիւն ունի խախտելու եւ ուծացնելու լիբանանահայութիւնը - իր անցեալի բոլոր մուծումներով - եթէ մենք անհրաժեշտ պատմէշումն ու վահանումը չկատարենք: Լիբանանահայութեան որակական դիմագիծի յարատեւումը կասկածի ենթակայ է հիմա՝ ու վտանգուած:

Էական է տեսիլք ունեցող ղեկավարութեամբ ու առաջնորդներով առկայ վտանգը ու գալիք տագնապները յաջողապէս դիմագրաւող տարր-մարտկոցները ամրապնդել, բացթողումները մոր կառոյցներով ջրդեղել:

Այս առումով, դժուար թէ մեզի պակսողը հումք-ատաղձը ըլլայ. լիբանանահայ պատմութեան վերջին 90 տարիներու աւանդը՝ հակառակ իր կարգ մը սեւ էջերուն, շեշտակիօրէն դրական է: Մեր հաստատութիւնները՝ կուսակ-

ցութիւն/միութիւններ, դպրոց, եկեղեցի՝ իրենց այլեւեայլ դրսեւորումներով մէկտեղ - հակառակ տարբեր չափի կադացումներու - կը շարունակեն բանիլ եւ գործել: Մեր ազգային տրամադրութիւնները՝ Լիբանանի հետ համարկուած հայատեւումի, անտեղիտալի են: Լիբանանահայ զանգուածի մեծամասնութիւնը - այս կամ այն ձեւով եւ քիչ թէ շատ - առընչուած է հայկական կառոյցներու եւ լիբանանահայ իրականութեան: Անոնք հասանելի ու մատչելի են նաեւ՝ ընտանեկան թէ երկրի համայնքային դրութեան պարտադրանքով, եւ՝ այլապէս Սփիւռքի միւս հայագաղութները կը շարունակեն դրուատիքով եւ գուրգուրալից վերաբերում ունենալ լիբանանահայութեան հանդէպ: Չմոռնանք որ անոնց մէջ ցանուած լիբանահայ աշխուժ կղզեակներ կան, որոնք միշտ կը թարմացուին նոր անդամներով:

Արդ, մեզի կը մնայ տեսիլքի տէր առաջնորդներով պահպանել ձեռքբերուածը, ամրապնդել ներկան ու մանաւանդ դիմակալել գալիքը: Այսօրուան մեր գէշ-աղէկ վիճակը մենք կը պարտինք անցեալին կերտուած ուժականութեան, օրինաչափօրէն տկարացող թափ, որ բաւարար չէ գալիքին համար:

Միւս կողմէ, բացարձակ ճշմարտութիւն է որ Սփիւռքի համար միշտ ալ կարիքները աւելի մեծ են քան զանոնք բաւարարելու միջոցները: Հետեւաբար, լիբանանահայութիւնը վարող խելամիտ պատասխանատուներուն կը վերաբերի ընտրել-զատորոշել ամենէն էական ու կենսական կարիքները եւ անոնց վրայ ներդրում կատարել:

Շատ հաւանաբար, Սփիւռքի որեւէ այլ հայագաղութ աւելի լիբանանահայութիւնն է որ առաւելագոյն կառչածութիւնն ունի իր կառոյցներուն: Ի տարբերութիւն որեւէ այլ սփիւռքահայու, լիբանանահայը գոյութիւն ունի նախ իրքեւ իրաւականօրէն հայութեան առընչուած միաւոր: Մինչ այլ հայագաղութներու մէջ ան նախ անհատ մարդ է եւ ապա՝ ըստ կամս, իր սեփական կամքով՝ հայ, որ իրաւականօրէն բան չ'աւելցներ իր քաղաքացիի իրավիճակին: Այլ խօսքով, սփիւռքահայուն հայապատկանութիւնը Լիբանանի մէջ իրեն պարտադրուած է եւ որոշ առանձնաշնորհումներ կու տայ իրեն, մինչ Լիբանանէն դուրս ապրող սփիւռքահայուն հայապատկանութիւնը իրաւական թէ այլ ոչ մէկ առանձնաշնորհում կու տայ (բացի Կիպ-

րոսէն ու աւելի մանր պարագաներէ):

Ուստի, Սփիւռքի մէջ լիբանանահայութեան այս առանձնաշնորհեալ վիճակը իրեն բացառիկ պատեհութիւն կու տայ նոր կարգավիճակի, նիզակի գլուխ եւ յառաջապահ ըլլալու: Ի դէպ, ողջմիտ (քիչ մըն ալ արմատական) սփիւռքահայու կերպարը կերտուած է Լիբանանի մէջ, որ իր լիարժէք դրսեւորումը ունեցաւ 1975-1990-ի Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի տարիներուն եւ իր վարակիչ հետքերը ձգեց հոն ուր սփիւռքահայը պատրաստակամ հող գտաւ:

Ահա թէ ինչու էական կը դառնայ լիբանանահայ think tankի մը յառաջացումը: Կառոյց մը որ լծուի լիբանանահայութեան տարբեր երեսակներու վերլուծման, կատարէ սերտողութիւններ, ուսումնասիրութիւններ: Ունենայ ճանաչողական դերակատարութիւն: Assess ընէ լիբանանահայ դպրոցը, տնտեսական, ընկերային, մշակութային, հաստատութիւններու թէ այլ դրսեւորումներու ամենէն կենսական, ռազմավարական ու անփոխարինելի գործօնները, կատարէ ծրագրում՝ յանուն լիբանանահայութեան բարւոք, համարկուած հայատեւման ու զանոնք ներկայացնէ լիբանանահայութեան նաւավարներուն առ ի գործնականացման նկատառում:

Արդարեւ, իրաւունք չունինք հայատեւումի յիշուած բացառիկ գործօններով հարուստ լիբանանահայութեան գալիքը չծրագրել, մանաւանդ մեր ներդրումը չունենալ անոր համարկուած հայատեւումին ապահովման:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱՔԵՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ Համալսարան

Ստորել առանց հպումներու կը հրատարակենք Շահան Շահնուրի մէկ անտիպ նամակը ուղղուած Հայաստանի անդրանիկ Հանրապետութեան վերջին վարչապետ, Փարիզ հրատարակուող ՎէՄ պարբերականի խմբագիր եւ յետագային Պէյրութի ճեմարանի տնօրէն Սիմոն Վրացեանի: Այս նամակին մէջ կը գտնենք «հանրային աղքատախնամ»ի կողմէ խնամուող նիւթական միջոցներէ զուրկ հայ գրողի վիճակի մասին զուսպ արտայայտութիւն, որ մտածման առիթ պէտք է ըլլար երէկ եւ պէտք է ըլլայ այսօր: Նաեւ, պարզ ու վսեմ ձեւով, Շահան Շահնուր կը խօսի այժմեական դարձած խնդրի մը մասին, երբ «կը շնորհաւորէ» Ս. Վրացեանը իր «գործածած աշխարհաբարին համար»: Եւ կ'աւելցնէ. «Հրաշալի բան մը պիտի ըլլար եթէ ուրիշ Արեւելահայեր (այս անգամ գրագէտ) իրենց ընթերցողին պատճառէին նմանօրինակ հաճոյք մը»...

Սիրելի պրն. Վրացեան,

Անշուշտ շատ հեռու էի խորհելէ որ, այս անմերձեմալի եւ կորուսեալ աշխարհին մէջ որպիսիս է sanatorium մը, առիթը պիտի ունենայի հանդիպելու ձեր մէկ հին բարեկամին: Յանձին պրն. Ալբերին, ունիք թանկագին բարեկամ մը, որ խանդաղատանքով կը վերակոչէ ձեր անունը: Տարին անգամ մը զինքը տեսնելու հաճոյքն ունիմ, ամառուան եղանակին: Իր հիացումը հանդէպ ժամ ժօռնի, զոր կը բաժնեն անշուշտ, արդէն առանձինն բաւական պիտի ըլլար որ մեր մէջ ստեղծուի հասկացողութեան կապ. բայց ձեր բարեկամը է՝ նաեւ կատարեալ lettre մը:

Լսած էի ձեր հիւանդութեան լուրը, անշուշտ ցաւով: Պէտք կա՞յ ըսել թէ, իմ նմաններուս համար հիւանդութիւն բառը (պարզ բառը միայն) ծնուցիչն է տագնապի եւ ցաւի: Կը մաղթեմ որ անգամ մը եւս չը մթագնի ձեր հորիզոնը, նմանօրինակ վերիվայրումներով:

Անշուշտ գիտէք պրն. Ալբերին նամակներէն, թէ ի՞նչ է իմ ներկայ կացութիւնս: Ուստի կը խնայեմ ձեզ մանրամասնութիւններ: Կը խորհիմ նոյնիսկ որ, ձեր բարեկամին նամակէն առաջ իսկ դուք տեղեկացած էիք, Հայ մամուլէն, թէ ի՞նչ հունի մէջ մտած էր իմ կեանքս: Տասնը երեք տարի մնալ արգելափակեալ հիւանդանոցներու եւ sanatorium-ներու մէջ, միշտ գալարուած անիմանալի ցաւերով, ասիկայ գողգոթայ մըն է, որ հիմնովէն պիտի քանդէր զիս, եթէ չունենայի ինքնապաշտպանութեան միջոց մը - կրտսերագոյն միջոց մը, որ է գիրն ու գրականութիւնը:

Այս տեսակ կացութեան մը մէջ՝ արտադրուած երկին intrinseque արժէքը երկրորդական է: Հիմնականը աս է որ ինքնապաշտպանութիւն չը կասի - ո՛չ թէ փրկելու համար անձ մը որ անփրկելի է, այլ փոխելու համար հոսող ժամերուն գոյնն ու ջերմութիւնը: Չէ՞ք կարծեր:

Շնորհակալ եմ ձեր առաջարկին համար: Բայց ոեւէ բան, պէտք չունիմ:

Ֆրնս. պետական ախքատախնամը (Assistance Publique) սկիզբէն իվեր ստանձնած է բնակութիւնս եւ սնունդի հոգը, ինչպէս կ'ընէ բոլոր անմեցուկ հիւանդներու, նոյնիսկ զաղքական Հայերու:

Յայտնելով շնորհակալութիւնս ձեր մաղթանքներուն համար,

Կը մնամ ձերդ, անկեղծօրէն

Շահնուր Քերէսթեան (Շահան Շահնուր)

Թոյլատրեցէք որ շնորհաւորեմ ձեզ, ձեր գործածած աշխարհաբարին համար:

Հրաշալի բան մը պիտի ըլլար եթէ ուրիշ Արեւելահայեր (այս անգամ գրագէտ) իրենց ընթերցողին պատճառէին նմանօրինակ հաճոյք մը: Բայց լեզու մը որ կը ցոլացնէ իմացականութեան եւ ճաշակի բացառիկ արժէքներ, ուսուցանելի չէ բոլորին: Ո՛չ մէկ Վահան Թէքեան չէ յաջողած բազմապիսի Զօպանեաններու սորուեցունել հայերէն աշխարհաբարը: Այս բանը գիտէք անշուշտ:

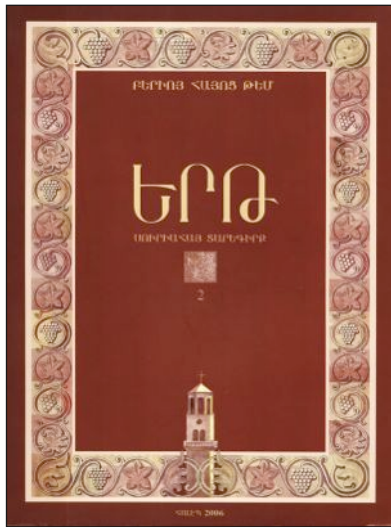
Համազգայինի Սիմոն Վրացեան արխիւ, Պէյրութ:

ՄԵՂԱՆԻՍ ՎՐԱՅ ՅԱՄԱՌՕՐԷՆ ՄՆԱՅՈՂ ԶՈՅԳ ՀԱՏՈՐՆԵՐ՝ ԵՐԹ

Երկիր փոխած են, ծեր մոլորակը չափած՝ անցնելով հորիզոնականներ եւ միջօրեականներ, նորը եւ գեղեցիկը տեսնելու ցանկութեան կողքին հայ փնտռած են: Վահրամ Մավեան ըսած է, թէ «Ամեն Տեղ Հայ Կայ...»: Պատահած է որ չգտնեն:

Մեծ ուստաններու մէջ կը հանդիպինք խառնարան Սփիւռքի մը: Եղեռնէն ճողոպրած գաղթականներու սերունդին վրայ կը գումարուին, ոչ անպայման կը պատուաստուին, Քերքուկէն, Մուսուլէն, Պաղտատէն, Քեսապէն, Այնճարէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն, Եգիպտոսէն, Կիպրոսէն, այլ երկիրներէ եւ հիմա Հայաստանէն եկողներ: Իւրաքանչիւրը՝ Սփիւռքի մանրանրկար, մէջ մէջի, ռուսական պուարիկներու պէս:

Այս համայնքներուն հետ շփումներուս ընթացքին, տեսած են որ պատմէջի վրայ են, գլխաւոր դերակատարութեամբ կան ոչ, մասնաւորաբար Հալէպէն մեկնածներ, քաղաքական, կրթական, մշակութային, արուեստի, գրականութեան մարզերէն ներս: Հայաստանէն արտագաղթողները դեռ չպատուաստուեցան այսպէս կոչուած դասական Սփիւռքի վրայ: Կարծէք լուռ կան բացայայտ տրամադրութիւն կայ որ այդ դասական Սփիւռքը ինք պատուաստուի արտագաղթողներու վրայ: Պէտք չէ անգիտանալ հիմնական խնդիր մը: Դասական կոչուած Սփիւռքը տոկացած եւ տեւած է, հակառակ մաշումներու, իր գիտակցութեան եւ ենթագիտակցութեան մէջ պահելով «վերադարձ»ի իմաստութիւնը, կոչեցէք կարգախօս կամ ռազմավարութիւն, եթէ կ'ուզէք: Արտագաղթով կազմուող Սփիւռքը հեռու է յիշուած իմաստութենէն, ան բարօրութեան եւ անվերադարձ ըլլալու ցանկութեամբ կը բնորոշուի: Կան հիմնահարցեր. Արեւմտահայաստան,

արեւմտահայութիւն, արեւմտահայերէն եւ արեւմտահայոց մշակութային եւ քաղաքական շարունակութիւն, ժառանգութիւն: Այս կարգի բաներու նոյն իմաստը չի տրուիր, երբ շրջանակ կը փոխենք:

Հակառակ Սուրիայէն մեկնումներու, մասնաւորաբար Հալէպէն, առանց աղմուկի, շռնդալից յայտարարութիւններու եւ հրավառութիւններու, դրական գործերը յամառօրէն առաջ կը տարուին: Կը խորհիմ որ յառաջիկայ տասնամեակներուն, Հալէպը պիտի ըլլայ

կրկին Սփիւռքի գոյատեւման համար անհրաժեշտ «հայութիւն» մատակարարողը. ուսուցիչ, խմբագիր, քահանայ, դպրապետ...: Ոչ-պոռոտ ուժականութիւն մը կայ: Ինչ փոյթ որ քաղաքական աղմուկի դաշտը նեղ է, գրեթէ անգոյ: Բայց խորքային աշխատանք կը տարուի: Օրինակ, Հալէպի Քարէն Երբէ Ազգային ճեմարանը, մասնակրթարան եւ մանկապարտէզ չունի, բայց ունի, միջնակարգի եւ երկրորդականի մէջ, աւելի քան հազար երեք հարիւր աշակերտներ, նոյնքան դրական է պատկերը միւս դպրոցներուն:

Վիճակագրութիւն մը եթէ կազմուի, գիտնալու թէ քանի խմբագիր, ուսուցիչ, քահանայ, ազգային-քաղաքական կեանքի մէջ դերակատար անձեր կան Հալէպէն մեկնած, գաղափար մը կ'ունենանք եղած ներդրումին մասին: Անոր ընկերահոգեբանական բացատրութիւնը եւս հետաքրքրական կ'ըլլայ, երբ գաղութներու վերականգնումի, վերակազմութեան կամ աշխուժացման մասին ուզենք խօսիլ:

Այս նշումները կարելոր են, առանց աղմուկի լոյս տեսնող ԵՐԹ ՍՈՒՐԻԱՅԱՅ ՏԱՐԵԳԻՐՔը երբ կը թերթատենք: Երկու հատորներ լոյս տեսած են, 2005 եւ 2006: Հետաքրքրուեցայ. երրորդը պատրաստութեան մէջ է: Տեւելու խոստում:

Առաջինը բաղկացած է 250 էջերէ, երկրորդը՝

ԲԱԳԻՆ

310: Էջերու գումարը շատ բան պիտի չնշանակէր, եթէ չկարդայի «Բովանդակութիւն»ը: Առաջնորդ Շահան Եպս. Սարգիսեանի խօսքէն ետք, Տարեգիրքը ընթերցողին կը ներկայանայ երեք բաժիններով. ա. գրական՝ խորագրուած «Արծակ եւ Չափածոյ»՝ 22 անուններ, բ. «Հրապարակախօսութիւն, Թարգմանութիւն, Յուշագրութիւն»՝ 6, եւ գ. «Ուսումնասիրութիւն»՝ 3: Առաջնորդող էջերը ստորագրող սրբազանին հետ 32 անուններ: Երկրորդի բովանդակութեան գլուխները աւելցած են: Այսպէս, առաջին էջերուն վրայ կը գտնենք Շահան Եպս. Օհանեանի խօսքը՝ «Ամնահանջ երթ ԵՐԹին», խմբագրական մը, եւ կարծիքներ ԵՐԹի մասին, ապա՝ հետեւեալ բաժինները. ա. «Գեղարուեստական Գրականութիւն»՝ 17 անուններ, բ. «Ուսումնասիրութիւն եւ Արխիւային Հրապարակում»՝ 8, գ. «Թարգմանական Գրականութիւն»՝ 3 եւ դ. «Ժամանակագրական»՝ 3: Վերջին էջերը՝ «Սուրիահայ Գրողներու 2006 թուականի Գրական Հունձքը»՝ 12 անուն գիրքեր:

Շահան Եպիսկոպոս կացութիւնը կը բնորոշէ հետեւեալ ձեւով. «90 տարիներ առաջ, հայրենամերձ սուրիական հողին վրայ սպառելու փոխարէն, հայ կեանքը նոր սկիզբ մը կամ նոր ծնունդ մը ունեցաւ, որ ալիքաւորուելով պիտի հասներ աննկարագրելիօրէն ամենահեռաւոր ծայրամասերը աշխարհին, բայց պիտի պահէր նոյն նկարագիրը՝ ձեռնոցը վերցնելու եւ մարտահրաւերներուն պատասխանելու՝ խիզախօրէն»: Արդարեւ, շրջեցէք Լիբանան, Ամերիկաներ, հեռաւոր Ոկիանիա, Հալէպ կազմաւորուածներ պիտի գտնէք, անոնք տարբեր ձեւերով կենսունակութիւն կը բերեն հոն ուր կը գտնուին:

Իւրաքանչիւր գրողի էջերը քննել եւ գնահատել խիստ մակերեսային արդիւնքի պիտի յանգէր: Քանի մը ընդհանրացումներ փորձենք, թեւ անոնք պիտի ծածկեն ինքնատպութիւնները, գործի եւ հեղինակի եզակիութիւնը: Գրականութեան գործիքը՝ լեզուն՝ պահուած է, չէ աղճատուած: Ոմանք կը յանդգնին դասական կաղապարներէ դուրս գալ եւ արտայայտութեան նոր ձեւեր փնտռել՝ ըստ իրենց ներաշխարհին, կամ ազդեցութիւններու: Անոնք որոնք կը համարուին երեց, նորերու կողքին են, կը գրեն: Արուեստական կերպով սերունդներու տարբերութիւնը խոչընդոտ չէ: Ոչ երեցները եւ ոչ նորերը դասակարգ չեն ստեղծած, «մենք»ի եւ «դուք»ի: Դասական իրապաշտութեան կողքին,

որ մեր կեանքի հայելին կը ձգտի ըլլալ, կայ նաեւ անկներեւ ճիգ մը ժամանակակից մարդու հարցականներուն ուղղութեամբ ընթանալու:

Տարեգիրքը բաց է նաեւ իրապարակագրութեան առջեւ, որ երբ ազնիւ է գրականութիւն է, քանի որ կը սեւեռէ կեանքը եւ ընկերութիւնը, մարդիկ եւ կացութիւններ: ԵՐԹին մէջ իրապարակագրութիւն ընելու փորձը օրինակելի կրնայ ըլլալ, որպէսզի այդ ծամբով ընթացողները դիւրին եւ մակերեսային մօտեցումներէն անդին՝ հիմնահարցերու անդրադառնան, կողմնապաշտութիւն եւ ժամանակավրէպ բանավեճ մէկդի դնելով: Ուշագրաւ են վերլուծական փորձերը:

Թարգմանական գրականութեան բաժինը դրական է, մասնաւոր անոնց համար, որոնք տեղական լեզուին չեն տիրապետեր, եւ անհաղորդ կը մնան տարբեր ժողովուրդներու ստեղծագործութիւններէն եւ տեսիլքէն: Արաբերէնէ եղած թարգմանութիւնները ոչ այնքան տեղւոյն վրայ հաւանօրէն, ուր նոր սերունդը կը տիրապետէ տեղական լեզուին, այլ արաբական աշխարհէն դուրս ապրող հայ հեղինակներուն առիթ կու տան տարբերութիւններ ընկալելու: Ի հարկէ, եթէ Տարեգիրքը հասնի իրենց, ինչ որ լուծուած խնդիր չէ: Այլ խօսքով, ի՞նչ պէտք է ընել որ թարգմանական այդ ճիգը չսահմանափակուի շրջանի մը մէջ: Նկատի ունենալով որ արտասահմանի մէջ օտար լեզուներէ հայերէնի թարգմանութիւնները բազմաթիւ չեն, հաւանօրէն պէտք է խորհիլ, որ տարին կամ քանի մը տարին անգամ մը, գրական արժէք ունեցող թարգմանութիւնները հաւաքուին եւ լոյս տեսնեն առանձին հատորով մը, արաբ հեղինակի կողքին չինացին, ֆրանսացին, անգլիացին, պարսիկը, եւայլն:

ԵՐԹը կրնայ դառնալ Սփիւռքի ինքնատիպ արտայայտութիւններէն մէկը, ընդլայնելով մասնակիցներու շրջանակը, տեղ տալով համասփիւռքեան զգալու եւ տեսնելու ոճերուն: Նոյնատեսակ չենք, ուստի՝ տարբերութիւններուն տալ արուեստի դրոշմ:

Յամենայն դէպս, ԵՐԹը տնկարան մըն է, կրնայ վերածուիլ համահայկական նպաստի, բացուելով եւ տարածուելով, երբ խոստումները կը դառնան իրականութիւն եւ իրենք գիրքնք կը պարտադրեն:

3. ՊԱՆԵԱՆ

17 Դեկտեմբեր 2007

ԼՈՅՍ, ԲՆՈՒԹԻՒՆ, ԳՈՅՆ ԵՒ ԿԵԱՆՔ ԴԱՇՆԱԴՈՐՈՂ ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉ ՄԸ՝ ԼԻՒՍԻ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (LUCY T.)

Տրանսացի մեծ գրող Կիւսթավ Ֆլոպեր կ'ըսէր որ «աչքն ալ ունի իր խրախճանքները» (l'oeil aussi a ses orgies): Լիւսի Թիւթիւնճեանի իւղաներկ կտաւները, իր աշխատանոցին մէջ, իր տան տարբեր սենեակներուն եւ սրահներուն մէջ, կը հրաւիրեն հանդարտութեան եւ մեղմութեան տեսակ մը տօնի: Տպաւորելու, մարտահրաւերի, ցնցելու պատկերներ եւ գոյներ չկան, ոչինչ արտառնոց է, մարդու եւ

բնութեան հաշտութիւն մը կայ, երբ կը տեսնենք որ ժամանակակիցներս այդ կը կորսնցնենք ամէն օր քիչ մը աւելի:

Կը գրուցենք, նոյնիսկ երբ ինք կ'ըսէ թէ չի սիրեր իր անձին եւ իր գործերուն մասին խօսիլ, բայց հարկ եղաւ զինք «խօսեցնել» պնդումով:

Ամբողջական արուեստագէտի խառնուածք ունի Լիւսի Թիւթիւնճեան. երաժշտութիւն, գոյներ եւ... քիմք, որոնք կը կազմեն տեսակ մը երանգապնակ, որ

յատուկ է իրեն: Ինքնատիպ է Լիւսի Թիւթիւնճեան այն պատճառով որ արհեստավարժ գեղանկարիչ է, մնալով հանդերձ սիրող, առաջին հայեացքով անկարելի երկուութիւն մը, քանի որ ինք երբեք չէ դարձած դէպի վաճառքը, հետեւաբար արուեստասէրներու կամ գնորդներու ճաշակները բաւարարելու պարտաւոր չէ զգացած ինքզինք, եւ այդ ձեւով հիւսած է իր ազատութիւնը, այնքան կարելոր ստեղծագործողին եւ մտածողին համար, այսինքն՝

ԲԱԳԻՆ

մարդուն: Մշակած է իր պարտեզը, որ կը բացուի մարդոց եւ աշխարհի վրայ, հաւատարիմ մնալով իր երազելու ունակութեան, զոր տարիները չեն փոքրացուցած, չեն հարթած:

Երազած է ըլլալ դաշնակահար, շատ երիտասարդ տարիքին ունեցած է իր առաջին նուագահանդէսը, իր ծննդավայրին մէջ՝ Գահիրէ: Համեստ է, կ'ըսէ որ երկչոտ էր կարենալ հանրութեան առջեւ կանգնելու համար, եւ դարձած է դէպի գեղանկարչութիւն: Բայց կայ նաեւ այլ պատճառ, որուն կ'ակնարկէ, բայց չի ծանրանար. իր երաժշտութեան ուսուցիչը թելադրած է Իտալիա շարունակել իր ուսումը մեծ վարպետներու հետ: Բայց... աւանդապահ ընտանիքի հայրը չէ ուզած այդ մասին լսել, եւ պարզապէս ըսած է. «Ինչ որ կրնաս ընել հոս ըրէ»: Գեղանկարչութիւն սիրող հօրեղբայր մը ճամբայ ցոյց տուած է, եւ ինք կ'ըսէ որ սիրած է նկարչութիւնը, քանի որ կրնար ազատօրէն արտայայտուիլ, առանց կաշկանդուելու հանրութեան հայեացքով եւ տրամադրութիւններով:

Կ'ըսէ թէ կ'աշխատի վառ գոյներով, նարնջագոյն, դեղին, կանաչ, կապոյտ, եւ այդ ընտրութիւնը կը կատարէ հետեւելով տուեալ պահու իր զգայնութիւններուն, տրամադրութիւններուն, երեւակայութեան, որոնք կ'առաջնորդեն իր

վրձինը: Ուշադիր դիտող մըն է, թափանցող, երանգներ եւ տարբերութիւններ տեսնող, իրականութիւններուն իր դրոշմը տուող: Ուշագրաւ նկարներ, որոնց մէկէն միւսը կ'անցնիք, եւ երբեմն կանգ կ'առնէք եթերայնութեամբ պարուրուած տեսարաններու եւ դէմքերու առջեւ, տեսակ մը մշուշ, halo, կը տարածուի, կը իրաւիրէ ներամփոփման: Իր դիմանկարները անծի աժան անմահութեան միջոցներ չեն, ինչպէս որ էին անոնք անցեալին, երբ լուսանկարչութիւն չկար: Անոնք կը խօսին յարաշարժ ներաշխարհի մը մասին, որ այդպէս ալ կը մնան գաղտնի պարտեզ. զուարթութիւն կամ մղձաւանջ: Կնոջ դիմանկար մը. կը նայիք, կ'անցնիք, կը վերադառնաք, ի՞նչ կ'ըսէ: Կամ ի՞նչ կը մտածենք եւ կը զգանք

մենք երբ կը կանգնինք անոր դիմաց: Ինք կը սիրէ երաժշտութիւնը, եւ արուեստասէրը այդ կը զգայ, կը տեսնէ, եթէ տրամադրուիք իր ինքնատիպ խաղին, երաժշտութիւն՝ որ կը ծնի, կը զարգանայ, ծաւալելով ալիքներ, որոնք կ'ըլլան գոյն, կ'անցնին մէկ գիծէն միւսը, յարաշարժութիւն մը: Արուեստասէրը կտաւներէն կը թափանցուի եւ կը վերստեղծէ հոգեվիճակներ, որոնք թերեւս հոն են, բայց անոնք նաեւ պատուհանի մը ետին դրուած հայելի են, ուր կը տեսնէ ինքզինք, մասնակից ստեղծագործական ճիգին եւ նուաճման, անոնք ըլլան դիմանկար թէ գոյներով վառող բնութիւն:

Արհեստավարժին մէջ գոյակցող սիրողը, amateur, կարելի չէ ընթացիկ դասակարգումի ենթարկել, նոյնիսկ երբ ինք կ'ըսէ թէ իր

գործերը ֆիկիրաթիվ են, բայց աւելին է, քանի որ ինքնատիպ է, ինք է:

Լիւսի Թիւթիւնճեանի կտաւներէն լոյս կը ծորի, լոյս՝ որ կեանքն իսկ է, խայտանք է, գոյներու համադրութենէն ծագող կամ անոնց ետին: Ոչ մէկ հարկադրանքի տակ զգալով ինքզինք, այս կտաւներուն մէջ նկարիչի կարողութիւնները կը հարստանան ինքնեկ, ինքնաբոլիս խաղով, տպաւորելու համար չի դիմեր ուշագրաւին եւ պոռոտ գոյներու, չ'ընթանար բախումներու ճամբով, դիմանկարները իրենց պայծառութեամբ հրաւերներ են գտնելու համար մարդն ու բնութիւնը, առանց ծանածութիւններու եւ գալարումներու: Երբ իր դիմանկարներուն մասին կը խօսի պարզութեամբ կը բացատրէ թէ նպատակ չէ իրականու-

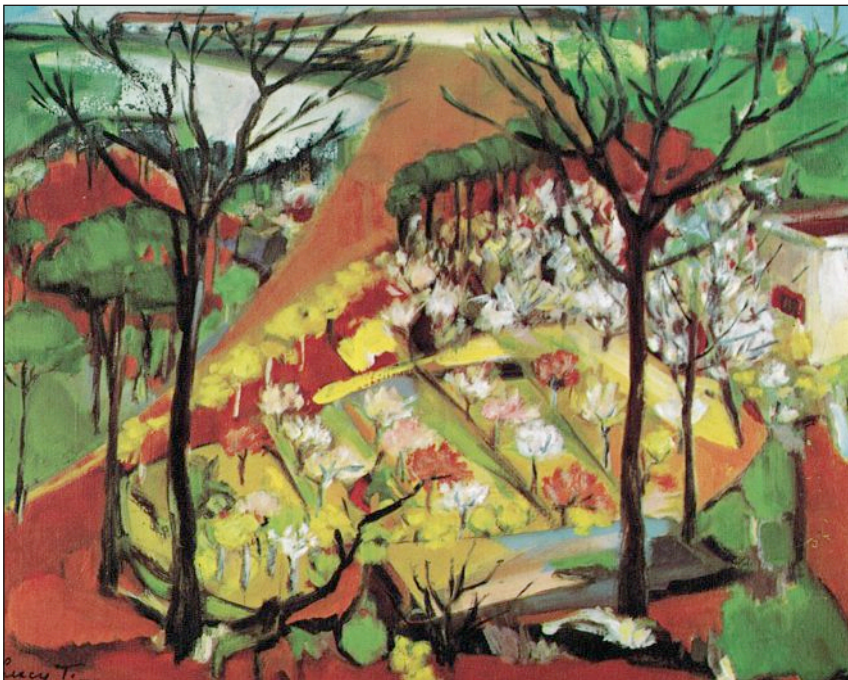
թեան հետ նմանութիւն ստեղծել, թէւ ինք գիտէ գծել, արուեստի գործը սոսկ հայելի չէ, այլ պէտք է տիպարին նկարագիրը տալ գոյներով եւ գիծերով:

Երբ կը խօսինք իր գործերու նկարագրին մասին, նմանութիւն կամ հետեւութիւն, կը բացատրէ որ դժուար է պատասխանել, բայց կ'ըսէ որ անոնք կը յատկանշուին կրաֆիզմով եւ ունին ֆիկիրաթիվ դրոշմ, հաւանօրէն հետզհետէ նուազ շեշտուած: Ինչ կը վերաբերի իր գործերու ոճին, կ'ըսէ. «Յատուկ ոճ ունի՞մ թէ ոչ, չեմ գիտեր, բայց մարդիկ կ'ըսեն թէ ցուցահանդէսի մը կամ այլ վայրի մէջ շուտով կը ճանչնան գործերս»: Թէ ինք մաս կը կազմէ ստեղծագործողներու շրջային, օրինակելի պարզութեամբ կ'ըսէ. «Ես ո՞վ եմ որ բաղդատուիմ ու-

րիշներու»: Բայց երբ կը խօսինք արուեստագէտներու հետ յարաբերութեան եւ հաղորդակցութեան մասին, իրարու աշխարհի հասկնալու, հոգեկցութեան, կ'ըսէ թէ կը հասնկայ իր խօսակիցներու զգացումները, ինքզինք լաւ կը զգայ ստեղծագործողներու շրջանակին մէջ, կը լսէ կարծիքներ, դատումներ, կը յիշէ անուններ:

Լիւսի Թիւթիւնճեանի գործերուն մէջ չենք հանդիպիր ժամանակակիցներու մօտ ընթացիկ, սովորական դարձած մերկութիւններու որոնք կ'արտայայտեն Eros-ը, որոնք նաեւ կեանքի արտայայտութիւն են: Կը խօսի. «Այդպէս չեմ մտածեր, կը տեսնեմ կիներ, կը սիրեմ բնութիւնը, մարդիկը, թռռներս, առանց բնութեան մարդ չկայ, բայց չեմ սիրեր չափազանցութիւնները, կիներու եւ ընդհանրապէս մարդոց ներկայացման այդ ձեւով չեմ մօտեցած, թէւ արդի նկարչութեան մէջ այդ կայ, բայց ես չեմ փորձած: Ես աւելի զգացումով կ'աշխատիմ»:

Լիւսի Թիւթիւնճեանի գործերուն մէջ մնայուն հաղորդակցութիւն մը կայ ներսի եւ դուրսի միջեւ, հրամցուող պատկերի եւ ապրումներու միջեւ: Այս զգայուն արուեստագիտուհիին գործերուն մէջ մակերեսային հայրենասիրութիւն չկայ, «Հայաստան» չկայ: «Հայաստան չկայ, հոն չեմ ապրած, հոն պէտք է ապրիլ

ԲԱԳԻՆ

զգալու համար: Եթե հոն մնայի, տեսարանի մը առջեւ եթե գտնուէի, որ զիս ներշնչէր, հաւանօրէն Հայաստանն ալ ներկայ կ'ըլլար գործերուս մէջ: Հայաստան ցուցահանդէս չէ ունեցած, բայց դրկած է նկարներ:

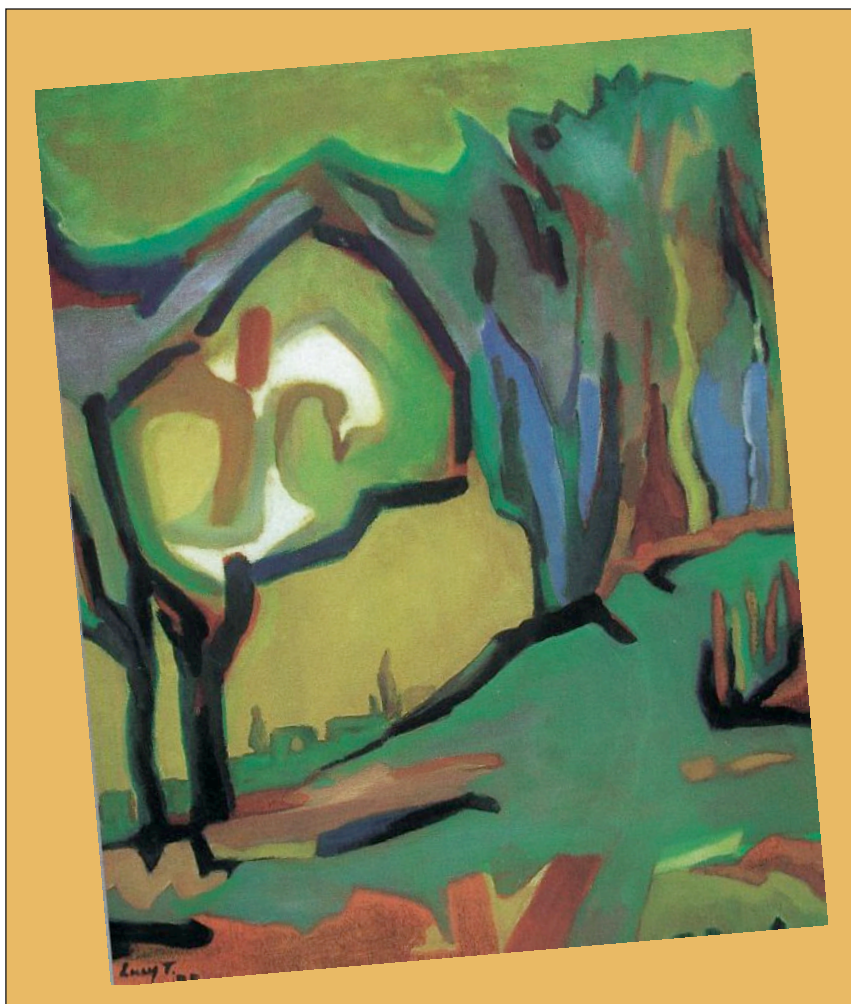
Իրեն հետ կը բանամ ծրար մը, ուր կան թուղթեր, պատկերներ, օրացոյց: Աչքիս առջեւն է իր առաջին ցուցահանդէսի, 1962-1963ին, Կալըրի Ալեքքօ Սաապի մէջ, ներկայացուած գործերու մեքենագրուած ցանկը. քսանչորս

կտաւներ... Փակագիծ մը բանալու փորձութեան չեմ դիմանար. կտաւներու անուններու կողքին դրուած են զինքն. երկու հարիւրէն չորս հարիւր լիբանանեան ոսկիի միջեւ տարութեւրդ. երջանիկ օրերու յիշատակ... Եւ այս առաջին ցուցահանդէսէն ետք, Լիւսի Թիւթիւնճեան ունեցած է բազմաթիւ ցուցահանդէսներ, աւելի քան քսան անհատական եւ աւելի քան տասը՝ խմբային, Լիբանան, Աւստրիա, Եգիպտոս, Նիւ Եորք, Ուաշինկթըն, Երեւան, Եւայլն: Եւ դեռ կը շարունա-

կէ, քանի որ նկարելը իր առօրեային մաս կը կազմէ, եւ մարդն ու բնութիւնը իր նայուածքի առանցքին կը գտնուին:

Իր թոռներուն վրայ գուրգուրացող այս մեծ-մայրիկը աշխոյժ է, կեանքի հանդէպ հանդիսատես չէ: Կը պահէ ստեղծագործողի երիտասարդութիւն: Դեռ կը շարունակէ երաժշտական ելոյթներ ունենալ եւ ծափահարուիլ, ինք որ հանրութենէն կ'ուզէր խուսափիլ: Առիթով մը ըսած է. «Ինծի համար, նկարչութիւն եւ երաժշտութիւն անանջատելի են: Իւրաքանչիւրը իր crescendo ունի: Նոյնքան կը սիրեմ Վան Կոկը, Փիքասոն, Մոցարթը եւ Պեթհովէնը: Այս բոլորը զիս կը տանին Գահիրէ, այն ժամանակը երբ տասներեօթը տարեկան էի: Հօրեղբայրս գեղեցիկի ըմբռնումը ունէր եւ խմորուած էր կենցաղի զուարթ արուեստով մը, որ զիս դրոշմած է...»:

Ըսինք, իր մասին խօսիլ չի սիրեր, բայց սիրով եւ յուզումով կը յիշէ իր ուսուցիչները, ինչպէս Գոճամանեանը՝ Գահիրէի մէջ, եւ յետագային, Պէյրութի մէջ, Փոլ Կիրակոսեանը, որուն գործերը տեսած է ցուցասրահի մէջ, սիրած է, որ օր մըն ալ իրեն ըսած է թէ կրնայ իր անհատական ցուցահանդէսը ունենալ: Մեկնակէտ: Կը յիշէ որ իր առաջին դիմանկարը գծած է տասներեօթը տարեկանին, մեծ-մօր դի-

մանկարը, զոր ցոյց կու տայ:

Նկարիչի մը համար քիչ մըն ալ չափանիշ է իր գործերու վաճառքը: Այս մասին եղած հարցումի մը կը պատասխանէ ըսելով. «Իւրաքանչիւր ցուցահանդէսէ ետք անոնք գրեթէ սպառած կ'ըլլային», աւելցնելով միաժամանակ, քիչ մը անօթխածութեամբ բայց սիրով, որ անոնց վաճառքէն գոյացած գումարները գացած են հայ դպրոցին... Ի՞նչ անուն տալ այս ինքնատիպ զոհողութեան:

Լիւսի Թիւթիւնճեանի հետաքրքրութիւնները սահմանափակում չունին, եւ այս՝ իր առաջին քայլերէն սկսեալ, հոն կան բնութիւնը, մարդիկ, զգացումներ, ներաշխարհ: Կեանքի աղուորութեան մաս կը կազմէ խոհանոցը, եւ հոս ալ արուեստագէտ է, տեսակ մը virtuose հայկական եւ ասիական համադամներու, եւ այս ինքնատիպ գիտութիւնը պիտի վերածէ գիրքի: Քիմքն ալ զգայարանք է, հետեւաբար՝ արուեստի հրաւեր: Ծայրագոյն Արեւելք, ճաբոն, իր ճամբորդութիւններէն բերած է գեղեցկութեան այլ արուեստ մըն ալ, իքեպանան, ծաղիկներու յարդարանքը: Նորը եւ տարբերը տեսնելու, իւրացնելու այս տեւական լարումը կը բացատրէ թարմութեամբ յատկանշուող իր

արուեստը:

Ի հարկէ, գեղանկարչութիւնը բառերով բացատրել երբեմն կը նմանի գովերգութեան, երբեմն ալ չարախօսութեան: Արուեստի իրաւ քննադատները, երբ գեղանկարիչ մը, քանդակագործ մը, երաժիշտ մը կը ներկայացնեն, եւ երբ ընդհանուր հաստատումներէ անդին կ'անցնին, կը փորձուին գործը վերստեղծել բառերով, կը սահին դէպի նոյն այդ բառերու մոգութիւնը, այսինքն՝ կը դառնան բանաստեղծ կամ իմաստասէր, առաւել կամ նուազ յաջողութեամբ, գոյն եւ գիծ վերարտադրելու փորձ: Յաճախ կը յիշեն Աւետիս Ահարոնեանի տպաւորապաշտ խօսքերը՝ «Մովսէս»ի արձանին ի տես, երբ գրողը կը կարդայ տիպարին թաքուն միտքերը...

Յամենայն դէպս, Լիւսի Թիւթիւնճեան կը շարունակէ ստեղծագործել, հաւանօրէն հոն է նաեւ գաղտնի-

քը իր արտակարգ երիտասարդութեան, յարաշարժութեան եւ անխարդախ ազնուութեան: Իր նկարները այս է որ կը փոխանցեն անոնց որոնք գիտեն իրենց մտքի եւ հոգիի աչքերը բանալ, տեսնել եւ հասկնալ: Ինքզինք կը վերանորոգէ, եւ այս նուրբ ու նրբագգած գործի մտերմութեամբ՝ արուեստասէրը իր կարգին կը վերանորոգուի եւ կ'ազնուանայ: Բայց

ինչպէս կ'ըսէի, հարկ է տրամադրուիլ խաղին, մտնել խաղին մէջ, անմիջականէն անջատուելու փորձ ընելով:

Արուեստագէտները բնականօրէն իրարմէ տարբեր են: Լիւսի Թիւթիւնճեան քիչ մը աւելի տարբեր է... մեզ կը տանի ոչ հնչեղ իմաստութեան այլ խաղաղութեան ուղիներով:

Հարց է թէ ի՞նչ պէտք է ընել եւ ինչպէ՞ս որ այս ապրումները ընտրանիի մը շրջանակէն դուրս գան, համատարած նիւթապաշտութիւնը չխամրեցնէ հոգիները, երազը, ազնիւը:

Լիւսի Թիւթիւնճեան հեզասահ գետի մը կը նմանի, սկսած եւ չաւարտող բազմերանգ արկածախնդրութիւն մը... մարդուն համար, եւ երբ կարելի է՝ մարդոց հետ:

3.7.

Մարտ, 2008

ԲԱԳԻՆ

«ՄԱՐԻՕ՝ ԾԱՂԿԱԾ ԵՆ ԾԱՌԵՐԸ»

Թատրերգություն, 3 արար
Արա Արծրունի
Պեյրուք, 1999-2007

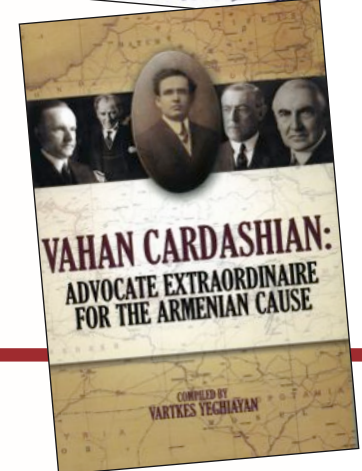
«ՀԱՅ ԼԵՁՈՒՆ՝ ԱՂԲԻՐ ՅԱԵՐԺՈՒԹԵԱՆ»

Խմբագիր՝ Սարգիս Կիրակոսեան
Անթիլիաս, 2007

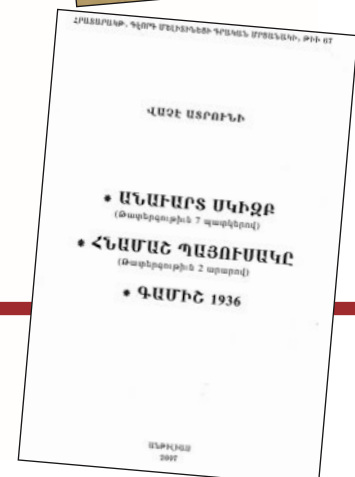
«VAHAN CARDASHIAN: Avocate extraordinaire for the Armenian cause»

Vartkes Yeghiayan
P.O.BOX 250322
Glendale, CA 91205-0322
(818)281-9992

«ԱՆԱԲԱՐՏ ՍԿԻԶԲ», «ՀՆԱՄԱՇ ՊԱՅՈՒՍԱԿԸ», «ԳԱՄԻՇ 1936»

Թատրերգություն
Վաչե Ատրունի
Անթիլիաս, 2007

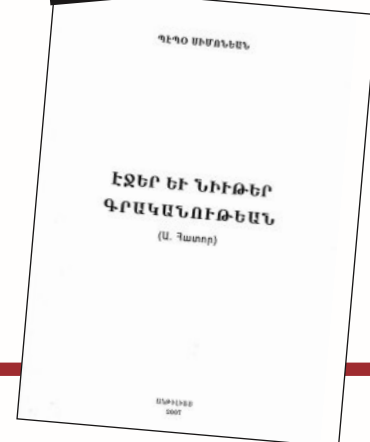
«ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ»

**Պողոս Սնապեան
Պէյրուք, 2007**

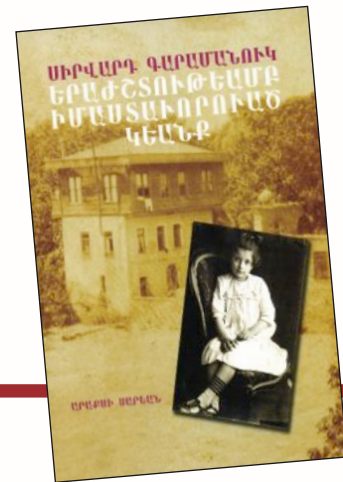
«ԷՋԵՐ ԵՒ ՆԻԻԹԵՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ» - Ա. Հատոր

**Պէպօ Սիմոնեան
Անթիլիաս, 2007**

**“ՍԻՐՎԱՐԴ ԳԱՐԱՄԱՆՈՒԿ - ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՄԲ
ԻՄԱՍՏԱԴՐՈՐՈՒԱԾ ԿԵԱՆՔ”**

**Արաքսի Սարեան
Երեւան - 2007**

«ԳՐԱԿԱՆ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐ»

**Ժիրայր Դանիէլեան
Անթիլիաս, 2007**

**Վարիչ խմբագիր՝
Յակոբ Պալեան**

**Խմբագիրի օգնական՝
Արփի Համբարեան**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿԱԶՄ
Անուշ Թրուանց (Լիբանան)
Սարգիս Կիրակոսեան (Լիբանան)
Մովսէս Հերկելեան (Լիբանան)
Հրանդ Սարգսրեան (Միացեալ Նահանգներ)
Արթմենիկ Նիկողոսեան (Հայաստան)
Յարութիւն Պերպերեան (Գանատա)
Յակոբ Տէր Ղուկասեան (Լիբանան)
Զաքար Քէշիշեան (Լիբանան)

**Էջադրում՝
Զարեհ Զէօրէքճեան**

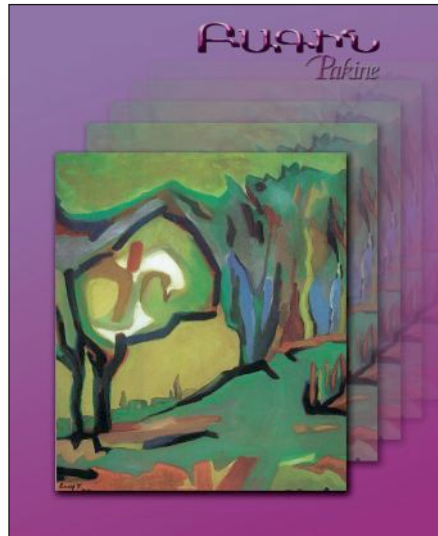
**Հասցէ՝
Պուրճ Համուտ,
«Շաղգոյեան» կեդրոն
Բ. յարկ
e-mail :
pakin@hamazkayin.com
Հեռ. 00961-1-241072**

**Տպագրութիւն՝
Համազգայինի «Վահէ
Սէթեան» տպարանի**

**Ցրուումի կեդրոն՝
Համազգայինի
Գրատարած,
Շաղգոյեան կեդրոն,
Պուրճ Համուտ
Հեռաձայն՝
(01)241263/4
Ֆաքս՝
(01)260329
Փոստարկղ՝
80-1096 Պ. Համուտ
E-mail :
imphamaz@inco.com.lb**

**Հրատարակութիւն
Համազգայինի
Կեդրոնական Վարչութեան**

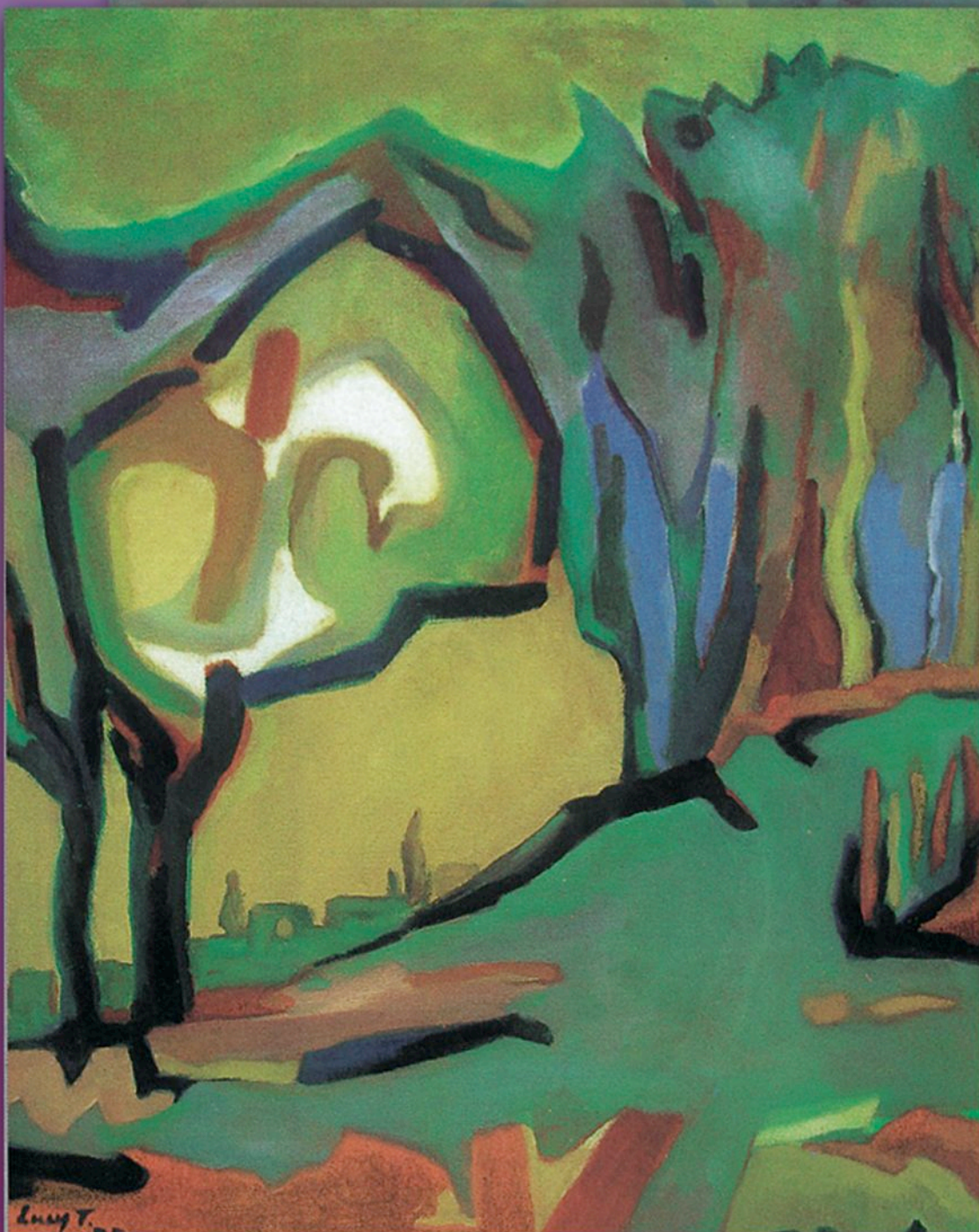
ԲԱԳԻՆ

**ՄԱՐՏ 2008
ԽՁ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1**

- ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԴԵԿԱՎԱՐՈՒՄ - 1
- ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ - ՎԱՐԱՆԴ - 2
- ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ - ՅԱԿՈԲ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ - 7
- ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ - ԱԼԵՆՈՒՇ ԱՅՎԱԶԵԱՆ - 11
- ՏՈՐԻՍ ԼԵՍԻՆԿ՝ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԵԼԵԱՆ ԴԱՓՆԵԿԻՐ - 17
- ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՆՈՒԱԳԱՐԱՆՆԵՐԸ -
ԵԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ - 26
- ՄԱՅԱԶԴ՝ E-MAIL-ՈՎ - ՊՕՂՈՍ ԳՈՒԲԵԼԵԱՆ - 34
- ՅԱԲԵՐԺԱԿԱՆ ԿԱՆԶ - ԼԱԼԱ ՄԻՍԿԱՐԵԱՆ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ - 37
- ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՈՐ
ԱՌՆՉՈՒԱԾ ՀԱՐՑԵՐ - ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՐԵԻՐԵԱՆ - 40
- ՄԵԿՆՈՒՄ - ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ - 44
- ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑԻՒՆ՝ ՆԱՄԱԿ - ԹԱՄԱՐ ՏԱՄՆԱՊԵՏԵԱՆ - 48
- ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՈՒԵՍԸ՝ ՀԻՆԷՆ ԵՒ ՆՈՐԷՆ ԱՆԴԻՆ -
ԱՐՄԷՆ ԱՊՏԱԼԵԱՆ - 65
- ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԱՑԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ
Ի ԽՆԴԻՐ - ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱՔԵՍԵԱՆ - 70
- ՆԱՄԱԿ՝ ՇԱՅԱՆ ՇԱՅՆՈՒՐԷՆ - 72
- ՍԵՂԱՆԻՍ ՎՐԱՅ ՅԱՄԱՌՕՐԷՆ ՄՆԱՅՈՂ
ԶՈՅԳ ՀԱՏՈՐՆԵՐ՝ ԵՐԹ - Յ. ՊԱԼԵԱՆ - 73
- ԼՈՅՍ, ԲՆՈՒԹԻՒՆ, ԳՈՅՆ ԵՒ ԿԵԱՆՔ ԴԱՇՆԱԴՐՈՂ
ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉ ՄԸ՝ ԼԻՄԻ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ - Յ.Պ. - 75
- ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ - 79

ԲԱԳԻՆ

Pakine

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՈՒԷՍ

ԻՄԱՑԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ